

Ε. ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

**αναρχισμός
και οργάνωση**

ΚΑΤΣΑΝΟΣ

ΣΕΙΡΑ :

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Κ. ΜΠΕΡΝΕΡΙ
για την κατάργηση
του κράτους

ΚΡΟΠΤΚΙΝ
το επαναστατικό
πνεύμα

Π. Ζ. ΠΡΟΥΝΤΟΝ
περί ιδιοκτησίας

Ε. ΜΑΛΑΤΕΙΤΑ
στο δρόμο
για την αναρχία

Α. ΜΠΕΡΚΜΑΝ
το αλφαβητάρι
του αναρχισμού

ΚΡΟΠΤΚΙΝ
η αναρχική
οργάνωση
της κοινωνίας

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ερίκο Μαλατέστα, *Αναρχισμός και οργάνωση*

Μετάφραση: Βασίλης Τομανάς

Σελιδοποίηση, φιλμ: Κώστας Δεσποινιάδης

Εξώφυλλο: Θ. Τέρπος

Εκτύπωση, βιβλιοδεσία: Αφού Μυγδαλιά

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΣΑΝΟΣ

Αριστοτέλους 26

Τηλ.: 2310 235.683 - Θεσσαλονίκη

ΜΑΛΛΑΤΕΣΤΑ

ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Εισαγωγή
Μαξ Νετλάου

Μετάφραση
Βασίλης Τομανάς

ΚΑΤΣΑΝΟΣ

Παρουσίαση

Στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται η βιογραφία και γραπτά του πολύ γνωστού ιταλού αναρχικού Ερίκο Μαλατέστα. Ο Ερίκο Μαλατέστα (1853-1932) καλύπτει, με τη ζωή και τη δράση του, τα χρόνια της γένεσης και της συγκρότησης του αναρχικού κινήματος (έδρασε μαζί με τον Μπακούνιν, αλλά έζησε και το εργοστασιακό κίνημα του Τορίνο, την εποχή του Λένιν και την άνοδο του Μουσολίνι στην εξουσία). Τα γραπτά του εξετάζουν τα πάντα επίκαιρα προβλήματα του συνδικαλισμού, της πειθαρχίας, της οργάνωσης καθώς και τις εξουσιαστικές τάσεις στο επαναστατικό κίνημα.

ΕΡΙΚΟ ΜΑΛΑΤΕΣΤΑ

Βιογραφία (γραμμιένη απ' τον Μαξ Νετλάου)'

Πολλές γενιές αναρχικών έζησαν από τότε που ο Μαλατέστα, στα 1871, δεκαπεντάχρονος, μπήκε στη Διεθνή² λίγοι, όμως, ξέρουν ολόκληρη την ιστορία του. Οι παλιότεροι σύντροφοι του έχουν χαθεί, και για να συγκεντρώσω τις αναμνήσεις εκείνων που δούλεψαν μαζί του έστω και κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια, θα έπρεπε να συναντήσω), αφενός, παλιούς, ξεχασμένους συντρόφους, και αφετέρου, νεαρούς, σημερινούς επαναστάτες. Λίγα υπάρχουν συγκεντρωμένα και καταγραμμένα γι' αυτόν, μολονότι για πολύ λιγότερο σημαντικούς δήθεν δημόσιους άντρες υπάρχουν πολλά. Μόνο αν σκαλίσουμε τα αναρχικά έντυπα πολλών χωρών κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια θα βρούμε ν' αναφέρονται σκόρπια περιστατικά της ζωής του (συνήθως συλλήψεις, δίκες, φυλακίσεις, δραπετεύσεις, απελάσεις, κλπ.), καθώς και τα λιγοστά και σπαρμένα εδώ κι εκεί κείμενά του — που ορισμένα είναι από τα πιο διαδεδομένα αναρχικά κείμενα. Όλες αυτές οι περιόδοι των συναντήσεων, των κινήσεων και των συλλήψεών του, συμπίπτουν με τις περιόδους της επαναστατικής κινητοποίησης πολλών χωρών γιατί ο Μαλατέστα, όπου πήγαινε, δούλεψε μέσα στο κίνημα και, σύντομα, ερχόταν η αντιπαράθεση με το κράτος και την αστική κοινωνία στο σύνολό της, η ανοιχτή σύγκρουση, η καταστολή κι η καταδίωξη. Κανένας άνθρωπος της

εποχής μας δεν αμφισβήτησε όσο αυτός την αστική κοινωνία στο σύνολό της.

Γι' αυτό, για να καταλάβουμε τη ζωή του, θα έπρεπε να μελετήσουμε την ξεχωριστή ιστορία καθεμιάς απ' αυτές τις επαναστατικές περιόδους – και τότε πάλι, θα μαθούμε μόνο τα εξωτερικά περιστατικά – η εσωτερική ιστορία, θα μείνει θαμμένη στη μνήμη του Μαλατέστα και λίγων άλλων, είναι ο άνθρωπος που κοιτάζει πάντα μπροστά του, που ξαναρχίζει έπειτα από κάθε σοβαρή αποτυχία και που δεν χασομεράει πάνω απ' το χυμένο γάλα των προηγούμενων γεγονότων.

Είχα την τύχη να διακόψω κάμποσες φορές τη σιωπή του για το παρελθόν. Ποτέ δεν τον ρώτησα για τα δικά του, αλλά τον «ξεσκόνισα» για ό,τι είχε σχέση με τον Μπακούνιν (που τον συναναστράφηκε μέχρι το θάνατό του, στα 1876). Ο Τζέιμς Γκιγιόμ, που άρχισε αργότερα να συγκεντρώνει με ζήλο ιστορικά στοιχεία (μέχρι το τέλος της σύνδεσής του με τη Διεθνή, την άνοιξη του 1878), μου ζήτησε ν' αποσπάσω απ' το Μαλατέστα την ιστορία της εξέγερσης του Μπενεβέντο του 1877. Τον ρώτησα, και στην εξαιρετική μνήμη του Μαλατέστα ήρθε στην επιφάνεια αυτή η εξέγερση – έπειτα απ' την οποία φυλακίστηκε για κάμποσο καιρό. Κράτησα λεπτομερειακές σημειώσεις απ' τα όσα μου είπε, αλλά δεν τα έχω τώρα μπροστά μου και, στο κάτω κάτω, δεν μου χρειάζονται. Τον άκουσα να μιλάει μερικές φορές για μεταγενέστερα γεγονότα, απέφυγα όμως να τον ενοχλώ με πολλές ερωτήσεις· εξάλλου, ορισμένα γεγονότα τα θυμάμαι κι από πρώτο χέρι. Στα 1887-88, τον συ-

νάντησα, κατά κάποιον τρόπο, σε παλιές εφημερίδες της δεκαετίας του 1870, κι εντυπωσιάστηκα απ' την επαναστατική του τόλμη, σταθερότητα και πανταχού παρουσία. Ήταν τότε χαμένος, στην Αργεντινή, και δεν περίμενα ποτέ να τον συναντήσω αυτοπροσώπως. Τα έχασα, λοιπόν, όταν κατά τα τέλη του 1889, σε μια συνάντηση του Συμβουλίου της Σοσιαλιστικής Λίγκας, ανοιχτή στα μέλη, εμφανίστηκε σιωπηλός· τον παρουσίασε μετά τη συνάντηση, στον Ουίλιαμ Μόρις και στους άλλους, ο Β. Ντέιβ, που είπε και σ' εμένα ποιος ήταν· κι εγώ, ενδιαφερόμουν και τότε, όπως και τώρα, για την ιστορία του κινήματος. Από τότε τον γνωρίζω και μου φερνόταν πάντα ευγενικά· μιας κι ήταν, όμως, πολυάσχολος, κι εγώ δεν μπορούσα να τον βοηθήσω στις κινήσεις του, αποφάσισα να μην τον ενοχλώ εκτός αν υπήρχε σοβαρός λόγος. Έχασα έτσι, πολλά που θα κέρδιζα αν είχα στενότερη σχέση μαζί του, αλλά οι συναντήσεις μας για τα ιστορικά θέματα ήταν πολύ ενδιαφέρουσες, αφού δεν χάναμε τον καιρό μας. Σε υστερότερα χρόνια, τον πίεσα πολλές φορές να γράψει τ' απομνημονεύματά του, μάταια όμως· ποτέ δεν πίστεψε ότι είχαν έρθει γι' αυτόν τα χρόνια της περισυλλογής που αφιερώνονται συνήθως σε τέτοια έργα—ήταν νέος, κι είχε πολλά να κάνει—και, πράγματι, είχε δίκιο.

Σ' ένα γράμμα του, με ημερομηνία 22 του Μάρτη 1912, μου έγγραφε (στα γαλλικά):

«Γράφω τώρα ένα βιβλίο που θα το ονομάσω *Η κοινωνική επανάσταση: σκέψεις ενός αναρχικού*, ή κάτι παρρηλησιο. Αυτό μου τρώει περισσότερο καιρό απ' όσον θα ήθελα, θέλω όμως να το τελειώσω ο-

πωσδήποτε... Έπειτα απ' αυτό, θ' αρχίσω τις *Αναμνήσεις*. Θα προτιμήσω τη μορφή μιας συλλογής παλιών κειμένων μου που νομίζω ότι παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον, προσθέτοντας σε σημειώσεις τις περιστάσεις κάτω απ' τις οποίες γράφηκαν, τα πρόσωπα με τα οποία τότε δούλευα, κλπ.».

Πρόσθετε με κάποια ειρωνεία:

«Αν αυτή η δουλειά έχει κάποια αξία, θα το οφείλω σ' εσένα που με παρακίνησες να το κάνω με τέτοια επιμονή που αληθινά δεν την άξιζα». Του πρότεινα να εκδόσει στα ιταλικά «Το έργο του Μπακούνιν στην Ιταλία», που θα περιλάμβανε τα σκόρπια και σχεδόν χαμένα κείμενα του Μπακούνιν που απευθύνονταν στους ιταλούς και στους ιταλούς μέλη της Διεθνούς, με ιστορική εισαγωγή και πρόλογο του Μαλατέστα. Συμφώνησε με την ιδέα, αλλά είχε τη γνώμη ότι δύσκολα θα έβρισκε εκδότη. Δεν ξέρω αν εξακολούθησε να δουλεύει πάνω σ' αυτά τα βιβλία, αλλά μόλις ένα χρόνο αργότερα ήταν και πάλι στην Ιταλία, εκδίδοντας στην Ανκόνα τη *Βολοντά* (Ιούνης 1913), που την έκλεισαν μετά τη γενική εξέγερση στη Ρομόνια την άνοιξη του 1914. Αυτά τα γράφω για να δείξω τη φύση της σχέσης μου με τη ζωή του Μαλατέστα. Δεν ξέρω τίποτε σχεδόν για τα απλά γεγονότα της μετρημένης προσωπικής του ζωής· μπορεί να έχω μαζέψει λεπτομέρειες για ορισμένα γεγονότα που θα χάνονταν στη λήθη αν δεν τα είχα καταγράψει· κι αυτά ο καθένας είναι ελεύθερος να τα χαρακτηρίσει πεζά και ανούσια. Γράφω τα περισσότερα από μνήμης, με μόνη βοήθεια μερικές ιστορικές και βιβλιογραφικές σημειώσεις.

• • •

Ο Ερίκο Μαλατέστα γεννήθηκε στη Σάντα Μαρία ντι Κάπουα Βετέρε (την παλιά Κάπουα του Ανίβα) στα 1853, τέλειωσε το τοπικό γυμνάσιο κι άρχισε να σπουδάζει φαρμακολογία στη Νάπολι· εκεί άρχισε και την επαναστατική του δραστηριότητα στα 1871, στη διάρκεια της Κομούνας του Παρισιού ή αμέσως μετά. Ο πατέρας του είχε ένα αντίτυπο της *Ιστορίας της Γαλλικής Επανάστασης* του Μινιέ, την οποία ο Ερίκο διάβασε μικρός και του έκανε μεγάλη εντύπωση. Κι έπειτα, ήταν προοδευτικός και δημοκρατικός, όπως οι περισσότεροι νεαροί ιταλοί της εποχής του. Η Κομούνα του Παρισιού, όμως, τον έκανε να σκεφτεί για πρώτη φορά μοναχός του. Είδε τους αστούς δημοκράτες, τον ένδοξο Ματσίνι¹ και άλλους, να βρίζουν και να καταριούνται την Κομούνα — όπως έκαναν και την επαναστατική Ρωσία στα χρόνια μας [1920] — είδε ότι μόνον η Διεθνής υποστήριξε την Κομούνα, κι έτσι μαζί με άλλους, προσχώρησε στο τμήμα της Νάπολι της Α΄ Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων, στα 1871.

Αυτό το τμήμα το είχε ιδρύσει ο Μπακούνιν (όταν απ' τη Φλωρεντία πήγε στη Νάπολι). Φαίνεται ότι στα 1871 τα παλιότερα μέλη είχαν αποσυρθεί, κι ότι η προσχώρηση του Μαλατέστα και των άλλων νέων έδωσε καινούρια πνοή στο τμήμα. Είχε φύγει ο Α. Τούτσι, ένας απ' τους παλιότερους· αργότερα, έφυγε κι ο μετέπειτα δικηγόρος Καρμέλο Παλαντίνο, ο οποίος επηρέασε, κατά κάποιον τρόπο, το Μαλατέστα. Μ' αυτό θέλω να δείξω ότι ο Μαλατέστα δεν μπήκε σ' ένα ακμαίο κίνημα που τραβούσε όλο τον κόσμο, αλλά ότι αμέσως τον περίμενε σκληρή δουλειά.

Ο πιο αξιόλογος μέσα εκεί ήταν ο κατά επτά χρόνια μεγαλύτερος απ' το Μαλατέστα Κάρλο Καφιέρο, που είχε πάει στο Λονδίνο κι είχε αγαθές σχέσεις με τους Μαρξ και Ένγκελς του Γενικού Συμβουλίου της Διεθνούς· πλούσιος άνθρωπος, με μεγάλο ενθουσιασμό κι αφοσίωση, κάπως ιδιόρρυθμος όμως. Χρειάστηκε ν' απομακρύνει τον Καφιέρο απ' την επιρροή του Μαρξ, κάτι που μαζί με άλλους το πέτυχαν, κι αυτό τον έκανε να δει από νωρίς τη σύγκρουση εξουσιαστικών ιδεών και αναρχισμού που χώριζε, κι εξακολούθει να χωρίζει, τη Διεθνή και τους συνειδητοποιημένους εργάτες. Ο Καφιέρο με το γέροντα Τζ. Φανέλι πήγαν στο Λοκάρνο για να συναντήσουν τον Μπακούιν. Έμειναν εκεί για ένα μήνα (20 του Μάη-18 του Ιούνη 1872), και τότε, στις 21 του Μάη, ο Μπακούιν σημείωσε στο ημερολόγιο του: «Πέρασα όλη τη μέρα με τους Φανέλι και Καφιέρο· πετύχαμε να συμφωνήσουμε για τη Συμμαχία»· στις 14 του Ιούνη: «Καταστρώσαμε σχέδια για οργάνωση», κλπ.

Έτσι, ο Μαλατέστα κι οι φίλοι του απέκτησαν πολύ στενές σχέσεις με τον Μπακούιν. Οργάνωσαν μια συνάντηση των ιταλικών τμημάτων στο Ρίμινι (Αύγουστος 1872) και ίδρυσαν την Ιταλική Ομοσπονδία της Διεθνούς. Αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στο γενικό συνέδριο της Χάγης που το «κατέλωσαν» οι μαρξιστές· ταξίδεψαν στη Ζυρίχη όπου συνάντησαν τον Μπακούιν, τον οποίον ο Μαρξ είχε μόλις καταφέρει να διαγράψει απ' τη Διεθνή — με σύμφωνη γνώμη της «πλειοψηφίας» στη Χάγη. Στις 4 του Σεπτεμβρη, ο Μπακούιν σημείωσε: «Γράμμα απ' τον Βενιαμίν» — αυτό ήταν το παρατσούκλι του Μα-

λατέστα στο στενό τους κύκλο, όπου ήταν μάλλον ο νεότερος. Στις 7 του Σεπτέμβρη, συστήθηκε πράγματι η μουσική συμμαχία. Έπειτα από μια εκδρομή στο Νοσατέλ κι αλλού, ο Μπακούνιν επέστρεψε στη Ζυρίχη· στις 23 του Σεπτέμβρη, σημείωσε την αναχώρηση του Μαλατέστα και των άλλων Ιταλών.

Αυτές οι μέρες κοντά στον Μπακούνιν και στους πιο δραστήριους και προχωρημένους αντιπροσώπους της Διεθνούς της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Ελβετίας, της Ρωσίας και άλλων χωρών, φαίνεται ότι ολοκλήρωσαν την επαναστατική εκπαίδευση του Μαλατέστα. Τώρα, είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη του Μπακούνιν και των άλλων ανθρώπων που σκέφτονταν τη δράση κι ετοιμάζαν πραγματικές επαναστάσεις, τουλάχιστον στην Ιταλία και την Ισπανία, για να μη μιλήσουμε για τη Ρωσία. Ο Μαλατέστα ενεργούσε τότε με ρυθμό πολυβόλου· γοργή, άφοβη επίθεση. Δεν τον άκουσα να λέει πολλά γι' αυτά αργότερα στο Λονδίνο, όπου τα λόγια ήταν εύκολα, μα τα περιθώρια για δράση στενά· δεν νομίζω, πάντως, ότι αργότερα «ωρίμασε», έγινε «συνετός» κι έδιωξε από το μυαλό του αυτό το ρυθμό πολυβόλου. Συνήθιζε ακόμη να λέει — πολύ συχνά, γιατί το θεωρούσε χρήσιμο μάθημα — ότι εκείνα τα παλιά χρόνια τα μέλη της Διεθνούς κάθε περιοχής μάθαιναν, με λεπτομέρειες, για τα αποθέματα όπλων, τις στρατιωτικές προετοιμασίες, τα δημόσια κτίρια, τα στρατηγικά σημεία, κλπ., για να μπορούν, όταν χρειαστεί, να χτυπήσουν στο σωστό σημείο· πίστευε ότι αυτή η πρακτική γνώση δεν θα τους ερχόταν αυτόματα, από μόνη της, στο μυαλό, την ώρα της δράσης.

Για να καταλάβουμε αυτό στα ιστορικά του πλαίσια, πρέπει να θυμηθούμε ότι η Κομούνα του Παρισιού είχε δώσει μόλις τότε ένα κοσμοϊστορικό παράδειγμα επαναστατικής δράσης, κι ότι οι Ιταλοί συνωμοτούσαν, σχημάτιζαν ένοπλες ομάδες, υποδαύλιζαν εξεγέρσεις, κλπ., ήδη απ' τα χρόνια της γαλλικής επανάστασης· έτσι, οι Ιταλοί μέλη της Διεθνούς των πρώτων ημερών του Μαλατέστα είχαν μια μεγάλη επαναστατική παράδοση που την υπεράσπιζε μπροστά σ' όλο τον κόσμο ο Ματσίνι, μα που έσπασε όταν ο Ματσίνι καταδίκασε την Κομούνα του Παρισιού. Οι νεότεροι, υποστήριξαν την Κομούνα και τις επαναστατικές παραδόσεις των πατέρων τους. Ο Μπακούνιν κατάλαβε και συμμερίστηκε τα αισθήματά τους· τους απελευθέρωσε πνευματικά απορρίπτοντας τις θρησκευτικές τάσεις του Ματσίνι και χτύπησε αποφασιστικά και τον ψευτοσοσιαλισμό και τον εθνικισμό του· κήρυξε το διεθνισμό, τον κολλεκταβιστικό αναρχισμό και την κοινωνική επανάσταση. Σ' αυτό το περιβάλλον μεγάλωσε κι αναπτύχθηκε ο Μαλατέστα, ο οποίος στη συνέχεια έγινε μέλος μιας απ' τις επιτροπές της Διεθνούς που ορίστηκε στο Ρίμινι (Αύγουστος 1872) κι από τότε αγωνίστηκε ακούραστα για την εξάπλωση της Διεθνούς στην Ιταλία. Στο επόμενο συνέδριο (Μάρτης 1873) συμμετείχαν ήδη 53 αντιπρόσωποι από 150 περίπου τμήματα. Αυτοί οι προπαγανδιστές γύριζαν παντού, προπαγανδίζοντας, οργανώνοντας, προετοιμαζόντας, χωρίς ακόμη να έχουν ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Έμοιαζαν πολύ με τους πρώτους μηδενιστές, που τον ίδιο καιρό «πήγαιναν κοντά στο λαό», μια ομοιότητα που δεν ξέφυγε

απ' τον Μπακούνιν, ο οποίος συχνά παραλλήλιζε την αφοσίωση των νέων της Ιταλίας και της Ρωσίας. Δεν ζούσαν, βέβαια, ακριβώς την «παράνομη ζωή» των καταδιωκόμενων ρώσων, έπρεπε, όμως, να είναι πιο γρήγοροι απ' την αστυνομία αν ήθελαν να ξεφύγουν και να συνεχίσουν το έργο τους. Το συνέδριο του Μάρτη του 1873 είχε ήδη αρχίσει στα κρυφά σ' ένα εργοστάσιο της Μπολόνια· τη δεύτερη μέρα του συνέλαβαν τους Αντρέα Κόστα, Καφιέρο, Μαλατέστα, Αλτσέστε Φατζόλι, και πρώτον, ίσως, συνέλαβαν το Μαλατέστα· το συνέδριο εξακολούθησε τις εργασίες του αλλού. Η κυβέρνηση σκόπευε να δικάσει τα μέλη της Διεθνούς σαν κοινούς κακοποιούς, έπειτα όμως από 54 μέρες κράτησης άφησαν ελεύθερους τους Καφιέρο και Μαλατέστα. Ο Καφιέρο πήγε στο σπίτι του στη Μπαρλέτα για να βρει χρήματα για την υπόθεση· ο Μαλατέστα συνάντησε τον Μπακούνιν στο Λοκάρνο, και τον βρήκε απορροφημένο στα προβλήματα της Ισπανίας. Έστειλε εκεί πολυσέλιδα γράμματα, απ' τα οποία τουλάχιστον ένα αντέγραψαν οι Μαλατέστα και Ζαμφίρ Ραλί. Τέλος, ο Μπακούνιν παρακινήθηκε να πάει στη Βαρκελώνη για να συμμετάσχει σε μια επαναστατική κινητοποίηση. Αφού έλειπαν χρήματα κι η αλληλογραφία παρακολουθούνταν, ξεκίνησε ο Μαλατέστα για τη Μπαρλέτα, που ήταν στη νότια Ιταλία, για να πάρει χρήματα απ' τον Καφιέρο· μόλις, όμως, έφτασε εκεί, τον συνέλαβαν και τον κράτησαν στη φυλακή επί 6 περίπου μήνες (απ' τον Ιούλη μέχρι τα τέλη του 1873)· έπειτα, τον άφησαν ελεύθερο χωρίς να του απαγγείλουν κατηγορία και χωρίς να περάσει από δίκη.

Έτσι, τότε, φυλάκιζαν, αυτόν και πολλούς άλλους, για μισό χρόνο ή και για περισσότερο, τελείως αυθαίρετα. Ας μη μας ξαφνιάζει, λοιπόν, το ότι εκείνα τα χρόνια η Διεθνής είχε γίνει σαν μυστική εταιρεία, ούτε το ότι φτιάχνονταν σχέδια για δράση κι εφαρμόζονταν. Ηγετικές μορφές ήταν οι Αντρέα Κόστα και Μπακούιν· ο Καφιέρο, ο Μαλατέστα κι οι άλλοι, βοηθούσαν όπως μπορούσαν. Άρχισαν να κυκλοφορούν οι μυστικές εκκλήσεις της Ιταλικής Επιτροπής για την Κοινωνική Επανάσταση απ' το Γενάρη του 1874. Η λαϊκή δυσαρέσκεια – που οφειλόταν στο υψηλό κόστος ζωής – οδήγησε σε ταραχές σε πολλές πόλεις κατά το πρώτο μισό του χρόνου. Στο Γενικό Συνέδριο της Διεθνούς της Βέρνης (Οκτώβρης 1876), ο Μαλατέστα είπε: «Στις αρχές του 1874 τα πνεύματα ήταν ταραγμένα σε πολλά μέρη της Ιταλίας, εξαιτίας της πτώσης των μισθών και της ραγδαίας ανόδου των τιμών των τροφίμων. Σε πολλές περιοχές λεηλατήθηκαν καταστήματα κι αποθήκες... Η Διεθνής έπρεπε να διαλέξει: είτε ν' αποδοκιμάσει αυτές τις πράξεις, είτε να δείξει την αλληλεγγύη της. Διάλεξε το δεύτερο».

Πίστευε ότι ήταν αδύνατο να δράσουν αλλιώς, γιατί πρώτα πρώτα, αν αποδοκίμαζαν αυτές τις πράξεις θα έχαναν όλους τους υποστηρικτές της επανάστασης, κι έπειτα, γιατί είχε τη γνώμη ότι «η επανάσταση είναι περισσότερο έργο, κι όχι λόγια – όποτε έχουμε ένα αυθόρμητο ξέσπασμα του λαού, όποτε οι εργάτες ξεσηκώνονται στο όνομα των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας τους, καθήκον κάθε επαναστάτη σοσιαλιστή είναι να δείξει την αλληλεγγύη του σ' αυτά τα κινήματα».

Αποφασίστηκε να συνδυαστούν όλοι αυτοί οι παράγοντες που προκαλούσαν κοινωνική και πολιτική δυσαρέσκεια στην Ιταλία με σκοπό να γίνει μια γενική εξέγερση το καλοκαίρι του 1874. Όταν, στα 1899 και στα 1903, προσπάθησαν ν' ανασυστήσω την κρυμμένη ιστορία αυτής της τελευταίας επαναστατικής απόπειρας του Μπακούνιν και των φίλων του, σκόπιμα δεν συμβουλευτήκα τον Αντρέα Κόστα, γιατί απ' τα 1879 απαρνήθηκε τον αναρχισμό και μπήκε στο κοινοβούλιο. Το ίδιο έκανα και σ' άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, με αποτέλεσμα να χαθούν για πάντα πολλές πληροφορίες και διηγήσεις από πρώτο χέρι. Ο Κόστα την περιέγραψε με λίγα λόγια στο βιβλίο του *Προανακρούσιμα του σοσιαλισμού* (1900). Αφού κατά το δεύτερο μισό του 1873 ο Ματαλέστα ήταν στη φυλακή, ο Καφιέρο είχε πεθάνει, κι άλλους, όπως τον Φ. Νάτα, ήταν αδύνατο να τους συναντήσω, μόνον ο Κόστα θα μπορούσε να πει αν το σχέδιο το έκανε εκείνος ή ο Μπακούνιν, καθώς και το ποιο παράγοντες έκαναν να φανεί σκόπιμη και, ενδεχομένως, αποτελεσματική εκείνη η εξέγερση. Έχω τη γνώμη ότι το σχέδιο οφειλόταν στη φιλοδοξία του Κόστα, ο οποίος παράσυρε και τον Μπακούνιν να πειστεί στα λόγια του — παρόλη την πικρή του πείρα απ' τη Λιόν (1870) και τη σωστή του γνώμη ότι ο Γκαριμπάλντι κι οι οπαδοί του Ματσίνι ήταν ανίκανοι για μια κοινωνική επανάσταση. Οπωσδήποτε, η μακρόχρονη απουσία του Μαλατέστα κι η άφιξή του, πιθανόν αφού είχαν ήδη ληφθεί οι αποφάσεις για δράση, υποδεικνύουν ότι αυτή την τακτική δεν την πρότεινε εκείνος. Έκανε, πάντως, ό,τι μπορούσε στο

νότο, συμμετέχοντας κι ο ίδιος στην επανάσταση. Γι' αυτό, δεν θα εξετάσουμε εδώ τις προσπάθειες να πειστεί ο Γκαριμπάλντι να συμμετάσχει στην εξέγερση, ούτε τη σύλληψη των συγκεντρωμένων οπαδών του Ματαΐνι στη Βίλα Ρούφι κοντά στο Ρίμινι (2 του Αύγουστου 1874), ούτε και τις κακότυχες εξεγέρσεις κοντά στη Μπολόνια, τη Φλορεντία κι άλλα μέρη. Ο Μπακούνιν είχε κατέβει στη Μπολόνια και μοιράστηκε την αγωνία και την απογοήτευση της αποτυχίας. Ο Μπακούνιν κατέγραψε, μέρα με τη μέρα, τις αναμνήσεις του απ' αυτή την εξέγερση (από τις 13 του Ιούλη μέχρι τις 13 του Οκτώβρη), όπου, βέβαια, δεν αναφέρεται ο Μαλατέστα που δρούσε μακριά, στην Απουλία.

Τα όπλα στάλθηκαν στον Τάραντα, με σκοπό την κατάλληλη στιγμή να καταληφθεί η αποθήκη του τελωνείου όπου φυλάσσονταν. Αφού, όμως αυτό, δεν μπορούσε να γίνει, προωθήθηκαν σ' ένα άλλο τελωνείο, και ούτω καθεξής – «ταξίδεψαν σ' ολόκληρη την Απουλία», όπως είπε ο Μαλατέστα – η εξέγερση απέτυχε κι εκεί. Τι μπορούσε να γίνει όταν απ' τους εκατό που είχαν συμφωνήσει να πάνε να πάρουν τα όπλα, εμφανίστηκαν την ορισμένη στιγμή μόνο δυο τρεις; Τελικά, μια χούφτα άνθρωποι κατέλαβαν το Καστέλ ντελ Μοντε, ένα ερειπωμένο μεσαιωνικό φρούριο του αυτοκράτορα Φρειδερίκου του Β' και κάλεσαν σε εξέγερση τους αγρότες, που, όμως, δεν ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα. Οι χωροφύλακες, έριξαν λίγους πυροβολισμούς από μακριά, κι αποσύρθηκαν έπειτα, το φρούριο περικυκλώθηκε από ένα σύνταγμα του στρατού, αλλά τα μέλη της Διεθνούς,

ειδοποιημένα από φίλους, πέρασαν μέσα απ' τις γραμμές των στρατιωτών κάτω από άχυρα που κουβαλούσε ένα κάρο. Ο Μαλατέστα έμεινε λίγες μέρες στη Νάπολι, και τον συνέλαβαν στο Πεζάρο, ενώ πήγαινε προς την Ελβετία, τον Αύγουστο του 1874.

Τον ένα χρόνο προφυλάκισης που του έκανε μεγάλο κακό στην υγεία, τον ακολούθησε η μεγάλη δίκη στο Τράνι, όπου αθωώθηκε πανηγυρικά (5 του Αύγουστου του 1875).

Η πρώτη δίκη για τη «συνωμοσία» των μελών της Διεθνούς στα 1874, έγινε το Μάη του 1875 στη Ρώμη και τελείωσε με βαρύτερες καταδίκες, που αργότερα αναιρέθηκαν. Η δίκη του Τράνι οδήγησε και σ' άλλες αθώσεις (Φλορεντία, Μπολόνια, κ.ά.), έπειτα από μακρόχρονες διαδικασίες· η δίκη της Μπολόνια κράτησε απ' τις 15 του Μάρτη μέχρι τις 17 του Ιούνη, του 1876. Όσπου να εξασφαλιστεί και η τελευταία αθώωση, για περισσότερους από δέκα μήνες, εκείνοι που είχαν αθωωθεί πιο πριν, έπρεπε να καθίσουν ήσυχοι για να μην προκαλέσουν την κατάδίκη των συντρόφων τους. Αυτή ήταν μια απ' τις σπάνιες περιόδους ηρεμίας της ζωής του Μαλατέστα.

Δεν ξέρω τίποτε για την οικογενειακή του ζωή· δεν έτυχε να μου μιλήσει ποτέ για τη μητέρα του· για τον πατέρα του, μιλούσε με συμπάθεια. Όταν εκείνος πέθανε, ο Μαλατέστα δεν μάζεψε τα όσα του χρωστούσαν, για λόγους αρχής, κι έτσι σχεδόν καταστράφηκε οικονομικά. Αφού τις μισές χρονιές 1873-1874 και 1875 τις πέρασε στη φυλακή, μπορούμε βέβαια να υποθέσουμε ότι οι κανονικές σπουδές του τέλειωσαν γύρω στα 1872, μολονότι αυτό δεν σημαί-

νει ότι σταμάτησε να διαβάζει και να μορφώνεται. Δούλευε επί ένα διάστημα για να καλύπτει τις λιγοστές του ανάγκες, κι αργότερα δούλευε πιο κανονικά σε ειδικευμένες θέσεις. Δεν κατέλαβε ποτέ στη ζωή του έμμισθη ή ανώτερη θέση σε καμιά εργατική ένωση, ούτε και πούλησε σαν δημοσιογράφος τα πνευματικά του έργα: αυτό τον έκανε ανεξάρτητο κι έτοιμο πάντα για δράση.

Έπειτα απ' την αθώωσή του στο Τράνι, πήγε αμέσως στο Λοκάρνο, αφού πρώτα έμεινε για λίγες μέρες στο σπίτι του Καφιέρο (που το έλεγαν «βαρονέτο») κι έκανε μια τελευταία επίσκεψη στον Μπακούνιν στο Λουγκάνο. Οι σοβαρές και θλιβερές διαφωνίες που είχαν ανακύψει ανάμεσα στον Καφιέρο (που είχε με το μέρος του τον Τζέιμς Γκιγιόμ και τον Ρος) και τον Μπακούνιν, που άρχισαν τον Ιούλη του 1874 και οδήγησαν στην τελειωτική ρήξη στις 25 του Σεπτέμβρη, είχαν δώσει τη θέση τους σε μια σιωπηλή ψυχρότητα: ευτυχώς, ο Μαλατέστα, φίλος και των δυο πλευρών, δεν μπλέχτηκε ποτέ σε τέτοια. Δεν μπορούσε να μην αναγνωρίσει τη σωματική κατάπτωση και τα βάσανα του Μπακούνιν που έβαλαν τέλος στην επαναστατική του δραστηριότητα. Συζήτησαν με τον Καφιέρο για την αναδιοργάνωση της Συμμαχίας. Τόσο ο Μπακούνιν όσο κι ο Καφιέρο ήθελαν να πάει ο Μαλατέστα στην Ισπανία για ν' απελευθερώσει ένα ακόμη μέλος της στενής ομάδας – τον Αλερίνι απ' τη Μασαλία, που ήταν στη φυλακή απ' το κίνημα της Βαρκελώνης του 1873, κι ο οποίος είχε βοηθήσει τον Μπακούνιν το φθινόπωρο του 1870 να φύγει απ' τη Μασαλία για τη Τζένοβα. Σ' αυ-

τό το ταξίδι ο Μαλατέστα συνάντησε στη Μαδρίτη τον Μοράγκο, τον πιο προχωρημένο τότε απ' τους ισπανούς μέλη της Διεθνούς. Επιφανειακά, η Διεθνής είχε συντριβεί, υπόγεια όμως, εξακολουθούσε τη δράση της σαν μυστική εταιρία. Στη φυλακή του Κάδιζ τον δέχτηκαν λες κι ήταν ξενοδοχείο· πέρασε μια ολόκληρη μέρα με τον Αλερίνι κι άλλους τριάντα σαράντα κρατούμενους απ' τα γεγονότα του 1873 στην Καρδαγένη, στο Κάδιζ και στο Αλκόνι. Έδωσε λίγες χρυσές λίρες σε δυο φρουρούς, κι οι τέσσερις — ο Αλερίνι, εκείνος κι οι δυο φρουροί — γύριζαν στην πόλη μέχρι που μέθυσαν τους φρουρούς· ο Αλερίνι, όμως, δεν ήθελε να φύγει κι έτσι είχαν και το πρόβλημα να ξαναβάλουν τους μεθυσμένους φρουρούς στη φυλακή. Την άλλη μέρα, εξαγοράστηκε με μια μόνο λίρα ένας φρουρός, μα ο Αλερίνι αρνήθηκε πάλι να φύγει κι έτσι ο Μαλατέστα έφυγε μοναχός· οι επαναστατικές εποχές του Αλερίνι, είχαν παρέλθει.

Ο Μαλατέστα πήγε έπειτα στη Νάπολι, όπου συνάντησε τον Στέπνιακ, κι αμέσως μετά στη Ρώμη, όπου βρήκε τον Καφιέρο, τον Γκράσι και άλλους. Σ' αυτή τη στενή συνεδρίαση, που έγινε την άνοιξη του 1876, πήραν το τελευταίο μήνυμα απ' τον Μπακούνιν (ο οποίος πέθανε την πρώτη του Ιούνη), που το μετέφερε ο Σεραφίνο Ματζότι. Σ' αυτή τη συνεδρίαση αποφασίστηκε η αναδιοργάνωση της Διεθνούς κι η προετοιμασία ενός συνεδρίου που θα γινόταν τον Οκτώβρη στη Φλορεντία. Η κυβέρνηση Νικοτέρα υποχρέωσε το Μαλατέστα να φύγει απ' τη Ρώμη και να επιστρέψει στη Νάπολι.

Στο μυαλό του, όμως, είχε το να πάει στη Σερβία

για να πολεμήσει τους τούρκους. Τους εξεγερμένους της Ερζεγοβίνης (στα 1875) θέλησαν να τους βοηθήσουν και ρώσοι επαναστάτες — όπως οι Στέπνιακ, Κλέμενς και Ρος — που πήγαν εκεί, μα που σύντομα γύρισαν απογοητευμένοι. Στην Ιταλία, αυτή την κίνηση την υποστήριξε ο Γκαριμπάλντι — πήραν μέρος κι ο Τσέλλζο Τσερέτι (ο σύνδεσμος των γαριβαλδικών με τα μέλη της Διεθνούς): όπως και πολλοί άλλοι φημισμένοι ιταλοί μέλη της Διεθνούς. Γιατί γι' αυτούς, ήταν θέμα γοήτρου· αφού πολεμούσαν οι γαριβαλδικοί, εκείνοι δεν μπορούσαν να μένουν άπραγοι· εξάλλου, στις παραμονές του ρωσοτουρκικού πολέμου, τα αντιτουρκικά αισθήματα επικρατούσαν παντού, έπιαναν απ' τον Γκλάντστον μέχρι τον Γκαριμπάλντι. Κι ο Μαλατέστα, λοιπόν, αποφάσισε να πάει να πολεμήσει τους τούρκους, μολονότι σ' ένα προφορικό του μήνυμα ο Μπακούνιν του είπε ότι τέτοια πράγματα του θυμίζουν τους πονόψυχους που πλέκουν κάλτσες για τους ξυπόλυτους νέγρους που είναι μακριά και ξεχνάνε τους μισόγυμνους φτωχούς που ζουν στον τόπο τους. Ο Μαλατέστα — όπως μου είπε ο Ματζότι — έδωσε μια απάντηση που έλεγε, πάνω κάτω, ότι όπου κι αν κάνουμε πόλεμο με την Καρχηδόνα υπερασπιζόμαστε τη Ρώμη· ξεκίνησε, έφτασε μέχρι την Τεργέστη, αλλά τον γύρισαν πίσω· ξεκίνησε πάλι, κι έφτασε λίγο έξω απ' το Βελιγράδι· από κει, γύρισε αργά αργά (έκανε τριάντα μέρες) στην Ούντινε, όπου οι ιταλοί τον πέρασαν για τελωνειακό που το έσκασε και, αφού, τον κράτησαν δεκαπέντε μέρες, τον υποχρέωσαν να ξαναγυρίσει στη Νάπολι.

Στη Νάπολι (καλοκαίρι 1876) πέρασε λίγο και-

ρό με τον Καφιέρο και τον Εμίλιο Κοβέλι, ένα απ' τα καλύτερα μυαλά της Διεθνούς· εκεί, στους περιπάτους τους στην ακροθαλασσιά, συζήτησαν τις οικονομικές θεωρίες του κολλεκτιβισμού και του κομμουνισμού (στον καθένα ανάλογα με τα έργα ή με τις ανάγκες του – αντίστοιχα), κι έφτασαν στο συμπέρασμα ότι: αφού ήταν αδύνατο να οριστεί η αξία της εργασίας του κάθε ξεχωριστού ατόμου, κι αφού η υιοθέτηση ενός κοινού μέτρου θα σήμαινε εξουσιαστική ισοπέδωση, τις απαιτήσεις της ελευθερίας θα τις κάλυπτε καλύτερα η έλλειψη οποιοδήποτε τέτοιου συστήματος κι η ελεύθερη χρήση απ' όλους των προϊόντων της εργασίας ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός. Αυτή ήταν μια απ' τις απαρχές του κομμουνιστικού αναρχισμού· μια δεύτερη, ήταν μια μικρή προσούρα του γάλλου αναρχικού Φ. Ντιμαρτερέ απ' τη Λιόν (1876) που τότε ήταν εξόριστος στη Γενεύη και μαζί με τον Περάρε και άλλους αποτελούσαν την προχωρημένη ομάδα «Λ' αβενίρ»· μια τρίτη, ήταν τα γραπτά του Π. Κροπότκιν που εμφανίστηκαν λίγο αργότερα.

Το ιταλικό τμήμα της Διεθνούς ήταν το πρώτο αντιπροσωπευτικό σώμα που δέχτηκε τον κομμουνιστικό αναρχισμό (αντί για τον κολλεκτιβιστικό αναρχισμό) στο συνέδριο που έγινε με τεράστιες δυσκολίες στις 21-25 του Οκτώβρη του 1876 στη Φλωρεντία. Κατόπιν, ο Μαλατέστα κι ο Καφιέρο πήγαν στο Γενικό Συνέδριο της Διεθνούς που έγινε από τις 26 έως 30 του Οκτώβρη στη Βέρνη, όπου συνάντησαν συντρόφους με διαφορετικές και λιγότερο προχωρημένες απόψεις⁴.

Μετά το Συνέδριο, ο Καφιέρο, που είχε στο με-

ταξύ φτωχώνει γιατί του έκλεισαν ένα μεγάλο χρηματικό ποσό, μαζί με το Μαλατέστα, έψαξαν για δουλειά σ' ολόκληρη την Βέρνη, κι εργάστηκαν στο τέλος σαν οικοδόμοι.

Ήθελαν, όμως, καινούριες δραστηριότητες, κι αυτή τη φορά δεν επιδίωξαν τη γενική συνεργασία των προχωρημένων κομμάτων, όπως στα 1874.

Επικρατούσε τότε η άποψη της προπαγάνδας με τα επαναστασιακά έργα — δηλαδή, οι επαναστατικές πράξεις, ανεξάρτητα απ' την επιτυχία ή τις ουσίες, αναμένονταν να επιδράσουν στο λαό σαν παράδειγμα και σαν ώθηση, και γι' αυτό θεωρούνταν ωφέλιμες αυτές καθαυτές. Αυτή η άποψη εξηγεί πολλές πράξεις που δεν θα μπορούσαν ποτέ να καταλάβουν οι δήθεν προσγειωμένοι άνθρωποι, όπως μυστήριο παραμένει για ορισμένους κι ο αλτρουϊσμός.

Μεταξύ Φλορεντίας και Βέρνης, οι Καφιέρο και Μαλατέστα σχεδίασαν μια τέτοια πράξη, μια τοπική εξέγερση σε μια ορεινή περιοχή κοντά στη Νάπολι — περίμεναν να βαστάξουν μερικές βδομάδες ή και περισσότερο, κι έτσι να προκαλέσουν άλλες τοπικές ή πιο γενικευμένες εξεγέρσεις σ' ολόκληρη τη χώρα⁵. Τα μέσα τους ήταν ελάχιστα: μια ρωσίδα συντρόφισσα, η κυρία Σμ., έδωσε μερικές χιλιάδες φράγκα, κι ο Καφιέρο έδωσε ό,τι του είχε μείνει απ' την άλλοτε μεγάλη περιουσία του. Στη Νάπολι, τους βοήθησε στην επεξεργασία των σχεδίων τους κι ο Στέπνιακ, ο οποίος έγραψε και τους έδωσε ένα εγχειρίδιο με λεπτομερειακές οδηγίες για την εξέγερση⁶. Μαζεύτηκαν γύρω στους 30 ντόπιους, κι ήρθαν και πολλοί σύντροφοι απ' όλες τις βόρειες επαρχίες

της Ιταλίας. Μπορούσαν να κινηθούν μόνο το Μάη, οπότε θα έλυναν τα χιόνια και θα έρχονταν τα πρόβατα για να βοσκήσουν (η τροφή για τους επαναστάτες). Ο τοπικός αντιπρόσωπος, όμως, ένας πρώην γαριβαλδικός ψευτοεπαναστάτης, ήταν χαφιάς: πιάστηκαν όλοι όσους ήξερε, αλλά οι Μαλατέστα και Καφιέρο γλίτωσαν γιατί κρύβονταν. Αυτό τους ανάγκασε να κινηθούν αμέσως, τον Απρίλη, χωρίς να έχουν μαζί τους ντόπιους, εκτός απ' το Μαλατέστα και τον Καφιέρο, πράγμα που προκάλεσε τη δυσπιστία των χωρικών. Στις 6 του Απρίλη, ωστόσο, ξεκίνησαν οι 28, ανέβηκαν στα βουνά και κατευθύνθηκαν προς το Αετίνο και το Γκάλο· στα δυο χωριά, έκαψαν τα επίσημα έγγραφα, μοίρασαν τρόφιμα στο λαό και, πράγμα περίεργο, τους καλοδέχτηκαν οι παπάδες, που αποδείχτηκαν – όταν ο ένας σήκωσε το ράσο κι έδειξε το άρρωστο κορμί του – φτωχοί όσο κι όλοι οι άλλοι και τους αποκάλεσαν γνήσια τέκνα του Χριστού. Γύρω τους, όμως, συγκεντρώθηκε στρατός, τα χιονισμένα βουνά δεν τους πρόσφεραν καμία διέξοδο, κι έτσι, τελικά, εξαντλημένοι, παραδόθηκαν.

Έμειναν προφυλακισμένοι στη γενέτειρα του Μαλατέστα, την Κάπουα, επί ένα χρόνο (μέχρι τον Απρίλη του 1878) οπότε κι αφέθηκαν ελεύθεροι λόγω της πολιτικής αμνηστίας που χορηγήθηκε μετά το θάνατο του Βιτόριο Εμανουέλε του Α'. Αφού, όμως, είχαν σκοτωθεί και δυο χωροφύλακες, θέλησαν να τους δικάσουν για ανθρωποκτονία κι έτσι πέρασαν άλλους τέσσερις μήνες στη φυλακή του Μπενεβέντο. Αυτή η σκανδαλώδης παραβίαση της αμνηστίας, παρακίνησε τους δικαστές να τους αθωώσουν έπειτα α-

πό μια σύντομη (μιας βδομάδας) δίκη τον Αύγουστο του 1878⁷.

Ενώ ήταν στη φυλακή, ο Καφιέρο έγραψε τη *Σύνοψη του Κεφαλαίου του Μαρξ*⁸. Ο Μαλατέστα μου εξήγησε ότι όλοι, και ο Μπακούνιν, δέχονταν θεωρητικά πλήρως την κριτική που ασκούσε ο Μαρξ στο καπιταλιστικό σύστημα. Τότε, μετά την απόπειρα του Μπενεβέντο, πουλήθηκαν στη Νάπολι περίπου 50 γαλλικές μεταφράσεις απ' το «Κεφάλαιο», ενώ πριν δεν είχε πουληθεί ούτε μια.

* * *

Μετά τη δίκη ο Μαλατέστα πέρασε ένα μήνα στη Νάπολι κι έπειτα ταξίδεψε στην Αίγυπτο. Έπειτα απ' την απόπειρα δολοφονίας του βασιλιά Ουμπέρτο απ' τον Πασανάντε, ενώ προετοιμαζόταν μια διαδήλωση με σκοπό την καταπολέμηση του πατριωτικού μένους, συνέλαβαν τους Μαλατέστα, Παρίνι και Αλβίνο· ο Μαλατέστα εκτοπίστηκε με πλοίο στη Βηρυττό, όπου διαφώνησε με τον ιταλό πρόξενο για το τι θα έπρεπε να κάνει στη συνέχεια. Το έσκασε, τέλος, δούλεψε σαν αχθοφόρος σ' ένα γαλλικό καράβι κι ο καπετάνιος, ένας γενναίος άνθρωπος, αρνήθηκε να τον παραδώσει στις ιταλικές αρχές όπως του ζήτησαν επανειλημμένα στη Σμύρνη, στο Καστελμάρε και στη Λεγκόρν, και τον οδήγησε στη Μασαλία. Από κει έφυγε στη Γενεύη.

Εκείνο τον καιρό, ο Π. Κροπότκιν και άλλοι ετοίμαζαν την έκδοση της εφημερίδας «Ρεβόλτ» (το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε στις 22 του Φλεβάρη 1879). Ο Μαλατέστα συμμετείχε στις προκαταρκτικές συγκεντρώσεις. Λίγο αργότερα, εκείνος και άλ-

λοι ιταλοί αναρχικοί, απελάθηκαν απ' την Ελβετία· πρόσχημα ήταν η έκδοση ενός μανιφέστου (ή κάποιας παρόμοιας έκδοσης) των ιδεών τους.

Ο Μαλατέστα πήγε στη Ρουμανία όπου δούλεψε, αλλά αναγκάστηκε να φύγει για λόγους υγείας. Γύρισε στο Παρίσι, όπου ήταν απ' τα 1879 κι ο Καφιέρο (αφού πρώτα είχε περάσει λίγο καιρό στην Ελβετία).

Στο Παρίσι, παρακολούθησε και βοήθησε τη γένεση και την πρώτη ανάπτυξη του αναρχικού κινήματος, το οποίο από τότε εξακολουθεί να υπάρχει χωρίς διακοπή. Τα σπέρματα γι' αυτό το κίνημα τα έριξαν γύρω στα 1877 οι μυστικές επαφές των γάλλων αναρχικών στη Γιούρα και στη Βέρνη (Λουί Πιντί, που συμμετείχε στην Κομούνα του Παρισιού, Πολ Μπρους, κ.ά.), ενώ ο Αντρέα Κόστα είχε πάει στο Παρίσι σαν έμπιστος για να προπαγανδίσει τις ιδέες τους και να οργανώσει τμήματα της Διεθνούς. Τον συνέλαβαν γρήγορα, και τον κράτησαν για πολύ καιρό στη φυλακή· εκεί άλλαξαν κι οι ιδέες του, και στράφηκε στον κοινοβουλευτισμό. Οι Καφιέρο και Μαλατέστα ήταν πιο γεροί, κι έτσι εξήγησαν πολύ καλά στις νεοδημιουργημένες γαλλικές ομάδες τι είναι ο αναρχισμός. Φίλος και σύντροφος τους ήταν ο Β. Τσερκέσοφ που γύρισε από την εξορία του στη Σιβηρία όπου βρισκόταν μετά τη δίκη του Νετσάγιεφ στα 1871· από τότε εμφανίζεται κι ο Ζαν Γκραβ. Περιττό να πούμε ότι η κυβέρνηση συνέλαβε αμέσως τους ξένους, κι απέλασε από τη Γαλλία τους Καφιέρο και Μαλατέστα στα 1880.

Ο Καφιέρο έφυγε για την Ελβετία· ο Μαλατέστα, που δούλευε μηχανικός, έμεινε εκεί με πλαστά

χαρτιά μέχρι που τον συνέλαβαν σε μια εκδήλωση για την Κομούνα. Είχε το διαβατήριο ενός ελβετού συντρόφου, και μ' εκείνου το όνομα τον απέλασαν πάλι και τον έστειλαν στο Λονδίνο. Προτίμησε να επιστρέψει στο Παρίσι, όπου τον καταδίκασαν σε έξι μήνες φυλακή που τους «αντάλλαξε» με τεσσεράμισι μήνες στην απομόνωση.

Θυμάμαι αμυδρά ότι έπειτα πήγε στις Βρυξέλλες, κι εκεί κάλεσε σε μονομαχία τον Πολ Λαφάργκ, γιατί ο Λαφάργκ μίλησε άπρεπα για κάποιους ισπανούς αναρχικούς μέλη της Διεθνούς (τον Μοράγκο και άλλους) που τότε βρίσκονταν στη φυλακή ή είχαν πεθάνει. Ο Λαφάργκ αρνήθηκε, σωστά, για λόγους αρχής, τη μονομαχία, δεν πήρε πίσω όμως τα λόγια του. Ας σημειώσουμε ότι ο Λαφάργκ, ορκισμένος εχθρός και υβριστής του Μπακούνιν και των συντρόφων του, γαμπρός του Μαρξ από τα 1872, δεν ήταν αρκετά αντιαναρχικός στα μάτια του πεθερού του Καρλ Μαρξ. Στις 11 του Νοέμβρη 1882, ο Μαρξ ξέσπασε σ' ένα γράμμα στον Ένγκελς: «Να πάνε στο διάβολο ο Λονγκέ, ο τελευταίος προουντονικός, κι ο Λαφάργκ, ο τελευταίος μπακουνικός». Τον Μαρξ τον κυνηγούσε ο εφιάλτης ότι οι δυο γαμπροί του ήταν αναρχικοί – οι τελευταίοι αναρχικοί – (μ' αυτό τον φωτισμένο τρόπο καταλάβαινε τον αναρχισμό ο Μαρξ), ενώ οι αναρχικοί, όπως ο Καφιέρο, πάσχιζαν στη φυλακή να εξηγήσουν και να κάνουν προσιτό στο λαό το έργο του Μαρξ.

Ο Μαλατέστα, πήγε τότε ή αργότερα στο Βέλγιο, απ' όπου φυσικά απελάθηκε, κι αναγκάστηκε τελικά να εγκατασταθεί στο Λονδίνο γύρω στα 1880 ή

1881, και να μείνει εκεί για δυο-τρία χρόνια.

Ήταν αντιπρόσωπος στο Διεθνές Επαναστατικό Συνέδριο (καλοκαίρι 1881) μαζί με τους Κροπότκιν, Μερλίνο, Τζόν Νεβ και άλλους, όπως οι επαναστάτες θεμελιωτές του αγγλικού αναρχικού κινήματος Τζόζεφ Λέιν και Φ. Κιτζ και άλλοι. Το πρώτο, νομίζω, ενυπόγραφο άρθρο του Μαλατέστα, για τον Γκαριμπάλντι με αφορμή το θάνατό του, δημοσιεύτηκε σ' ένα απ' τα τρία τεύχη της «Δημοκρατικής Επιθεώρησης» του Λόθροπ Ουίθινγκτον (1882). Οι εφημερίδες έπαιζαν μικρό σχετικά ρόλο στο ιταλικό τμήμα της Διεθνούς από τα 1871 και πέρα, μολονότι εκδίδονταν πολλές. Λόγω των διαρκών καταδιώξεων και των απαγορεύσεων των εφημερίδων, καθώς και της δίωξης και της φυλάκισης των προπαγανδιστών, έμενε λίγος χώρος και χρόνος για θεωρητικά έργα ή για εφημερίδες. Πάντως, οι δυο «Μαρτέλο», η «Αναρχία» της Νάπολι (του Κοβέλι), το «Αβενίρε» της Μόντενα, κ.ά., ήταν κάπως σταθερότερες· σ' αυτές θα βρούμε και τα πρώτα κείμενα του Μαλατέστα. Στο Λονδίνο, το καλοκαίρι του 1881, οι Καφιέρο, Μαλατέστα και Σολιέρι έκαναν τα σχέδια για την εφημερίδα «Ίνσουρετσιόνε», που όμως δεν κυκλοφόρησε ποτέ.

Στα 1881-82, ο Μαλατέστα πρέπει να θλιβόταν πολύ, βλέποντας δίπλα του τον Καφιέρο σιγά σιγά να τρελαίνεται. Με τον Αντρέα Κόστα ήταν αλλιώς: ο καλοπερασάκιας που μπούχτισε απ' τα φτωχικά φαγητά του αναρχισμού, πέρασε στο πλούσιο τραπέζι της κοινοβουλευτικής εξουσίας· μια ματιά στην όψη του Κόστα, αρκούσε για να λύσει το πρόβλημα (έχω

προσωπική πείρα, τον είδα στο Συνέδριο του Παρισιού στα 1889). Ο Καφιέρο, σ' ένα γράμμα του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Γκριντο ντελ πόπολο» της Νάπολι (21 του Ιούλη 1881), μιλάει με άκρα περιφρόνηση για τη φιλοδοξία, τη ματαιοδοξία και την υποκρισία του Κόστα. Του Καφιέρο το μυαλό, όμως, κάπως σάλεψε και, ενώ εξέδιδαν με τον Ελιζέ Ρεκλί το *Θεός και Κράτος* (Γενεύη 1882) κι άρχισε να ετοιμάζει μια βιογραφία του Μπακούνιν (συγκεντρώνοντας σπάνια ντοκουμέντα που αργότερα χάθηκαν ή σκορπίστηκαν), παρουσίασε στο Μαλατέστα, τον Τσεκαρέλι και άλλους την περιλήψη ενός σχεδίου κοινοβουλευτικής πρακτικής, που κανένας δεν μπόρεσε να του το βγάλει από το μυαλό. Τον ίδιο καιρό, οι φίλοι του έβλεπαν, από λεπτομέρειες της προσωπικής του ζωής, ότι έχανε τα λογικά του. Σ' αυτή την κατάσταση, έφυγε βιαστικά από το Λονδίνο για το Λοκάρνο (Μάρτης 1882), κατόπιν πήγε στο Μιλάνο και διακήρυξε ανοιχτά τις καινούριες του ιδέες σ' ένα γράμμα που δημοσιεύτηκε στις 27 του Οκτώβρη 1882. Αμέσως σχεδόν τον έκλεισαν σε άσυλο και, έπειτα από κάμποσους μήνες, σε φρικτή κατάσταση, τον οδήγησαν στα ελβετικά σύνορα, όπου αποπειράθηκε ν' αυτοκτονήσει. Αφού βελτιώθηκε κάπως η κατάσταση του, χάρη στην περιποίηση του παλιού ελβετού φίλου του Μπακούνιν, Ε. Μπελέριο, ξαναγύρισε στην Ιταλία, όπου τον έκλεισαν πάλι σ' ένα άσυλο στις 13 του Φλεβάρη 1883. Τον έβγαλαν έπειτα από πολλά χρόνια, σακατεμένο, και γρήγορα πέθανε.

Ούτε οι κοινοβουλευτικοί σοσιαλιστές δεν μπορούσαν να κερδίσουν απ' αυτή την τραγωδία· εκμε-

ταλλεύτηκαν, πάντως, και με το παραπάνω, την περιπέτωση του Κόστα. Ο Κόστα, για ν' αποκτήσει αξία και να ξεφύγει από την εξευτελιστική απομόνωση του αποστάτη, έκανε ό,τι μπορούσε για να παρασύρει κι άλλους στο δρόμο του. Έπειτα, οι εκλογές διαμαρτυρίας για τη σωτηρία του φυλακισμένου Τσιπριάνι, του οποίου η εκλογή δεν θα ήταν έγκυρη, αποτέλεσαν ένα ακόμη παραπλανητικό στοιχείο στην πορεία του επαναστατικού κινήματος. Εξάλλου, στα δέκα χρόνια διαρκών καταδιώξεων, εξοντώθηκαν, καταστράφηκαν και φιμώθηκαν πολλοί αναρχικοί.

Τότε ήταν που μπήκε μπροστά ο Μαλατέστα και, για πρώτη φορά, πήρε στους ώμους του το κύριο βάρος της προσπάθειας, πολεμώντας, αυτή τη φορά, όχι με όπλα αλλά με επιχειρήματα, να σώσει τον επαναστατικό αναρχισμό και να σκορπίσει τις αυταπάτες και τη σαγήνη του κοινοβουλευτισμού.

Δεν μπορώ να πω αν περίμενε μια αμνηστία για να μπορέσει να γυρίσει στην Ιταλία, ούτε τι τον έκανε να διαλέξει τη Φλορεντία για να εκδόσει την εφημερίδα του «Λα κεσσιόνε σοτσιάλε» (1884-5)⁹. Πριν από πολύ καιρό είχα διαβάσει με μεγάλο ενδιαφέρον τη συλλογή των φύλλων αυτής της εφημερίδας που φυλαγόταν στο Βραταννικό Μουσείο· το μόνο που μπορώ να πω γι' αυτήν, την πρώτη γνήσια προπαγανδιστική εφημερίδα — όλες οι άλλες, μέχρι τότε, ήταν μαχητικές, κατά κάποιον τρόπο, εφημερίδες — θα έπρεπε να το πάρω από κάποιο κείμενό της. Περιέχει θαυμάσια άρθρα κατά του κοινοβουλευτικού σοσιαλισμού. Εκεί δημοσιεύτηκε κι η πιο γνωστή προσούρα του Μαλατέστα, «Δυο αγρότες συζητάνε

για τον αναρχικό κομμουνισμό», που πρωτοκυκλοφόρησε με τίτλο «Σοσιαλιστική προπαγάνδα (ανάμεσα σε αγρότες)» τον Σεπτέμβρη του 1884 στη Φλωρεντία. Η πιο μικροσκοπική αναρχική έκδοση που έχω δει ποτέ, είναι η μετάφραση αυτού του κειμένου στα κινέζικα, που τυπώθηκε στο Παρίσι στα 1907 ή 1908. Μεταφράστηκε σε πάμπολλες γλώσσες, από νορβηγικά μέχρι αρμένικα.

Αυτή η προπαγάνδα, η πρώτη συνεχής αναρχική προπαγάνδα σε μεγάλη κλίμακα στην Ιταλία, κόπηκε απότομα, ως συνήθως, από τη δίωξη του Μαλατέστα με το νόμο περί τύπου. Κάθισε, μέχρι που το σπίτι του δεν έμενε ποτέ χωρίς αστυνομική παρακολούθηση· οι χωροφύλακες είχαν γίνει σκιά του· έπειτα, με τη σκέψη ότι είχε θυσιάσει κάμποσα χρόνια της νιότης του στις φυλακές τους, το έσκασε από το σπίτι, κάτω από τη μύτη τους, μέσα σ' ένα κασόνι που περιείχε δήθεν μια μεγάλη ραπτομηχανή (όπως θυμάμαι).

Εναντίον του εκκρεμούσε μια καταδίκη από το δικαστήριο της Ρώμης (1885), γι' αυτό εγκατέλειψε ολωσδιόλου την Ευρώπη κι έζησε στη Νότιο Αμερική, στη Δημοκρατία της Αργεντινής, μέχρι τα 1899. Νομίζω ότι βοήθησε μερικές αναρχικές εφημερίδες που είχαν κυκλοφορήσει τότε στο Μπουένος Άιρες καθώς και το τοπικό κίνημα. Μια φορά, εκείνον και άλλους της μικρής ομάδας, τους εκτόπισαν έπειτα από συνοπτικές διαδικασίες στο νότο, απ' όπου θα τους πήγαιναν με πλοίο σ' ένα έρημο λιμάνι της Παταγονίας. Ο Μαλατέστα (τον άκουσα να το διηγείται) διαμαρτυρήθηκε έντονα και, για να τονίσει ακόμη περισσότερο τη διαμαρτυρία του, πήδηξε στη θά-

λασσα και προκάλεσε τον καπετάνιο να τον αφήσει εκεί, στα παγωμένα νερά. Ο καπετάνιος φιλοτιμήθηκε, τον έσωσε και δεν τον κατέβασε στην Παταγονία, παρά τις διαταγές που είχε. Όταν τον ρώτησα αν το νερό ήταν πολύ κρύο, ο Μαλατέστα μου αποκρίθηκε ότι αυτό δεν του είχε περάσει ποτέ απ' το μυαλό· τόση ήταν η αγανάκτησή του, ώστε τον ζέσταινε ακόμη και σ' εκείνο τον παγωμένο ωκεανό.

Δεν ξέρω τι τον έφερε πίσω στην Ευρώπη, πάντως στις 6 του Σεπτεμβρίου του 1889 άρχισε να κυκλοφορεί στη Νίκαια μια μεγάλη εφημερίδα, «Λ' ασοτσιαισιόνε» που έμοιαζε με την «Κεστσιόνε σοτσιάλε». Εκείνο τον καιρό, ο πιο θρασύς χαφιάς της ιταλικής κυβέρνησης, ο Κάρλο Τερτζάγκι, που τον είχε ξεσκεπάσει στα 1872 ο Καφιέρο, είχε απλώσει πάλι τα δίχτυα του, αλληλογραφώντας με ψευδώνυμο με πολλούς ιταλούς και ξένους συντρόφους με γράμματα ποστρεστάντ. Ο Μάλατέστα αναγνώρισε με την πρώτη ματιά το γραφικό χαρακτήρα του Τερτζάγκι και τον ξεσκέπασε στην καινούρια εφημερίδα. Δεν είναι, λοιπόν, περίεργο που έπειτα από ένα-δυο φύλλα χρειάστηκε κι εκείνος κι η εφημερίδα ν' απομακρυνθούν από τη Νίκαια και από τη Γαλλία. Ξαναβρέθηκε στο Λονδίνο (γύρω στον Οκτώβριο του 1889) όπου, όπως έγραψα παραπάνω, τον είδα για πρώτη φορά στη Σοσιαλιστική Λίγκα. Η εφημερίδα εξακολούθησε να εκδίδεται στο Φούλαμ, κι έτσι βρέθηκαν με κάμποσα χρήματα για να την μεγαλώσουν και να εκδώσουν διάφορες μπροσούρες. Κάποιος, όμως από την εκδοτική ομάδα, έκλεψε όλα τα χρήματα, κι έτσι η εφημερίδα σταμάτησε να εκδίδεται· εί-

χαν κυκλοφορήσει επτά φύλλα (μέχρι τις 23 του Γενάρη 1890) και μια σελίδα όπου αναφερόταν το καταστροφικό γεγονός.

Η προπαγάνδα, ωστόσο, συνεχίστηκε με αργό ρυθμό· εκδόθηκαν μια σειρά μπροσούρες, όλες του Μαλατέστα: «Η κοινοβουλευτική πολιτική του σοσιαλιστικού κόμματος», «Τον καιρό των εκλογών», «Ανάμεσα σε αγρότες», «Η αναρχία» (όλες από τα 1890 μέχρι τα 1892).

Βρίσκουμε κείμενα του στην εφημερίδα «Ρεβόλτ» (όπως νομίζω) και στους «Ταν νουβό», μόνον όταν έχει κάτι να πει, να εκφέρει τη γνώμη του πάνω σ' ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Ποτέ κανένας συγγραφέας δεν έκανε λιγότερες από αυτόν επαναλήψεις κι αναπτύξεις γνωστών πραγμάτων ήταν εξαιρετικά υπομονετικός στη στοιχειώδη προπαγάνδα, δεν φόρτωνε όμως ούτε με μια παραπανίσια γραμμή τον αναγνώστη όταν μιλούσε για ένα συγκεκριμένο ζήτημα.

Σημειώνουμε εδώ το «Ολίγη θεωρία», (1892), που επανεκδόθηκε σαν μπροσούρα στις Βρυξέλλες στα 1899.

Δέκα χρόνια αργότερα, έγραψε ένα άλλο δημοφιλές προπαγανδιστικό φυλλάδιο, «Στο καφενείο: μια συζήτηση για τον αναρχικό σοσιαλισμό» (πρωτοεκδόθηκε, απ' όσο ξέρω, στη Ν. Υόρκη στα 1902). Ακολούθησαν τα λιγότερο γνωστά «Το πρόγραμμά μας» (Ν. Υόρκη 1903), «Το γενικό δικαίωμα ψήφου» (1904-5).

Από το Λονδίνο, όπου έμεινε πιθανόν μέχρι τους πρώτους μήνες του 1897, πήγαινε συχνά στο Παρίσι, κυρίως τις μέρες πριν από την Πρωτομαγιά

που αναμενόταν να συμβούν επαναστατικά γεγονότα, για να μη χάσει την επανάσταση – που, όμως, δεν ερχόταν. Είχε μάθει ισπανικά στην Ισπανία και στη Νότιο Αμερική, κι έκανε ξαφνικά ένα γύρο στην Ισπανία, δίνοντας διαλέξεις κι οργανώνοντας συγκεντρώσεις σ' ολόκληρη τη χώρα στα 1891-92. Η εξέγερση του Ξερές έγινε λίγο μετά την υποχρεωτική αναχώρηση του Μάλατέστα· δεν του δόθηκε ποτέ ξανά η ευκαιρία να πάει στην Ισπανία. Το ιταλικό κίνημα αναδιοργανώθηκε με το Συνέδριο του Καπολάγκο (που βρίσκεται στα ιταλόφωνα καντόνια της Ελβετίας) στις αρχές της δεκαετίας του 1890, με τον Μαλατέστα παρόντα. Τον συνέλαβαν τότε στο Λουγκάνο, τον απειλήσαν να τον εκδώσουν στην Ιταλία, αλλά απέναντι στη γενική κατακραυγή τον έκλεισαν για λίγες βδομάδες στη φυλακή, επειδή παραβίασε τη διαταγή απέλασής του τού 1878.

Όταν στα 1893-4 η λαϊκή δυσαρέσκεια στην Ιταλία έφτασε στο αποκορύφωμά της, οι σικελοί αγρότες ήταν έτοιμοι να ξεσηκωθούν κλπ., αρκετοί παλιοί αναρχικοί επέστρεψαν κρυφά στην Ιταλία, αλλά εκεί τους κυνήγησαν λες κι ήταν άγρια θηρία. Κυνήγησαν τον Μερλίνο στο πάρκο της Νάπολι και τον συνέλαβαν τελείως εξαντλημένο. Ο τύπος πρόβαλε το Μάλατέστα σαν μπαμπούλα – τον έβλεπαν κρυμμένο παντού. Πολλά έχουν γραφεί για τότε· αφού, όμως, δεν βρήκα αφορμή να τον ρωτήσω γι' αυτά, μου αρκεί να πω απλώς ότι ξέφυγε απ' όλες τις παγίδες που του έστησαν στα 1893-4, κι έμεινε ελεύθερος.

Ο Μερλίνο βρισκόταν στα 1892 στη Ν. Υόρκη, όπου την ενεργητικότητα και τον προπαγανδιστικό

του ζήλο τον μαρτυρούν τα άρθρα του στις εφημερίδες «Γκρίντο ντελι οπρέσι» και «Σολιντάριτι» (κι οι δύο εκδόθηκαν στη Ν. Υόρκη τον Ιούνιο του 1892). Ο Μαλατέστα δεν μιλούσε καλά αγγλικά, γι' αυτό τα κείμενα του για τη «Φρίντομ» τα έγραφε στα γαλλικά, και στη συνέχεια μεταφράζονταν. Όταν, λοιπόν, βρέθηκε στις ΗΠΑ (γύρω στα 1895, νομίζω) περιορίστηκε αναγκαστικά στην ιταλόφωνη και ισπανόφωνη προπαγάνδα (μέσω της εφημερίδας «Ντεσπερτάρ» του φίλου του Π. Εστέβε). Αν δεν κάνω λάθος, πολλά του οφείλει και η εφημερίδα «Κεστσιόνε σοσιάλε» του Πάτερσον· δεν θυμάμαι, όμως, περισσότερα. Στη δεκαετία του 1890 είχαν πάει στις ΗΠΑ πολλοί εξαιρετικοί προπαγανδιστές — όπως οι Πιέτρο Γκόρι, Ε. Μιλάνο, Τζ. Τσιανκαμπίλα (όλοι νεκροί τώρα) κι ο Λουίτζι Γκαλεάνι (του «Κρόνακα σοβερούιβα») που, αφού έμεινε πολλά χρόνια εκεί, επέστρεψε στην Ιταλία και συνέχισε ακάματος τη δραστηριότητά του.

Τον Αύγουστο του 1896, ο Μαλατέστα μαζί με άλλους, έβγαλε στο Λονδίνο μόνον ένα τεύχος της εφημερίδας «Αναρχία».

* * *

Επιτέλους, στα 1897, μια αμνηστία ή μια παραγραφή μιας προηγούμενης καταδίκης, επέτρεψε στο Μαλατέστα να γυρίσει στην Ιταλία, όπου αμέσως έγινε η ψυχή μιας εντατικότερης από κάθε άλλη φορά προπαγάνδας και της τρίτης από τις μεγάλες εφημερίδες που εξέδωσε· σημειώνω ότι πάνω στις γραμμές που εκείνος χάραξε, αναπτύχθηκε στη συνέχεια όλος ο αναρχικός τύπος. Όταν λέω ότι αμέσως έγινε η ψυχή ενός πλατιού κινήματος, εννοώ ότι δεν έπαψε πο-

τέ να έχει τις σχέσεις και τις επαφές του με τους ανθρώπους και τα γεγονότα της Ιταλίας, όσο μακριά απ' αυτήν κι αν βρισκόταν· μόλις, λοιπόν, πάτησε το χώμα της πατρίδας του, έδρεψε τους καρπούς του μόχθου του· γιατί ήταν ενημερωμένος για όλα.

Η «Λ' ατζιτασιόνε» που εκδόθηκε στην Ανκόνα (14 του Μάρτη 1897), κι έπειτα στη Ρώμη, που άλλαζε διαρκώς όνομα όταν γινόταν κατάσχεση ενός φύλλου («Ατζιτατόρε», «Ατζιτιαμότσι», «Ατζιτατέβι», «Προ ατζιτασιόνε», κλπ.), κράτησε τουλάχιστον μέχρι το 1906. Ο Μαλατέστα, όμως, διώχτηκε πάλι από την Ιταλία στα 1898¹⁰. Δεν θυμάμαι πόσον καιρό χρειάστηκε να κάνει πάλι φυλακισμένος· από κει, τον εξόρισαν σ' ένα μικρό νησάκι της Μεσογείου. Έφυγε, και πήγε για τρίτη φορά εξόριστος στο Λονδίνο, όπου έζησε από τα 1899 μέχρι τις αρχές του 1913.

* * *

Ο τύραννος της στιγμής στέρησε πάλι απ' αυτό τον άνθρωπο, που δούλεψε με αυταπάρανηση για το κοινό καλό, κατά την πιο δημιουργική περίοδο της ανάπτυξής του, τη γη, τον ήλιο και τον ουρανό της πατρίδας του. Οι περισσότεροι από μας ξέρουμε πώς έζησε στο Λονδίνο, σ' ένα δωματιάκι στο σπίτι των φίλων και παλιών συντρόφων του Ντεφέντι. Είχε κι ένα μικρό εργαστήριο (που δεν το είδα) κι έκανε ηλεκτρικές εγκαταστάσεις κι επιδιορθώσεις. Γύρω στα τέλη του 1894, είχε βοηθήσει να στηθεί το παμπάλαιο τυπογραφείο στο οποίο τύπωναν οι Ροσέτι το «Τορτς» κι αργότερα επί πολλά χρόνια, τυπωνόταν, η «Φρίντομ»· σε μεταγενέστερες επισκέψεις του στο Λονδίνο, επέφερε βελτιώσεις στο φωτισμό και σ' άλ-

λες ηλεκτρικές εγκαταστάσεις των γραφείων της εφημερίδας. Κάποτε, ένα καρφί τρύπησε την παλάμη του, κι έκανε μια φοβερή πληγή· είναι θαύμα πώς γλίτωσε τον τέτανο. Μια άλλη φορά, η σκληρή δουλειά του δημιούργησε σοβαρά προβλήματα με τα πνευμόνια του, πράγμα που μας έκανε όλους να φοβηθούμε για τη ζωή του. Αφού το Λονδίνο έκανε τόσο μεγάλο κακό στην υγεία του, τον συμβουλευσαμε να περάσει ένα χειμώνα στη μόνη χώρα του νότου που μπορούσε να πάει, στην Πορτογαλία· δεν δέχτηκε, όμως. Έτσι, πέρασαν τα χρόνια· πολλοί πέθαιναν ή χάνονταν εκείνος, μόνο λίγο άσπριζε, και φαινόταν αναλλοίωτος, πάντα υπομονετικός, εύθυμος και φιλικός. Μιλούσε λίγα αγγλικά, και θυμάμαι ότι ήμουν μπροστά όταν έβγαλε τον πρώτο τον λόγο στα αγγλικά· έγραφε, πάντως, πολύ καλύτερα απ' όσο μιλούσε αυτή τη γλώσσα. Εκείνο τον καιρό, οι πιο στενοί του φίλοι ήταν οι Β. Τσερκέσοφ, Τορίντα ντελ Μάρμολ, Σ. Ναχτ κι ο Κροπότκιν, μολονότι σπάνια έβρισκαν καιρό για να συναντηθούν.

Δέχεται άγριες επιθέσεις από συντάκτες πολλών γαλλικών κι ιταλικών φυλλαδίων, οι οποίοι επικρίνουν τις απόψεις του για την οργάνωση από δήθεν ατομικιστική σκοπιά, που όμως εμένα μου φαίνεται πολύ εξουσιαστική. Οι απόψεις του για την οργάνωση μπορεί να επιδέχονται, από θεωρητική άποψη, κριτική αξίζει, όμως, πάντα να δίνουμε μεγάλη προσοχή στην καθαρή του κρίση και στην πείρα τον ως προς τα πρακτικά ζητήματα (βλ. «Απάντηση στην πλατφόρμα»).

Αναπολώντας εκείνα τα χρόνια, θυμάμαι πως πάντα σκεφτόμουν ότι η πνευματική του ανωτερότη-

τα και το προσωπικό τον κύρος έκαναν δύσκολο για τους άλλους να σταθούν σαν ισάξιοι του στο ίδιο κίνημα, εκτός κι αν με τη θέλησή τους τοποθετούνταν σε υποδεέστερη θέση. Υπήρξε πράγματι μια εποχή που κάλυπτε, κατά κάποιον τρόπο, όλο το κίνημα πριν απ' αυτόν, ήταν άλλοι, με τους οποίους κατόρθωσε να συνεργαστεί χωρίς διαφωνίες ή συγκρούσεις για προσωπικούς λόγους, σε βάση ισότιμη, από τις πρώτες του κιόλας μέρες. Δεν ήταν σφάλμα του, αλλά η μεγάλη του συνεισφορά, το ότι γέμισε για ένα διάστημα σχεδόν μονάχος του το κενό και φάνηκε να στέκεται πιο ψηλά απ' όλους. Από τότε, νομίζω, το κίνημα έχει τόσο αναπτυχθεί ώστε αυτός ο κίνδυνος της προσωπικής υπεροχής έχει παρέλθει για όλους εκείνους που δεν θέλουν να την αναγνωρίσουν και να βαδίσουν μόνοι τους, με τις δικές του ο καθένας σκέψεις. Η ζωή είναι ισχυρότερη και πλουσιότερη από την πιο ανώτερη προσωπικότητα. Έτσι, κατά τη γνώμη μου, η κατάσταση έχει αλλάξει, κι έπειτα από πολλά χρόνια απομόνωσης, έχει τώρα την τύχη να περάσει τις μέρες της ωριμότητάς του μέσα σ' ένα μεγάλο αναπτυσσόμενο κι ελπιδοφόρο κίνημα, όπως είχε περάσει και τα χρόνια της νιότης του, μέχρι τα 1877, μέσα σ' ένα τέτοιο κίνημα. Τι θύελλες έχει περάσει, και τι μέλλει ακόμη να περάσει ο πιο επιφανής αναρχικός της εποχής μας! (η παρατήρησή μου δεν έχει στόχο το να μειώσει την αξία και την ενεργητικότητα των τόσων, λιγότερο γνωστών, συντρόφων της Ισπανίας, των ΗΠΑ και των άλλων χωρών).

Η ζωή του στο Λονδίνο δεν κύλησε χωρίς περιπέτειες, ούτε χωρίς καινούριες θλιβερές εμπειρίες.

Έτσι, στην υπόθεση Χάουντονιτς του 1910, αποκαλύφθηκε ότι ένα από τα πιο εκτεθειμένα πρόσωπα είχε δουλέψει στο εργαστήριο του και είχε χρησιμοποιήσει το όνομα και την καλή του φήμη· ακόμη κι η αστυνομία τον ήξερε πάρα πολύ καλά, γι' αυτό και δεν τον έμπλεξε παραπάνω σ' αυτήν την υπόθεση. Δεν έκανε, όμως, το ίδιο κι ο δικαστής τον Ολντ Μπάλεϊ, ο οποίος στις 20 του Μάη του 1912, τον καταδίκασε σε τρεις μήνες φυλακή και ζήτησε έπειτα την απέλασή του γιατί επέστησε την προσοχή στην ύποπτη συμπεριφορά ενός ιταλού ονόματι Μπελέλι, λέγοντας πως είναι χαφιές. Το φυλλάδιο πάνω στο οποίο στηρίχτηκε η κατηγορία για «συκοφαντική δυσφήμιση» είχε τον τίτλο «Ο Ερίκο Μαλατέστα προς την ιταλική κοινότητα του Λονδίνου», με ημερομηνία 22 του Απριλίου 1912. Οι ιταλοί σύντροφοί του, με την ελπίδα ότι θα δικαιωνόταν σ' ένα ανώτερο δικαστήριο, έκαναν έφεση· ο δικαστής, όμως, ένας γέρος αντιδραστικός Τόρι, δεν την έκανε δεκτή. Η καταδίκη προκάλεσε μεγάλη αγανάκτηση, όπως φαίνεται από τα κείμενα «Έκκληση στους άντρες και στις γυναίκες του Λονδίνου» (επιτροπή για την απελευθέρωση του Μαλατέστα), «Μαλατέστα» (κύριο άρθρο στον «Μάντσεστερ Γκάρντιαν» στις 25 του Μάη), «Γιατί ζητάμε την απελευθέρωση του Μαλατέστα» (ιταλική επιτροπή υπεράσπισης), Σημείωμα του Κροπότκιν στη «Νέισιον», κλπ· πιεζόμενος απ' αυτά, ο υπουργός δεν υπέγραψε την απέλαση. Πάντως, ο Μαλατέστα γνώρισε και τις αγγλικές φυλακές.

Δημοσίευσε τις απόψεις του σε ειδικά φυλλάδια ή σε μικρές ιταλικές εφημερίδες του Λονδίνου· θα

σημειώσω μερικά κείμενα του που βρίσκονται στην κατοχή μου: «Αιτίες κι αποτελέσματα» (Σεπτέμβριος 1900), «Η Διεθνής» (1900, σε τέσσερις συνέχειες), «Η κοινωνική επανάσταση» (1902, σε εννέα συνέχειες), «Τζέρμιναλ» (πρωτομαγιά του 1903), «Η εξέγερση» (Ιούλης 1905, «Ο πόλεμος της Τριπολίτιδας» (Απριλίου 1912).

Βέβαια, άρθρα του εκείνης της εποχής θα βρούμε στα κυριότερα ιταλικά και γαλλικά έντυπα, καθώς και στη «Φρίντομ» του Λονδίνου. Νομίζω, πάντως, ότι δεν έγραφε σαν δημοσιογράφος, σταθερά και μόλιμα· κι ας μην πιστέψουμε τις διαδόσεις διάφορων λονδρέζων δημοσιογράφων, ότι δήθεν το όνομα Μαλατέστα στην Ιταλία είχε αρχίσει να παίρνει το νόημα «αντιγράφω».

Ο πόλεμος της Τριπολίτιδας προκάλεσε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, με πρώτο τον Μαλατέστα. Είδε καθαρά προς τα πού πήγαινε ο Ερβέ, κάτι που εγώ δεν το είχα προσέξει, στη συνάντηση του Λονδίνου.

Ο Μαλατέστα έκανε, κατά τη γνώμη μου, ένα σοβαρό λάθος (εκτός απ' ότι έκλινε υπέρ της οργάνωσης): δεν έγραψε την πραγματική ιστορία της ζωής και των καιρών του. Την κατάσταση την κάνει χειρότερη η καταστροφή πολλών ντοκουμέντων και σημειώσεων που φύλαγε προσεκτικά, από μια πυρκαγιά που ξέσπασε στο σπίτι όπου έμενε στο Λονδίνο στα 1893. Προτιμούσε να δημιουργεί την ιστορία απ' το να την γράφει· ήταν μια απ' τις λανθάνουσες δυνάμεις του αναρχισμού, κι εξακολουθεί τη δράση του, ενώ πολλοί άλλοι έχουν αποσυρθεί για να ξεκουραστούν, αν όχι για να κοιμηθούν.

Ξέχασα να σημειώσω ότι υποστήριξε μ' όλη του την καρδιά την Αναρχική Διεθνή που ιδρύθηκε από το Συνέδριο του Άμστερνταμ ατα 1907.

• • •

Στα 1913 έφτασε επιτέλους ο καιρός για να ξαναγαυρίσει στην Ιταλία. Ο Μαλατέστα εξέδωσε τη «Βολοντά» στην Ανκόνα (Ιούνης 1913-Ιούνης 1914). Έπειτα από μια ζωηρή αντιεκλογική καμπάνια στα 1913, η εφημερίδα έφτασε στο αποκορύφωμα της δόξας της· η έκδοσή της διακόπηκε από ένα γνήσιο λαϊκό κίνημα στην Ανκόνα και στις μικρότερες πόλεις της Ρομάνια, όπου για μερικές μέρες, συνεργάστηκαν αναρχικοί, σοσιαλιστές, επαναστάτες δημοκρατικοί και αντικληρικοί με τον τρόπο που είχαν ονειρευτεί οι πρωτεργάτες της συνεργασίας του 1874. Αυτή τη φορά έγιναν σκληρές συγκρούσεις, ήρθε τελικά η ήττα, αλλά δεν ακολούθησε διάλυση· απεναντίας, ακολούθησε γοργή ανασυγκρότηση. Ο Μαλατέστα, όμως, χρειάστηκε να φύγει για μια ακόμη φορά από την Ιταλία, έπειτα από περιπέτειες τις οποίες διαστρέβλωσε τόσο χοντροκομμένα ο τύπος, ώστε όσο περισσότερα διαβάζουμε, τόσο λιγότερα μαθαίνουμε. Ξέρω μόνο πως έφτασε μια μέρα στη Γενεύη, κι αμέσως μετά στο Λονδίνο.

Εδώ τον βρήκε, όπως κι όλους εμάς, ο πόλεμος. Οι αναγνώστες της «Φρίντομ» τον θυμούνται από άρθρα όπως: «Οι αναρχικοί έχουν ξεχάσει τις αρχές τους» (Νοέμβρης 1914), «Και η Ιταλία» (Ιούνης 1915), «Αναρχικοί υποστηρικτές της κυβέρνησης» (Απρίλης 1916) — που κυκλοφόρησε και στη Γαλλία σαν μπροσούρα· κείμενα του πρέπει να υπάρχουν

και στο «Ρεβέιγ» (της Γενεύης) και στα «Κρόνακα Σοβερσίβα».

Για πολλούς μήνες μετά τα 1916, ο Μαλατέστα, σ' έναν απομονωμένο κι έξω από τα πράγματα παρατηρητή, όπως εγώ τώρα, φαίνεται ότι έμεινε σιωπηλός. Στα 1919 είδε ότι είχε φτάσει ο καιρός για να ξαναγυρίσει στην Ιταλία. Το να δραπετεύσει, όμως, στα 1919 από την Αγγλία ήταν γι' αυτόν (που ξέφυγε τόσες φορές από τους ιταλούς που τον καταδίωκαν στα πενήντα περίπου χρόνια της επαναστατικής του ζωής) πολύ δύσκολο έργο. Γιατί, μολονότι ο ιταλός πρεσβευτής του έδωσε διαβατήριο για την Ιταλία, η γαλλική κυβέρνηση δεν του επέτρεπε να περάσει από τα εδάφη της. Τέλος, πείστηκε ο καπετάνιος ενός πλοίου να τον πάει στη Τζένοβα, όπου έφτασε το Δεκέμβρη κι έγινε μ' ενθουσιασμό δεκτός από τους ιταλούς εργάτες. Στην Ιταλία, ο Μαλατέστα ξαναρίχτηκε με ανανεωμένη ορμή στον αγώνα. Εγκαταστάθηκε στο Μιλάνο, κι από κει ταξίδεψε σ' ολόκληρη τη χώρα, μιλώντας σε συγκεντρώσεις σ' όλες τις μικρές και μεγάλες πόλεις. Έπειτα από μια τέτοια συγκέντρωση, που έγινε στα τέλη του Γενάρη του 1920 στη Φλορεντία, τον συνέλαβαν οι αρχές· αναγκάστηκαν, όμως, να τον αφήσουν ελεύθερο, όταν απειλήθηκε γενική απεργία. Έπειτα απ' αυτό το επεισόδιο ο Μαλατέστα δέχτηκε να γίνει αρχισυντάκτης της καινούριας αναρχικής εφημερίδας «Ουμανιτά Νόβα», που η κυκλοφορία της έφτασε στα 50.000 φύλλα περί τα τέλη του χρόνου.

Ο Μαλατέστα έλαβε μέρος στο Δεύτερο Συνέδριο της Ένωσης Ιταλών Αναρχικών, που έγινε στη

Μπολόνια (1-4 Ιούλη). Το συνέδριο δέχτηκε με ενθουσιασμό το πρόγραμμα που είχε συντάξει εκείνος. Με τις καταλήψεις των εργοστασίων από τους εργάτες στο Μιλάνο και στο Τορίνο που άρχισαν τον Αύγουστο, ο Μαλατέστα επισκέφτηκε πολλά κατειλημμένα εργοστάσια και μίλησε στους εργάτες, που τον δέχονταν μ' ενθουσιασμό. Παρόλα αυτά, και παρόλες τις προειδοποιήσεις του μήπως τους ξεπουλήσουν, το επαναστατικό κίνημα προδόθηκε από τα ίδια τα εργατικά συνδικάτα και τα σοσιαλιστικά κόμματα¹¹.

Τον Οκτώβρη του 1920, συνέλαβαν το Μαλατέστα μαζί μ' άλλους 80 αγωνιστές αναρχικούς. Τον κράτησαν επί δέκα μήνες στη φυλακή Σαν Βοτόρε του Μιλάνου πριν τον δικάσουν, και κατά τη φυλάκισή του τού φέρνονταν απαίσια, παρά την ηλικία του (ήταν κοντά 70 χρονών). Όταν επιτέλους η δίκη έγινε τον Ιούλη του 1921, αθωώθηκε, όπως κι οι περισσότεροι σύντροφοί του.

Αφού τον άφησαν ελεύθερο, ο Μαλατέστα πήγε στη Ρώμη, όπου είχε μεταφερθεί η «Ουμανιτά νόβα» μετά τη σύλληψή του, κι ανέλαβε πάλι τη θέση του. Η εφημερίδα εξακολούθησε την έκδοση, παρά τη λογοκρισία και παρά τις επιθέσεις των φασιστικών ομάδων στις εγκαταστάσεις της, μέχρι που τελικά την υποχρέωσαν να κλείσει λίγο μετά τη λεγόμενη «πορεία προς τη Ρώμη» του Μουσολίνι, τον Οκτώβρη του 1922.

Δεν του έδιναν διαβατήριο για να παρακολουθήσει το Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο στο Άμστερνταμ στα 1921, αλλά κατόρθωσε να περάσει κρυφά στην Ελβετία (ίσως, όπως πριν 50 χρόνια) για να παραστεί σε μια διεθνή συνάντηση για τα 50χρο-

να από το Συνέδριο του Σεντ-Ιμερ· ήταν ο μόνος που επέζησε απ' όσους είχαν συμμετάσχει σ' αυτό.

Αφού έκλεισαν την εφημερίδα, ο Μαλατέστα άνοιξε ένα μαγαζάκι, και δούλευε σαν ηλεκτρολόγος. Τον ανάγκασαν, όμως, να το κλείσει κι αυτό, εκφοβίζοντας συστηματικά τους πελάτες του.

Το Γενάρη του 1924 άρχισε να εκδίδει το διμηνιαίο περιοδικό «Πενσιέρο ε βολοντά». Σ' αυτό δημοσιεύτηκαν και μερικά από τα καλύτερα του κείμενα, μέχρι που απαγόρευσαν την κυκλοφορία του, τον Νοέμβρη του 1926, όπως κι όλων των άλλων μη φασιστικών εντύπων. Έπειτα απ' αυτό, βρισκόταν υπό διαρκή αστυνομική παρακολούθηση, μέχρι που τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό απ' τα τέλη του 1926. Αστυνομικοί δεν βρίσκονταν μόνον έξω από το οίκημα που κατοικούσε με τη συντροφισασά του· βρίσκονταν κι έξω από το ίδιο το διαμέρισμά του. Όλοι του οι επισκέπτες συλλαμβάνονταν, κι η αλληλογραφία του ελεγχόταν. Παρόλα αυτά, εξακολούθησε να γράφει και κατόρθωνε να στέλνει άρθρα του στο εξωτερικό, που δημοσιεύονταν στο διεθνή αναρχικό τύπο. Τα καλύτερα απ' αυτά είναι η «Απάντηση στην πλατφόρμα των ρώσων αναρχικών» (του Αρσίνοφ, συγκεκριμένα) που δημοσιεύτηκε στο δίγλωσσο (γαλλοϊταλικό) αναρχικό περιοδικό «Ρεβέιγ/Ρισβέλιο» που εξέδιδε ο Αουίτζι Μπερτόνι στη Γενεύη, και το τελευταίο του κείμενο, οι αναμνήσεις από τον Κροπότκιν που δημοσιεύτηκε στα 1931 στο «Στούντι σοτσιάλι».

Φυλακισμένος ουσιαστικά στο σπίτι του, αποκομμένος απ' όλους τους συντρόφους και τους φίλους

του, μακριά από το διεθνές αναρχικό κίνημα για το οποίο έκανε τόσα και τόσα, η υγεία του άρχισε να χειροτερεύει. Στις αρχές του 1932, επιδεινώθηκε η αναπνευστική πάθηση που τον βασάνιζε σ' όλη του τη ζωή. Απ' τον Απρίλη και μετά, ανέπνεε μόνο με φιάλη οξυγόνου. Πέθανε στις 22 του Ιούλη του 1932· τον έθαψαν σ' έναν τάφο, που πάνω του οι φασίστες δεν άφησαν να γραφεί ούτε τ' όνομά του, από φόβο μήπως γίνει εστία της αντίστασης των αναρχικών.

Κείμενα του Ερίκο Μαλατεατα

Συνδικαλισμός και αναρχισμός

Το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του εργατικού κινήματος και των προοδευτικών κομμάτων είναι παλιό και μόνιμο. Αυτό το ζήτημα, ωστόσο, είναι ακόμη, και θα παραμένει, ζήτημα ύψιστου ενδιαφέροντος, όσο υπάρχουν, από τη μια μεριά, μια μεγάλη μάζα ανθρώπων που βασανίζονται από ανικανοποίητες ανάγκες και παρακινούνται από κάποτε άγριες, μα πάντοτε ασαφείς κι απροσδιόριστες προσδοκίες για μια καλύτερη ζωή, και, από την άλλη, άνθρωποι και πολιτικά κόμματα που, έχοντας μια συγκεκριμένη αντίληψη για μια καλύτερη μορφή κοινωνίας και για τα καλύτερα μέσα για να την εγκαθιδρύνουν, προσπαθούν ν' αποσπάσουν τη συναίνεση των μαζών, που η υποστήριξή τους είναι απαραίτητη για την πραγματοποίηση των σχεδίων τους. Αυτό το πρόβλημα έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία τώρα, που, μετά τις καταστροφές που έφεραν ο πόλεμος και η μετέπειτα κατάσταση, όλοι ετοιμάζονται, έστω και μόνο στο μυαλό τους, για μια επαναδραστηριοποίηση με σκοπό την πτώση των ακόμη φιλόμαχων μα και ήδη ετοιμόρροπων τυραννιών.

Γι' αυτό θα προσπαθήσω να δείξω καθαρά ποια, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει να είναι η στάση των αναρχικών απέναντι στις εργατικές οργανώσεις.

Δεν νομίζω ότι, σήμερα, υπάρχει έστω κι ένας ανάμεσά μας που θ' αρνιόταν τη χρησιμότητα και την αναγκαιότητα της οργάνωσης των εργατών, σαν ένα μέσο για την υλική και ηθική βελτίωση των μαζών, σαν ένα γόνιμο έδαφος για προπαγάνδα και σαν μια δύναμη αξεχώριστη από τον κοινωνικό μετασχηματισμό που επιδιώκουμε. Κανένας πια δεν αμφισβητεί τη σπουδαιότητα της οργάνωσης των εργατών, πράγμα που ενδιαφέρει εμάς τους αναρχικούς περισσότερο από κάθε άλλον, γιατί πιστεύουμε ότι η καινούρια κοινωνική τάξη πραγμάτων δεν πρέπει και δεν μπορεί να επιβληθεί με τη βία από μια καινούρια κυβέρνηση, αλλά πρέπει αναγκαστικά ν' ακολουθήσει μια ελεύθερη και συντονισμένη προσπάθεια ολονών. Επιπλέον, το εργατικό κίνημα έχει τώρα εδραιωθεί, ισχυρά και καθολικά: το να το καταπολεμούσαμε θα ήταν σαν να δίναμε τα χέρια στους καταπιεστές, το να το αγνοούσαμε θα ήταν σαν να μέναμε έξω από τη ζωή του λαού, κι αυτό θα μας καταδίκαζε για πάντα σε αδυναμία.

Κι όμως, μολονότι όλοι, ή σχεδόν όλοι, είμαστε σύμφωνοι ότι οι αναρχικοί χρειάζεται και πρέπει να συμμετέχουν στο εργατικό κίνημα, να δρουν σαν πρωτοπόροι και υποστηρικτές του, έχουμε διαφωνίες για τη μορφή, τους όρους και τα πλαίσια μιας τέτοιας συμμετοχής.

Πολλοί σύντροφοι ονειρεύονται να συγχωνεύσουν το εργατικό και το αναρχικό κίνημα: και, όπου μπόρεσαν να το κάνουν αυτό —όπως, για

παράδειγμα, στην Ισπανία και στην Αργεντινή, και σ' έναν ορισμένο βαθμό, στην Ιταλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, κ.ά. — βάζουν τα δυνατά τους να δώσουν στις εργατικές οργανώσεις ένα καθαρά αναρχικό πρόγραμμα. Αυτοί είναι οι σύντροφοι που αυτοαποκαλούνται «αναρχοσυνδικαλιστές», ή εκείνοι που, όταν ενώνονται με άλλους που δεν είναι στην πραγματικότητα αναρχικοί, παίρνουν το όνομα «επαναστάτες συνδικαλιστές».

Είναι ανάγκη να εξηγήσουμε καθαρά τι σημαίνει «συνδικαλισμός».

Αν αυτό που ποθούμε είναι η «μελλοντική κοινωνία», αν δηλαδή με τη λέξη «συνδικαλισμός» εννοούμε τη μορφή κοινωνικής οργάνωσης που πρέπει να πάρει τη θέση της καπιταλιστικής κοινωνίας και του κράτους, τότε: είτε ο «συνδικαλισμός» είναι το ίδιο με την «αναρχία» οπότε δεν είναι τίποτε άλλο από μια λέξη που μας μπερδεύει· είτε είναι κάτι διαφορετικό από την «αναρχία» οπότε, γι' αυτό το λόγο, δεν μπορούν να τον δεχτούν οι αναρχικοί. Στην πραγματικότητα, ανάμεσα στις διάφορες ιδέες και τα διάφορα σχέδια που αφορούν τη μελλοντική κοινωνία, όπως τα προπαγανδίζουν οι διάφοροι συνδικαλιστές, ορισμένες ιδέες και σχέδια είναι γνήσια αναρχικά· άλλα όμως, αντιγράφουν μόνο, με διαφορετικές ονομασίες και μορφές, την ίδια εξουσιαστική δομή, η οποία σήμερα γεννά τα δεινά που αποδοκιμάζουμε· δεν έχουν, επομένως, τίποτε κοινό με την «αναρχία».

Εδώ, πάντως, δεν θα εξετάσω τον συνδικαλι-

σμό σαν κοινωνικό σύστημα, γιατί κάτι τέτοιο δεν θα είχε καμιά αξία για τον προσδιορισμό της σημερινής δραστηριότητας των αναρχικών σε σχέση με το εργατικό κίνημα.

Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι το εργατικό κίνημα στο καπιταλιστικό καθεστώς και στο καπιταλιστικό κράτος· και, κάτω από το όνομα «συνδικαλισμός», περιλαμβάνονται όλες οι εργατικές οργανώσεις, όλα τα συνδικάτα που δημιουργούνται για ν' αντισταθούν στην καταπίεση των εργοδοτών και για να ελαφρύνουν ή, αν είναι δυνατόν, να δώσουν ένα τέλος στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας από κείνους που κατέχουν τις πρώτες ύλες και τα εργαλεία της δουλειάς.

Υποστηρίζω, λοιπόν, ότι αυτές οι οργανώσεις δεν μπορούν να είναι αναρχικές και ότι δεν είναι σωστό να θέλουμε να είναι αναρχικές· γιατί, αν ήταν, δεν θα εκπλήρωναν πια τον προσορισμό τους και δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τους σκοπούς που θα ονειρεύονταν οι αναρχικοί οι οποίοι θα συμμετείχαν σ' αυτές.

Τα συνδικάτα δημιουργούνται με σκοπό να υπερασπίσουν τα σημερινά, τα τωρινά συμφέροντα των ανθρώπων του μόχθου, και να καλυτερέψουν τις συνθήκες της ζωής τους όσο γίνεται περισσότερο, μέχρι που να μπορέσουν να κάνουν την κοινωνική επανάσταση· αυτή, θα μετατρέψει τους σημερινούς μισθωτούς σκλάβους σε ελεύθερους εργάτες που θα συνεργάζονται ελεύθερα για το κοινό καλό.

Για να πετύχει το συνδικάτο το στόχο του και

για να είναι, ταυτόχρονα, ένας χώρος εκπαίδευσης κι ένα πεδίο για προπαγάνδα που θ' αποβλέπουν σ' ένα μελλοντικό ριζικό μετασχηματισμό, θα πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους εργάτες, ή, τουλάχιστον, όλους όσους θέλουν να βελτιώσουν την κατάστασή τους, και να τους βοηθήσει ν' αντισταθούν, κατά κάποιον τρόπο, στους εκμεταλλευτές τους. Μήπως πρέπει να περιμένουμε μέχρι να γίνουν όλοι οι εργάτες αναρχικοί πριν τους καλέσουμε να οργανωθούν και πριν τους δεχτούμε σαν μέλη στις οργανώσεις, αντιστρέφοντας έτσι τη φυσική πορεία της προπαγάνδας και της ψυχολογικής εξέλιξης των ατόμων· οργανώνοντας την αντίσταση όταν η αντίσταση δεν θα χρειάζεται πια, αφού οι μάζες θα είναι ήδη έτοιμες να κάνουν την επανάσταση; Σ' αυτή την περίπτωση, ένα συνδικάτο θα ήταν το ίδιο πράγμα με μίαν αναρχική ομάδα· θα ήταν ανίκανο, τόσο να βελτιώσει τις συνθήκες, όσο και να οδηγήσει στην επανάσταση. Ή μήπως θέλουμε να έχουμε γραμμένο στα χαρτιά το αναρχικό πρόγραμμα και να ικανοποιούμαστε με μια τυπική, χωρίς επίγνωση, αναγνώριση των αρχών του, κι έτσι να συγκεντρώσουμε ένα κοπάδι ανθρώπων που, σαν τα πρόβατα, θ' ακολουθούν τους οργανωτές τους και θα 'ναι έτοιμοι να σκορπίσουν ή να λιποτακτήσουν στον εχθρό μόλις τους δοθεί η πρώτη ευκαιρία ν' αποδείξουν αν είναι πράγματι αναρχικοί;

Ο συνδικαλισμός (εννώ ο «πρακτικός συνδικαλισμός», όχι ο «θεωρητικός συνδικαλισμός», για

τον οποίο ο καθένας μας έχει διαφορετική γνώμη) είναι από τη φύση του μεταρρυθμιστικός (ρεφορμιστικός). Εκείνο που μπορούμε, όλο κι όλο, να περιμένουμε απ' αυτόν είναι: οι μεταρρυθμίσεις που επιδιώκει και πετυχαίνει να είναι τέτοιες και να κατακτιούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να βοηθούν την εκπαίδευση και την επαναστατική προετοιμασία, και να ανοίγουν το δρόμο για ολοένα μεγαλύτερες απαιτήσεις.

Κάθε συγχώνευση ή σύγχυση του αναρχικού κι επαναστατικού κινήματος με το συνδικαλιστικό κίνημα, θα έχει σαν αποτέλεσμα είτε να κάνει το συνδικάτο ανίκανο να πετύχει τους ιδιαίτερους στόχους του, είτε ν' αποδυναμώσει, να πλαστογραφήσει και να σβήσει το πνεύμα του αναρχισμού.

Ένα συνδικάτο μπορεί να έχει σοσιαλιστικό, επαναστατικό ή αναρχικό πρόγραμμα: και, πράγματι, οι διάφορες εργατικές ενώσεις δημιουργήθηκαν, γενικά, με τέτοια προγράμματα. Παραμένουν, όμως, πιστές στα προγράμματά τους μόνον όσο είναι αδύνατες κι ανίσχυρες, όσο είναι δηλαδή ακόμη ομάδες προπαγάνδας που τις κινούν και τις εμπνέουν λίγα ενθουσιώδη και γεμάτα πίστη άτομα, και δεν έχουν γίνει οργανισμοί ικανοί για αποτελεσματική δράση. Έπειτα, όσο καταφέρνουν να τραβήξουν στις τάξεις τους τις μάζες και ν' αποκτήσουν αρκετή δύναμη για ν' απαιτήσουν και να επιβάλουν βελτιώσεις, το αρχικό τους πρόγραμμα γίνεται σκέτος τύπος, στον οποίο δεν δίνει πια κανένας σημασία: οι τακτικές προσαρμόζονται στις

ανάγκες — όπως αυτές παρουσιάζονται — κι οι ενθουσιώδεις του πρώτου καιρού πρέπει είτε να προσαρμοστούν κι αυτοί είτε να δώσουν τη θέση τους σε «πρακτικούς» ανθρώπους, που στρέφουν την προσοχή τους μόνο στο παρόν και δεν σκέφτονται καθόλου το μέλλον.

Βέβαια, υπάρχουν σύντροφοι που, μολονότι βρίσκονται στις ανώτερες θέσεις του συνδικαλιστικού κινήματος, παραμένουν ειλικρινείς κι ενθουσιώδεις αναρχικοί. Υπάρχουν, με τον ίδιο τρόπο, κι εργατικές οργανώσεις που εμπνέονται από αναρχικές ιδέες. Το να προβάλλουμε, όμως, τις χιλιάδες περιπτώσεις οπότε αυτοί οι άνθρωποι κι αυτές οι οργανώσεις δρουν σε αντίθεση με τις αρχές του αναρχισμού στην καθημερινή πρακτική, θα παραήταν εύκολη κριτική. Θλιβερή αναγκαιότητα, το παραδέχομαι! Κανένας δεν μπορεί να δράσει καθαρά σαν αναρχικός όταν είναι υποχρεωμένος να παζαρεύει με τους εργοδότες και τις αρχές· κανένας δεν μπορεί να βάλει τις μάζες να δράσουν από μόνες τους, όταν οι ίδιες οι μάζες αρνούνται κάτι τέτοιο και θέλουν, ή μάλλον απαιτούν, να έχουν αρχηγούς. Γιατί, όμως, να συγχέουμε τον αναρχισμό με κάτι που δεν είναι αναρχισμός; Γιατί να παίρνουμε, σαν αναρχικοί, την ευθύνη για συμβιβασμούς που τους επέβαλε το ίδιο το γεγονός ότι η μάζα δεν είναι αναρχική — παρόλο που στο καταστατικό των οργανώσεών της είναι γραμμένο κάποιο αναρχικό πρόγραμμα;

* * *

Κατά τη γνώμη μου, οι αναρχικοί δεν θα έπρεπε να θέλουν να είναι τα συνδικάτα αναρχικά· θα έπρεπε να δουλεύουν σ' αυτά για να πετύχουν τους σκοπούς του αναρχισμού σαν άτομα, σαν ομάδες και σαν ομοσπονδίες ομάδων. Όπως ακριβώς υπάρχουν, ή θα έπρεπε να υπάρχουν, ομάδες μελέτης κι ομάδες συζήτησης για γραπτή ή προφορική προπαγάνδα ανάμεσα στις μάζες, ομάδες συνεργασίας, ομάδες που δουλεύουν στα γραφεία, στα εργοστάσια, στα χωράφια, στις στρατώνες, στα σχολεία, κλπ., έτσι θα έπρεπε να δημιουργηθούν ειδικές ομάδες στις διάφορες οργανώσεις που ενδιαφέρονται για την ταξική πάλη.

Φυσικά, το ιδανικό θα ήταν να γίνουν όλοι αναρχικοί, κι οι οργανώσεις να λειτουργούν με αναρχικό τρόπο· τότε όμως, είναι φανερό πως αν έτσι είχαν τα πράγματα, δεν θα ήταν πια απαραίτητο να οργανωθεί η πόλη εναντίον των εκμεταλλευτών, γιατί θα υπήρχαν πια εκμεταλλευτές. Αφού οι σημερινές συνθήκες είναι τέτοιες που είναι, το επίπεδο των μαζών μέσα στις οποίες δουλεύουμε είναι αυτό που είναι, οι αναρχικές ομάδες δεν θα έπρεπε ν' απαιτούν από τις οργανώσεις να δρουν σαν να είναι αναρχικές· θα έπρεπε μόνο να προσπαθούν να κάνουν αυτές τις οργανώσεις να υιοθετούν τακτικές που να πλησιάζουν όσο το δυνατόν περισσότερο στις αναρχικές τακτικές. Αν, για το καλό της ζωής και των αναγκών της οργάνωσης, το βρίσκουν πράγματι αναγκαίο να συμβιβαστούν, να παραιτηθούν και να έρθουν σε συμφωνία με τις

αρχές και τους εκμεταλλευτές, ας το κάνουν· ας το κάνουν, όμως, οι άλλοι, κι όχι οι αναρχικοί, γιατί χρέος των αναρχικών είναι ν' αποδεικνύουν την ανεπάρκεια και τον πρόσκαιρο χαρακτήρα όλων των βελτιώσεων που μπορούν ν' αποσπαστούν μέσα στο καπιταλιστικό καθεστώς, και να κατευθύνουν τον αγώνα προς ολοένα και περισσότερο ριζικές λύσεις.

Στα συνδικάτα, οι αναρχικοί θα έπρεπε ν' αγωνίζονται ώστε αυτά να μένουν ανοικτά σ' όλους τους εργάτες — όποιες αντιλήψεις κι αν έχουν και σ' όποιο κόμμα κι αν ανήκουν — με μοναδική προϋπόθεση να συμφωνούν να συνεργάζονται με τους άλλους εργάτες στον αγώνα ενάντια στην εκμετάλλευση. Οι αναρχικοί θα έπρεπε ν' αντιτίθενται στο στενό συντεχνιακό πνεύμα και σ' όλες τις απόπειρες να μονοπωληθούν οι οργανώσεις κι η δουλειά. Θα έπρεπε να εμποδίζουν τα μέλη των συνδικάτων να γίνουν παίγνια στα χέρια των πολιτικών για εκλογικούς ή άλλους εξουσιαστικούς σκοπούς· θα έπρεπε να υποστηρίζουν την άμεση δράση, και να την εφαρμόζουν, την αποκέντρωση, την αυτονομία, την ελεύθερη πρωτοβουλία· θα έπρεπε να προσπαθούν να κάνουν τα μέλη των συνδικάτων να συμμετέχουν άμεσα στη ζωή των οργανώσεων και να μην έχουν ανάγκη από αρχηγούς και μόνιμα στελέχη.

Θα έπρεπε, κοντολογίς, να παραμένουν αναρχικοί, να βρίσκονται πάντα σε επαφή με τους αναρχικούς και να θυμούνται ότι οι εργατικές ορ-

γανώσεις δεν είναι ο σκοπός αλλά μόνον ένα απ' τα διαφορετικό μέσα — άσχετα με το πόσο σπουδαίο μπορεί να είναι — που θα ετοιμάσουν τον ερχομό της αναρχίας.*

* Δημοσιεύτηκε στο *Πενσιέρο ε βολοντά*, Απριλίου-Μάης 1925.

Πειθαρχία!

Πειθαρχία: η μεγάλη λέξη που χρησιμοποιούν για να παραλύσουν τη θέληση των ταξικά συνειδητοποιημένων εργατών.

Κι εμείς θέλουμε πειθαρχία, γιατί δεν υπάρχει υλική δυνατότητα για νίκη αν δεν υπάρχει συμφωνία, αν δεν υπάρχει συντονισμός των σποραδικών προσπαθειών σε μια κοινή, ταυτόχρονη δράση.

Αυτή η πειθαρχία, όμως, δεν θα έπρεπε να είναι θολή, τυφλή αφοσίωση στους αρχηγούς, υπακοή σ' όποιον δίνει την εντολή να μην κινηθούμε.

Η επαναστατική πειθαρχία είναι συνέπεια στις ιδέες μας, συμμετοχή στις δραστηριότητές μας, η αίσθηση του χρέους να συμμαριζόμαστε, όλοι οι σύντροφοι, τη δουλειά και τους κινδύνους της πάλης.

Ας μιλήσουμε καθαρά.

Με δεδομένους τους υλικούς πόρους πάνω στους οποίους μπορεί να στηριχτεί η κυβέρνηση, αυτό που μας χρειάζεται σήμερα για να νικήσουμε είναι ένα γενικευμένο κίνημα, ή ένα κίνημα που, αφού αρχίσει σ' έναν τόπο, θ' απλωθεί γοργά σ' ολόκληρη την Ιταλία. Χρειαζόμαστε όπλα. Χρειαζόμαστε τη συνεργασία, ή έστω την παθητική συγκατάθεση, ενός τμήματος του στρατού· χρειαζόμαστε να σταματήσουν οι δημόσιες υπηρεσίες να υποστηρίζουν την κυβέρνηση και να υπηρετήσουν, αντίθετα, τους σκοπούς της επανάστασης. Πρέπει να μην μπορούν να κινηθούν οι αρχές, ενώ οι

άνθρωποι πρέπει να οργανωθούν για ν' ανατρέψουν την αντίσταση της αστικής τάξης πραγμάτων. Η μάζα πρέπει να εμπλακεί άμεσα, με τη δράση της, στην επανάσταση και να δείξει ότι αυτή είναι ο αφέντης, ότι ο πλούτος ανήκει σ' όλους κι ότι, γι' αυτό, όλοι πρέπει να τον προσέχουν και να τον χρησιμοποιούν με σύνεση. Χρειάζονται και πολλά άλλα πράγματα, που θα τα δουν ή θα πρέπει να τα βρουν οι επαναστάτες, και για τα οποία θα πρέπει να φτάσουν σε συμφωνία.

Πώς, όμως, θα δράσουμε για να τα πετύχουμε όλα αυτά;

Εκείνοι που θέλουν, ή λένε πως θέλουν, μια «πειθαρχημένη» επανάσταση, την σκέφτονται όπως ένας στρατηγός του Γενικού Επιτελείου, ή όπως οι παλιοί συνωμότες του Ματσίι και — γιατί να μην το πούμε; — κατά κάποιον τρόπο κι εμείς οι ίδιοι σκεφτόμασταν κάπως έτσι στην παλιά Διεθνή, όταν οργανώναμε τις εξεγέρσεις του 1874 και του 1878 και πολλές άλλες που δεν έφτασαν ποτέ σ' αυτιά του κόσμου, γιατί ποτέ δεν καταφέραμε να βρούμε έστω κι έναν που να ήθελε να συμμετάσχει σ' αυτές. Μια κεντρική επιτροπή, που όριζε υποεπιτροπές και ούτω καθεξής, μάζευε χρήματα, προμηθευόταν και μοίραζε τα αναγκαία, έκανε σχέδια, καθόριζε ημερομηνίες, εξέδιδε διαταγές. Γενικά, κάτι τέτοιο δεν βγάζει πουθενά.

Στο παρά πέντε κάποιος πρόδιδε, πολλοί φοβόντουσαν, ορισμένοι συλλαμβάνονταν, οι οδηγίες είτε δεν έφταναν στον προορισμό τους, είτε παρα-

νοούνταν, εμφανίζονταν χιλιάδες απρόβλεπτα προβλήματα, κι ένα ολόκληρο, κοπιαστικά επεξεργασμένο σχέδιο κατέληγε σε φιάσκο, ηρωικό πολλές φορές, αλλά πάντα φιάσκο.

Και, αφού ο παλιός συνωμοτικός τρόπος δεν ωφελούσε σε τίποτε τότε, τα προβλήματα θα ήταν περισσότερα σήμερα. Γιατί σήμερα, η κυβέρνηση έχει περισσότερα μέσα για να συντρίψει οποιαδήποτε συνωμοσία· συλλαμβάνει τους αρχηγούς, κινητοποιεί τον πουλημένο τύπο, στέλνει πλαστά τηλεγραφήματα, και ούτω καθεξής.

Ύστερα πάλι, πέρα απ' τους χαφιέδες και τους φοβιτσιάρηδες, έχουμε και τους εκ φύσεως απείθαρχους, που είναι πολλές φορές από τους πιο φλογερούς· τσινάνε όταν τους δίνουν μια διαταγή, αργότερα όμως, όταν χρειαστεί δρουνε πράγματι πειθαρχημένα.

Σήμερα, οι άνθρωποι δεν θέλουν πια να τους διατάζουν. Αυτό είναι καλό για μας, αλλά κακό για άλλους· οπωσδήποτε, όμως, είναι γεγονός, και πρέπει να το πάρουμε υπόψη μας.

Αφού έτσι έχουν τα πράγματα, αν είναι να γίνει σήμερα επανάσταση, αν θέλουμε να κάνουμε πραγματικά επανάσταση, πρέπει η στάση μας να είναι διαφορετική.

Πρέπει να συμφωνούμε για το τι πρέπει να γίνει, και κάτω από ποιες περιστάσεις· και, όποτε ωριμάσουν αυτές οι περιστάσεις που περιμένουμε, θα δράσουμε χωρίς να περιμένουμε διαταγές από κανέναν και θα αγνοούμε εκείνες τις διαταγές που

θα έρχονταν σε αντίθεση με τον τρόπο δράσης που συμφωνήσαμε ν' ακολουθήσουμε.

Αυτά, αν την πρώτη κίνηση την κάνει το κόμμα. Αν, όμως, αντίθετα, η δράση αρχίσει μέσα στις μάζες, τόσο το καλύτερο· θα πρέπει ν' ακολουθήσουμε τις μάζες και να τις σπρώξουμε προς την κατεύθυνση της εκπλήρωσης των αντικειμενικών μας στόχων.

Αν είχαμε δει με τον παραπάνω τρόπο τις διαμαρτυρίες για το κόστος της ζωής, η κατάσταση σήμερα θα ήταν πολύ διαφορετική απ' αυτήν που επικρατεί.

Η εξουσιαστική ψύχωση του σοσιαλιστικού κόμματος

Με επτά ψήφους υπέρ και πέντε κατά, η ηγεσία του σοσιαλιστικού κόμματος «δέχεται τα 21 σημεία της συνόδου της Μόσχας με θέμα την ίδρυση κομμουνιστικών κομμάτων, σύμφωνα με την οποία πρέπει να προχωρήσουμε σ' ένα προσεκτικό ξεκαθάρισμα, ξεριζώνοντας από το κόμμα όλα τα ρεφορμιστικά κι οπορτουνιστικά στοιχεία, όποτε και όπως κι αν παρουσιαστούν στις διαμάχες του επόμενου Συνεδρίου»¹².

Ενώ δέχονται τη φόρμουλα που επεξεργάστηκε η Μόσχα, το σχέδιο των άλλων πέντε «διακηρύσσει την ανάγκη να διαμορφώνεται η πολιτική φυσιογνωμία κάθε τμήματος της Τρίτης Διεθνούς με βάση το ιστορικό υπόβαθρο και τις υπαρκτές, συγκεκριμένες συνθήκες κάθε χώρας και να υποβάλλεται στη Διεθνή για έγκριση· μ' αυτή την έννοια, επαναβεβαιώνει την ανάγκη να διατηρηθεί η ενότητα του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος στη βάση και μέσα στα πλαίσια εκείνων που γράφονται ακριβώς σ' εκείνο το 21^ο σημείο, σύμφωνα με το οποίο εκείνος που απορρίπτει και δεν δέχεται με τη θέλησή του την πειθαρχία της Τρίτης Διεθνούς, δεν μπορεί να γίνει μέλος της... Εννοείται ότι οι ατομικές εκδηλώσεις απειθαρχίας πρέπει να εντοπίζονται και να τιμωρούνται αυστηρά, ενώ η ηγεσία του κόμματος αποκτά μια πιο συγκεντρωτική εξουσία απ' αυτήν που είχε στη διάθεσή της μέχρι τώρα».

Έτσι, έχει αφιεθεί στο συνέδριο, που θα συνέλθει στα τέλη του Δεκέμβρη, ν' αποφασίσει αν πρέπει να υπάρξει σχίσμα και διαγραφές σε μαζική κλίμακα, ή αν απλώς θα διωχτούν, ατομικά, τα πιο συμβιβασμένα και τα πιο εκτεθειμένα πρόσωπα.

Θα χαρούμε αν η ταλάντευση του Σοσιαλιστικού Κόμματος πάρει τέλος κι αν η τωρινή αναποτελεσματική του οργάνωση, με τις ρίζες της σε μεταξύ τους αντιφατικές κι αλληλοσυγκρουόμενες ομάδες, αντικατασταθεί από ομοιογενείς ομάδες με σαφώς ορισμένες, συνεπείς αρχές.

Στο μεταξύ, σημειώνουμε ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα το βασανίζει ακόμη εκείνος ο εξουσιασμός που έχει υποσκάψει το εσωτερικό του πλαίσιο κι έχει κάνει ασαφή τον προσανατολισμό του απ' τις πρώτες του κιόλας μέρες.

Ο εξουσιασμός είναι μια αρρώστια της σκέψης που έχει στη ρίζα της την αλαζονεία και την ταπεινοφροσύνη. Σημαίνει ότι κάποιος θεωρεί τον εαυτό του αλάθητο και πιστεύει σε κάποιους άλλους αλάθητους· αυτό τον κάνει, από τη μια μεριά, κόλακα, δουλικό και τυφλά υπάκουο σ' εκείνον που είναι, ή θεωρεί πως είναι, ανώτερος, και, απ' την άλλη μεριά, αδυσώπητο απέναντι σε κάθε διαφωνούντα που είναι, ή θεωρεί πως είναι, κατώτερος.

Το Σοσιαλιστικό Κόμμα, παρότι έχει την τάση ν' αυτοαποκαλείται επιστημονικό, κριτικό, κλπ., έχει δείξει πάντα την ανάγκη του για πνευματικούς αρχηγούς – τους οποίους επικαλείται – και για πρακτικούς αρχηγούς στους οποίους υπακούει.

Ο ύψιστος αρχηγός ήταν, και θεωρητικά εξακολουθεί να είναι, ο Μαρξ. Σ' ολόκληρη τη σοσιαλιστική φιλολογία και στην προφορική προπαγάνδα, επικαλούνται το Μαρξ σαν Προφήτη και το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* σαν Ευαγγέλιο· για να στηρίξουν την πολιτική τους σε ορθολογικό επιχειρήματα, φιλονικούν για το αν η άλφα ή η βήτα θέση, συμβιβάζεται ή όχι με τα ιερά βιβλία. Αυτό ακριβώς κάνουν κι οι καθολικοί, οι ματσεινικοί, οι νομικοί, όλοι οι θρησκευόμενοι κι όλοι οι εξουσιαστικά σκεπτόμενοι· γι' αυτό, ως προς την πνευματική τους συγκρότηση, είναι όλοι ίδιοι.

Ο Μαρξ, όμως, έχει από καιρό πεθάνει και, όπως συμβαίνει πάντα με τους προφήτες που μιλάνε με γρίφους, οι οπαδοί του τον έχουν ερμηνεύσει με διαφορετικούς τρόπους· είναι, επομένως, δύσκολο να τον χρησιμοποιήσει κάποιος για να δικαιολογήσει μια διδασκαλία και μια τακτική που να αγκαλιάζει τα πάντα. Γι' αυτό, ο Μαρξ παραμερίστηκε εξαιτίας των απαιτήσεων της πρακτικής πολιτικής, λες κι ήταν απειλή που έπρεπε να λησμονηθεί.

Ήρθε, όμως, ο Λένιν — κι αφού έχει αποκτήσει το κύρος της αδιαφιλονίκητης δύναμης, ο κάθε σοσιαλιστής που δεν έχει περάσει στον εχθρό (και εννοώ όλοι ή σχεδόν όλοι) τον αναγνωρίζει σαν τον πιο αληθινό και τον πιο καλό ερμηνευτή του Μαρξ· όλοι, λοιπόν, συντάσσονται πίσω του.

Η δουλειά τώρα είναι να ερμηνευτεί ο Λένιν κι οι θέσεις που ψηφίστηκαν, κατόπιν δικής του ε-

ντολής, στο Δεύτερο Συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς.

Ο Λένιν, όμως, είναι υπερεξουσιαστικός· εκδίδει διατάγματα, κι εγώ αυτό εξακολουθώ να το βρίσκω απωθητικό.

Στον Λένιν έχουμε ό,τι συμβαίνει μ' όλους τους νεόπλουτους ή τους νεοαναρριχηθέντες στην εξουσία.

Ο νεόπλουτος είναι πάντα πιο μισητός, πιο ανυπόφορος από τον Αφέντη που γεννήθηκε αφέντης. Εκείνος που γεννήθηκε μέσα στα προνόμια κι έχει μεγαλώσει μ' αυτά, πιστεύει ότι κατέχει δικαιωματικά τη θέση του, νομίζει ότι ο κόσμος δεν θα έπρεπε να είναι διαφορετικός απ' ό,τι είναι και, επομένως, εκμεταλλεύεται και καταπιέζει με ολοσδιόλου καθαρή συνείδηση και με αίσθηση σιγουριάς που, εκτός από περιπτώσεις ιδιαίτερης ατομικής κακίας, του δίνει μια κάποια μετριοπάθεια κι ευπροσηγορία — πράγμα που τον κάνει, δυστυχώς, μερικές φορές συμπαθή σ' εκείνους που βρίσκονται από κάτω του. Αντίθετα, ο νεόπλουτος, el rico resucitado (ο ζητιάνος που πάει καβάλα) είναι αχόρταγος στις απολαύσεις του, έχει ανάγκη την επίδειξη και φαίνεται ότι θέλει να σιγάσει τις τύψεις της συνείδησης και το φόβο μην ξαναγίνει φτωχός με τη χλιδή και την υπεροψία.

Το ίδιο συμβαίνει και με την πολιτική εξουσία. Πρώην επαναστάτες που αναλαμβάνουν τη διακυβέρνηση είναι τυραννικότεροι από τους κυβερνήτες που προέρχονται από τις παραδοσιακές άρ-

χουσες τάξεις· μακροπρόθεσμα, οι «φιλελεύθεροι» είναι πιο αντιδραστικοί και πιο πρόστυχοι από τους συντηρητικούς.

Δεν θα μπορούσε να έχει γίνει κάτι άλλο στη Ρωσία.

Άνθρωποι που είχαν σ' όλη τους τη ζωή καταδιωχτεί, απειλούνταν πάντα από το χωροφύλακα, το δεσμοφύλακα και, πολλές φορές, το δήμιο, καταφέρνουν μεμιάς να καταλάβουν την εξουσία και να έχουν τους δικούς τους χωροφύλακες και δήμιους! Είναι ν' απορούμε, λοιπόν, που ξετρελαίνονται, αλλάζουν γρήγορα απασχόληση κι αρχίζουν να εκδίδουν διατάγματα σαν τον Τσάρο, και που νομίζουν ότι μπορούν να δίνουν διαταγές ακόμη κι εκεί που δεν φτάνουν τα φιρμάνια τους;

Ο Λένιν φαντάζεται ότι μπορεί να φερθεί στον Τουράτι¹³ λες και είναι κάποιος απείθαρχος δεκανέας της κόκκινης φρουράς του. Αυτό είναι λάθος.

Με την εξουσιαστική, συγκεντρωτική του μανία, ο Μαρξ ήταν μια από τις αιτίες της διάλυσης της Πρώτης Διεθνούς, στις οποίες ωστόσο τη συγκρότηση συνεισέφερε αποφασιστικά.

Ο Λένιν κι οι φίλοι του, που ίδρυσαν τώρα μια Τρίτη Διεθνή, θα καταλήξουν να την σκοτώσουν μ' αυτή τους την εξουσιαστική, συγκεντρωτική μανία.

Πέρα απ' αυτό, αφού τα πράγματα κινούνται σήμερα πολύ πιο γρήγορα, ο Λένιν κινδυνεύει να σκοτώσει την Τρίτη Διεθνή πριν αυτή καλά καλά

γεννηθεί — ενώ ο Μαρξ κατάφερε, τουλάχιστον να δει το δημιούργημά του να λειτουργεί θαυμάσια πριν το σκοτώσει.

Αυτό είναι δυσάρεστο για μας, γιατί η Τρίτη Διεθνής που θα μπορούσε να είναι ισχυρός παράγοντας προόδου, με τις δικτατορικές της τάσεις και μολυσμένη από την κοινοβουλευτική δραστηριότητα, κινδυνεύει να έχει το ίδιο εξευτελιστικό τέλος με τη Δεύτερη Διεθνή — εκτός αν την προφτάσει η επανάσταση που έρχεται.

Τί είναι επιτέλους
η «δικτατορία του προλεταριάτου»;

Επιτέλους, κάποιος που τα λέει σταράτα! Μέχρι τώρα, όποτε λέγαμε ότι αυτό που οι σοσιαλιστές ονομάζουν δικτατορία του προλεταριάτου είναι, στην πραγματικότητα, μόνον η δικτατορία κάποιων ανθρώπων που, με τη βοήθεια του κόμματος, επικρατούν κι επιβάλλονται στο προλεταριάτο, συνήθιζαν να μας αντιμετωπίζουν λες και είμασταν σχεδόν συκοφάντες.

Σε αντίθεση μ' όλες τις πιθανότητες και μ' όλα τα γνωστά γεγονότα, επέμεναν ότι στη Ρωσία είχε ήδη λυθεί το πρόβλημα του τετραγωνισμού του κύκλου — δηλαδή, ότι υπήρχε μια κυβέρνηση που εκπροσωπούσε αληθινά τα συμφέροντα και τις επιθυμίες των κυβερνώμενων.

Κατά συνέπεια, η Μόσχα είχε γίνει η Μέκκα του προλεταριάτου· από κει πήγαζε το φως και, εκτός από το φως, οι αυταρχικές διαταγές για τις ιδέες που θα έπρεπε να δέχονται και για τη διαγωγή που θα έπρεπε να δείχνουν όσοι, με την άδεια των ανωτέρων τους, θα ήθελαν να ονομάζονται κομμουνιστές.

Σαν αποτέλεσμα αυτής της θαυμασίας «ρωσικής» επινόησης, μιας κυβέρνησης δηλαδή που πλάστηκε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του λαού και προς όφελος του λαού (ή του προλεταριάτου, θα μπορούσαμε να πούμε), όλα όσα έρχονταν από τη Ρωσία φαίνονταν ότι κατείχαν μια θαυματουργ-

γικήν αρετή· αρκούσε ένα συμβούλιο ή μια επιτροπή να ονομαστούν σοβιέτ, κατά το ρωσικό στυλ, για να πάρουν την περιβλεπτή θέση του υπέρτατου παράγοντα της επανάστασης.

Να, όμως, που τα μάγια λύθηκαν.

Αυτή τη φορά, τη μάσκα δεν την σκίζουμε εμείς οι αναρχικοί — οι ελεεινότεροι κι ασεβέστεροι συκοφάντες που μπορούν να υπάρξουν. Όχι, αυτή τη φορά σκίζει τη μάσκα η επίσημη εφημερίδα του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, που ήταν μέχρι τώρα ο εξουσιοδοτημένος εκφραστής των λόγων της Μόσχας:

Να τι γράφει το *Αβάντι!* στο φύλλο της 26ης:

«Στη Ρωσία, υπό το σοβιετικό καθεστώς, το κόμμα διευθύνει στην πραγματικότητα όλη την πολιτική του κράτους κι όλες τις δημόσιες δραστηριότητες: τα άτομα και οι ομάδες υποτάσσονται πέρα για πέρα στο κόμμα, κι έτσι η δικτατορία του προλεταριάτου είναι στην πραγματικότητα η δικτατορία του κόμματος του προλεταριάτου και, μ' αυτό τον τρόπο, η δικτατορία της κεντρικής του επιτροπής».

Τώρα, λοιπόν, ξέρουμε τι να προσδοκούμε: τη δικτατορία της ηγεσίας του Σοσιαλιστικού Κόμματος, ή του ακόμη αγέννητου Κομμουνιστικού Κόμματος, η της δεξιάς, του Ντ' Αραγκόνα και των συνενόχων του! Οι ηγέτες, όμως του Σοσιαλιστικού Κόμματος, εκείνοι που ονειρεύονται τη δικτατορία, θα έπρεπε να καταλάβουν ότι, στην Ιταλία τουλάχιστον, η δικτατορία τους δεν θα περάσει· και δεν

θα περάσει, γιατί υπάρχουμε εμείς, οι αναρχικοί κι οι συνδικαλιστές.

Αν οι σοσιαλιστές ήταν κι εδώ τόσο περισσότεροι από μας όσο ήταν, ίσως, από τους συντρόφους μας στη Ρωσία, τα πράγματα θα ήταν πολύ εύκολα γι' αυτούς: οι δικτάτορες θα μας ξεφορτώνονταν μ' όλες τις μεθόδους που χρησιμοποιούν όλες οι δικτατορίες — κρεμάλες και φυλακές — και θα συνέχιζαν την πορεία τους μέχρι που θα τους σταματούσε η επανάσταση ή η αντιδραστική δεξιά.

Τώρα, όμως εμείς είμαστε μια υπολογίσιμη δύναμη και, επιπλέον, πολλαπλασιαζόμαστε γοργά, γιατί μας ευνοούν οι περιστάσεις και αυτό που ονομάζει το *Αβάντι!* γενική διάθεση των εργαζόμενων μαζών. Και είμαστε αποφασισμένοι να μην υποκύψουμε.

Δεν είναι που νομίζουμε ότι οι μάζες έχουν πάντα δίκιο, ούτε και θέλουμε ν' ακολουθούμε πάντα τις ευμετάβλητες διαθέσεις τους. Έχουμε ένα πρόγραμμα, ένα ιδανικό που θέλουμε να θριαμβεύσει, κι αυτό μας διαφοροποιεί από τη μάζα· είμαστε κι εμείς άνθρωποι ενός κόμματος. Θέλουμε να επηρεάσουμε τη μάζα, να την σπρώξουμε προς την κατεύθυνση που θεωρούμε σωστότερη, αλλά, αφού στόχος μας είναι η απελευθέρωση κι όχι η κυριαρχία, θέλουμε οι μάζες να μάθουν να σκέφτονται και να δρουν μόνες τους.

Πιστεύουμε ότι η ελευθερία διδάσκει στον άνθρωπο την ελευθερία και την αλληλεγγύη, γι' αυτό κι απορρίπτουμε όλα τα εξουσιαστικά σχ-

ήματα — είτε επικρατούν στην κοινωνία γενικά, είτε σε κάποιο επιμέρους κόμμα ή ένωση ανθρώπων.

Οι σοσιαλιστές θέλουν να ετοιμάσουν τους ανθρώπους για την ελευθερία διαμέσου εξουσιαστικών σχημάτων.

Ακόμη: αν — για να κάνουμε μιαν απαράδεκτη για μας υπόθεση — ήταν αλήθεια ότι εάν πρέπει να πετύχει η επανάσταση και να χτιστεί η καινούρια κοινωνία, οι δημόσιες εξουσίες έπρεπε να συγκεντρωθούν στα χέρια λίγων, αν ήταν αλήθεια ότι είναι απαραίτητο να δίνει κάποιος τις διαταγές, τότε — ως το προσέξουν αυτό οι σοσιαλιστές — θα θέλαμε τις διαταγές να τις δίνουμε εμείς και δεν θα υποτασσόμασταν, παρεκτός με τη βία, στις διαταγές εκείνων που κάνουν, κατά τη γνώμη μας, λάθος.

Απ' αυτό, έπεται ότι, στην Ιταλία, μια επανάσταση που θα γίνει με εξουσιαστικές προοπτικές και θα στοχεύει στη δικτατορία, θα οδηγήσει αναγκαστικά σε πόλεμο μεταξύ επαναστατών και επαναστατών.

Εμείς, δεν το θέλουμε αυτό· ούτε κι οι σοσιαλιστές θα έπρεπε να το θέλουν.

Αφού, λοιπόν, έτσι είναι η κατάσταση, αν αφήσουμε κατά μέρος τις θεωρίες και δούμε ρεαλιστικά τα πράγματα, θα πρέπει οι σοσιαλιστές να παραιτηθούν απ' όλες τις δικτατορικές αξιώσεις τους και να δεχτούν την ελευθεριακή άποψη για την επανάσταση· για μια επανάσταση που ανα-

πτύσσεται με διάφορους τρόπους, ανάλογα με τις διάφορες υλικές και ηθικές συνθήκες των διάφορων περιοχών, κοινοτήτων και σωματείων που θα έχει διαφορετικό χαρακτήρα, ανάλογα με το ποιο κόμμα έχει τη μεγαλύτερη δύναμη, στις διάφορες περιοχές, και που θα πετύχει τον κοινό στόχο μέσα από τη βαθμιαία εναρμόνιση συμφερόντων και επιθυμιών, και όχι μέσα από εξουσιαστικά επιβαλλόμενες από τα πάνω απόψεις.

Αν οι σοσιαλιστές δεχτούν αυτό το πρόγραμμα — ελευθερία για όλους — θα σβήσει, κατά ένα μεγάλο μέρος, η αμοιβαία δυσπιστία — θα μπορέσουμε, από σήμερα κιόλας, ν' αρχίσουμε τη συνεργασία με σκοπό ν' ανατρέψουμε το τωρινό καθεστώς και να βρούμε αύριο το δρόμο μας προς μια πιο ευτυχισμένη ανάπτυξη του επαναστατικού μέλλοντος.

Ολίγη θεωρία

Η εξέγερση μουγκρίζει από παντού. Κάπου, είναι η έκφραση μιας ιδέας· κάπου αλλού, το αποτέλεσμα μιας ανάγκης· πιο συχνά, είναι ο καρπός μιας συνύφανσης αναγκών και ιδεών που γεννούν κι ενισχύουν η μια την άλλη. Η προσοχή της είναι στραμμένη στα κοινωνικά στραβά ή ακολουθεί έναν πλάγιο δρόμο, είναι συνειδητή ή ενστικτώδης, είναι ανθρωπιστική ή άγρια, γενναιόδωρη ή στενή κι εγωιστική — μεγαλώνει, πάντως, κι απλώνεται σταθερά.

Έτσι φτιάχεται η ιστορία, και δεν ωφελεί να χάνουμε τον καιρό μας κάνοντας παράπονα για την πορεία που ακολουθεί, μιας κι αυτή την πορεία την έχει επιβάλει όλη η προηγούμενη εξέλιξη.

Η ιστορία, όμως, φτιάχεται απ' τους ανθρώπους, κι αν δεν θέλουμε να είμαστε απλώς παθητικοί κι αδιάφοροι θεατές της τραγωδίας της ιστορίας, αν θέλουμε να συμβάλουμε μ' όλες μας τις δυνάμεις στη δημιουργία των περιστάσεων που μας φαίνονται οι ευνοϊκότερες για τους στόχους μας, πρέπει να έχουμε κάποιο μέτρο που να μας οδηγεί να κρίνουμε τα γεγονότα που συμβαίνουν, και, κυρίως, να διαλέγουμε τη θέση που θα κρατήσουμε στον αγώνα.

Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα. Αυτό το αξίωμα έχει δυσφημιστεί πολύ. Στην πραγματικότητα, είναι ο γενικός οδηγός της συμπεριφοράς.

Θα τον διατυπώναμε, ίσως, με τον ακόλουθο τρόπο: κάθε σκοπός φέρνει μαζί του και τα μέσα

του. Το ηθικό ή το ανήθικο βρίσκεται μέσα στο σκοπό που επιδιώκουμε· δεν έχουμε δυνατότητα να εκλέξουμε τα μέσα.

Από τη στιγμή που κάποιος έχει αποφασίσει για το σκοπό που επιδιώκει, είτε εκλέγοντας τον είτε αναγκαστικά, το μεγάλο και ζωτικό πρόβλημα είναι να βρει τα μέσα που, σύμφωνα με τις περιστάσεις, θα οδηγήσουν πιο σίγουρα και πιο οικονομικά στον επιθυμητό σκοπό. Ο τρόπος με τον οποίο λύνεται αυτό το πρόβλημα καθορίζει – στο μέτρο, βέβαια, που μπορεί να καθορίσει κάτι η ανθρώπινη θέληση – το αν ένας άνθρωπος ή ένα κόμμα θα πετύχει ή όχι το στόχο του, το αν κάτι είναι χρήσιμο για το σκοπό ή αν – χωρίς να το θέλει – εξυπηρετεί τον αντίπαλο. Όλο το μυστικό των μεγάλων ανθρώπων και των μεγάλων κομμάτων που έχουν βάλει τη σφραγίδα τους στην ιστορία, είναι το ότι βρήκαν τα κατάλληλα μέσα.

Ο αντικειμενικός σκοπός των Ιησουιτών είναι, για τους μυστικιστές, η δόξα του Θεού και, για τους άλλους, η εξουσία της Εταιρίας του Ιησού. Οφείλουν, επομένως, να προσπαθήσουν να αποκτηνώσουν τις μάζες, να τις τρομοκρατήσουν και να τις κρατήσουν υποταγμένες. Ο αντικειμενικός σκοπός των γιακωβίνων κι όλων των εξουσιαστικών κομμάτων, που πιστεύουν ότι κατέχουν την απόλυτη αλήθεια, είναι να επιβάλουν με τη βία τις ιδέες τους στο ανθρώπινο κοπάδι και να ταιριαξουν την ανθρωπότητα στο προκρούστειο κρεβάτι των πεποιθήσεών τους.

Για μας, τα πράγματα είναι διαφορετικά· αφού ο στόχος μας είναι ολωσδιόλου διαφορετικός, θα πρέπει να είναι πολύ διαφορετικά και τα μέσα μας.

Δεν αγωνιζόμαστε για να πάρουμε τη θέση των σημερινών εκμεταλλευτών και καταπιεστών, ούτε κι αγωνιζόμαστε για το θρίαμβο μιας αφηρημένης ιδέας. Δεν είμαστε σαν εκείνο τον ιταλό πατριώτη που έλεγε: «Δεν με νοιάζει αν όλοι οι ιταλοί πεθαίνουν από την πείνα, φτάνει να μεγαλουργεί και να δοξάζεται η Ιταλία». Δεν μοιάζουμε ούτε και μ' εκείνον τον σύντροφο που παραδέχτηκε ότι δεν θα τον ένοιαζε αν σφάζονταν τα τρία τέταρτα των ανθρώπων, φτάνει η Ανθρωπότητα να γινόταν ελεύθερη κι ευτυχισμένη.

Εμείς, θέλουμε να είναι ευτυχισμένοι όλοι, χωρίς εξαίρεση, οι άνθρωποι. Θέλουμε κάθε άνθρωπος να είναι ελεύθερος ν' αναπτυχθεί και να ζήσει όσο το δυνατόν πιο ευτυχισμένα. Και πιστεύουμε ότι, αυτή την ευτυχία, δεν μπορεί να την χαρίσει στους ανθρώπους κανένας άνθρωπος και κανένα κόμμα· πιστεύουμε ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει, με τις δικές τους προσπάθειες, να βρουν τις συνθήκες που είναι απαραίτητες για την ευτυχία και να τις κατακτήσουν. Πιστεύουμε ότι μόνον η πιο ολοκληρωμένη εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης μπορεί να βάλει τέλος στις συγκρούσεις, στην καταπίεση και στην εκμετάλλευση· πιστεύουμε ότι η αλληλεγγύη μπορεί να έρθει μόνο σαν αποτέλεσμα εθελοντικής συμφωνίας, μιας συνάμα

από σκοπού κι αυθόρμητης εναρμόνισης των συμφερόντων.

Για μας, επομένως, καθετί που στοχεύει στην καταστροφή της πολιτικής ή οικονομικής καταπίεσης, καθετί που βοηθάει στην εξύψωση του ηθικού και πνευματικού επιπέδου της ανθρωπότητας, στο να κάνει τους ανθρώπους να συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματα και τη δύναμη τους και στο να τους κάνει ικανούς να φροντίσουν μόνοι τους για τα συμφέροντά τους, καθετί που προκαλεί μίσος για την καταπίεση κι ενισχύει την αδερφοσύνη των ανθρώπων, μας φέρνει πιο κοντά στο στόχο μας και, για αυτό, είναι επιθυμητό — υπόκειται μόνο σε ποσοτικό υπολογισμό ως προς το πώς θα εξασφαλίσει, με τους διαθέσιμους πόρους, το κατά το δυνατόν πιο ωφέλιμο αποτέλεσμα.

Αντίθετα, ανεπιθύμητο, γιατί αντιβαίνει στο σκοπό μας, είναι το καθετί που βοηθάει στη διατήρηση της τωρινής κατάστασης πραγμάτων, ή που θυσιάζει έστω κι έναν άνθρωπο, παρά τη θέλησή του, στο θρίαμβο μιας αρχής.

Αυτό που θέλουμε, είναι ο θρίαμβος της αγάπης και της ελευθερίας. Μήπως αυτό σημαίνει ότι αρνούμαστε να χρησιμοποιήσουμε βίαια μέσα; Όχι, βέβαια. Τα μέσα που χρησιμοποιούμε είναι εκείνα που μας επιτρέπει ή μας επιβάλλει η κατάσταση. Είναι αλήθεια ότι θα προτιμούσαμε να μην πειράξουμε ούτε μια τρίχα από τα μαλλιά κανενός: θα θέλαμε να σταματήσουμε όλα τα δάκρυα και να μην προκαλέσουμε ούτε ένα καινούριο δάκρυ. Εί-

ναι, όμως, γεγονός ότι πρέπει ν' αγωνιστούμε μέσα στον κόσμο όπως είναι, γιατί αλλιώς είμαστε καταδικασμένοι να μείνουμε αναποτελεσματικοί ονειροπόλοι.

Πιστεύουμε ακράδαντα ότι θα έρθει η μέρα που θα μπορέσουμε να δουλέψουμε για την ευτυχία όλων χωρίς να βλάπτουμε ούτε τον εαυτό μας ούτε κανέναν άλλον. Σήμερα, αυτό δεν είναι δυνατόν. Ακόμη κι ο πιο αγνός κι ο πιο ευγενικός μάρτυρας, κάποιος που, για το θρίαμβο του δικαίου, θ' άφηνε να τον σύρουν στο ικρίωμα χωρίς να προβάλει αντίσταση, που θα ευλογούσε τους δήμιους του όπως ο Χριστός των θρύλων, ακόμη κι εκείνος, θα έκανε μεγάλο κακό. Πέρα από το κακό που θα έκανε στον εαυτό του — που, στο κάτω κάτω, κάτι είναι — θα έκανε όλους όσους τον αγαπούν να χύσουν μαύρο δάκρυ.

Το κύριο πρόβλημα, ωστόσο, πάντα, σ' όλες τις πράξεις της ζωής μας, είναι να διαλέξουμε το μικρότερο κακό, να προσπαθήσουμε να κάνουμε όσο περισσότερο καλό μπορούμε βλάπτοντας όσο το δυνατόν λιγότερο.

Η ανθρωπότητα στενάζει και πονά κάτω από το βάρος της πολιτικής και της οικονομικής καταπίεσης.

Αποβλακώνεται, εξευτελίζεται, σκοτώνεται — κι όχι πάντα αργά — από τη φτώχεια, τη σκλαβιά, την αμάθεια και τα επακόλουθά τους. Για να διατηρείται αυτή η κατάσταση πραγμάτων, υπάρχουν ισχυρές στρατιωτικές κι αστυνομικές οργα-

νώσεις που αντιμετωπίζουν κάθε σοβαρή προσπάθεια για την ανατροπή της με φυλακές, κρεμάλα και σφαγές. Δεν υπάρχει κανένας ειρηνικός, νόμιμος τρόπος για να βγούμε απ' αυτή την κατάσταση – κι αυτό είναι απόλυτα φυσικό γιατί οι νόμοι θεσπίζονται από τις προνομιούχες τάξεις με σκοπό τη διαφύλαξη των προνομίων τους. Ενώπιον της βίας που μας κόβει το δρόμο, μπορούμε να μεταχειριστούμε μόνο τη βία – δεν μπορεί να υπάρξει καμιά επανάσταση εκτός από βίαιη επανάσταση.

Δεν υπάρχει αμφιβολία: η επανάσταση θα προκαλέσει μεγάλη δυστυχία, μεγάλα βάσανα. Θα μπορούσε, όμως, να προκαλέσει εκατό φορές περισσότερα, και παρόλα αυτά να ήταν ευλογία σε σχέση με το τι τραβάμε σήμερα.

Είναι γεγονός πασίγνωστο ότι σε μια μόνο μάχη σκοτώνονται περισσότεροι άνθρωποι απ' όσους σκοτώνονται και στην πιο αιματηρή επανάσταση. Είναι γεγονός πασίγνωστο ότι εκατομμύρια παιδιά στην πιο τρυφερή τους ηλικία πεθαίνουν κάθε χρόνο από έλλειψη φροντίδας, ότι εκατομμύρια εργάτες πεθαίνουν πρόωρα από την αρρώστια της φτώχειας, κι ότι οι άνθρωποι στην τεράστια πλειονότητά τους ζουν στερημένα, άχαρα και χωρίς ελπίδα, ότι ακόμη κι οι πιο πλούσιοι κι οι πιο ισχυροί είναι πολύ λιγότερο ευτυχισμένοι απ' όσο θα μπορούσαν να είναι σε μια κοινωνία ίσων, και ότι αυτή η κατάσταση έχει διαρκέσει πάρα πολλά χρόνια. Χωρίς μιαν επανάσταση, θα διαρκούσε αιώνια, ενώ μια μόνον επανάσταση που

θα έκοβε το κακό από τη ρίζα του θα μπορούσε να βάλει μια και καλή την ανθρωπότητα στο δρόμο της ευτυχίας.

Ας έρθει, λοιπόν, η επανάσταση. Κάθε μέρα που καθυστερεί, σημαίνει μεγάλα δεινά για την ανθρωπότητα. Ας εργαστούμε για να 'ρθει γρήγορα και να είναι μια επανάσταση που θα βάλει τέλος σε κάθε λογής καταπίεση κι εκμετάλλευση.

Είμαστε επαναστάτες γιατί αγαπάμε την ανθρωπότητα· δεν είναι δικό μας λάθος που η ιστορία μάς επιβάλλει αναγκαστικά αυτό το θλιβερό καθήκον.

Για μας, λοιπόν, και για όλους εκείνους που βλέπουν τα πράγματα όπως εμείς, κάθε πράξη προπαγάνδας ή άμεσης δράσης, με λόγια ή με έργα, είτε γίνεται από μια ομάδα είτε από ένα άτομο, είναι καλή αν βοηθάει να κερδηθεί για την επανάσταση η συνειδητή συνεργασία των μαζών κι αν της δίνει εκείνο το χαρακτήρα της γενικής απελευθέρωσης, χωρίς την οποία θα μπορούσαμε, ίσως, να έχουμε μιαν επανάσταση, όχι όμως την επανάσταση που θέλουμε. Και είναι ιδιαίτερα σε σχέση με την επανάσταση που πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας την αρχή της χρησιμοποίησης των πιο οικονομικών μέσων, γιατί στην επανάσταση το κόστος μετριέται σε ανθρώπινες ζωές.

Γνωρίζουμε πολύ καλά τις φοβερές υλικές και ηθικές συνθήκες κάτω από τις οποίες ζει η εργατική τάξη, και γι' αυτό, μπορούμε να καταλάβουμε τις πράξεις μίσους, εκδίκησης και αγριότητας ακό-

μη, που μπορεί να διαπραχθούν. Καταλαβαίνουμε πώς μπορεί να βρεθούν μερικοί καταπιεσμένοι που, αφού η αστική τάξη τους έχει φερθεί με την πιο ξεδιάντροπη κτηνωδία, αφού πάντα έβλεπαν ότι όλα επιτρέπονται σε κείνους που κατέχουν την εξουσία, μπορούν να πουν μέσα τους κάποια ωραία μέρα, όταν θα κατέχουν την εξουσία: «Τώρα θα κάνουμε ό,τι συνήθιζαν να κάνουν οι αστοί». Καταλαβαίνουμε πώς μπορεί να συμβεί, μέσα στον πυρετό της μάχης, μερικοί άνθρωποι, από φύση καλόκαρδοι μα που δεν έχουν προετοιμαστεί με μακρόχρονη ηθική εκπαίδευση – πολύ δύσκολη υπό τις παρούσες συνθήκες – να χάσουν από τα μάτια τους το στόχο που πρέπει να επιτευχθεί και να δουν τη βία σαν αυτοσκοπό – κι έτσι ν' αφήσουν τον εαυτό τους να παρασυρθεί σε άγριες υπερβολές.

Άλλο πράγμα, όμως, το να καταλαβαίνουμε και να συγχωρούμε, κι άλλο το να συστήνουμε. Δεν εγκρίνουμε, ούτε ενθαρρύνουμε, ούτε μιμούμαστε τέτοιες πράξεις. Πρέπει, οπωσδήποτε, να δείξουμε αποφασιστικότητα κι ενεργητικότητα, πρέπει όμως να προσπαθήσουμε να μη χρησιμοποιήσουμε περισσότερη βία από την απολύτως απαραίτητη. Πρέπει να είμαστε σαν το χειρούργο, που κόβει όταν πρέπει, μα που αποφεύγει να προκαλέσει ανώφελο πόνο. Κοντολογίς, πρέπει να μας καθοδηγεί η αγάπη για την ανθρωπότητα, για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Αυτή την αγάπη για την ανθρωπότητα την θε-

ωρούμε ηθική βάση, την ίδια την ψυχή του κοινωνικού μας προγράμματος· πιστεύουμε ότι μόνον αν δούμε την επανάσταση σαν το μεγάλο ανθρωπινό ωβηλαίο, σαν την απελευθέρωση και τη συναδέλφωση όλων των ανθρώπων, σ' όποια τάξη ή σ' όποιο κόμμα κι αν ανήκουν — μόνο τότε μπορεί το ιδανικό μας να γίνει πραγματικότητα.

Η εξέγερση που θα γίνει, θα είναι, χωρίς αμφιβολία, άγρια και μπορεί πράγματι να βοηθήσει στο να δοθεί η χαριστική βολή που θ' ανατρέψει το τωρινό σύστημα· αν, όμως, δεν την στηρίζουν επαναστάτες που έχουν για στόχο κάποιο ιδανικό, θα ρημάξει και τον ίδιο της τον εαυτό.

Το μίσος δεν γεννά αγάπη· με το μίσος δεν μπορούμε να ξαναχτίσουμε τον κόσμο. Μια επανάσταση που την εμπνέει το μίσος, είτε θ' αποτύχει πέρα για πέρα είτε θα οδηγήσει σε καινούρια καταπίεση, που, μπορεί και να λέγεται «αναρχική» — μήπως οι σημερινές κυβερνήσεις δεν λέγονται «φιλελεύθερες;» — μα που δεν θα είναι καθόλου λιγότερο καταπιεστική και που δεν θ' αργήσει να δημιουργήσει όλες τις συνθήκες τις οποίες αναπόφευκτα γεννά η καταπίεση.*

* Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Αντεόρ* στις 17 Αυγούστου του 1892.

Απάντηση στην πλατφόρμα των ρώσων αναρχικών¹⁴

Τυχαία (είναι σ' όλους γνωστό ότι στην Ιταλία έχει φιωθεί ο μη φασιστικός τύπος) μου έπεσε στα χέρια μια γαλλική μπροσούρα με τίτλο «Πλατφόρμα για την οργάνωση της Γενικής Ένωσης των Αναρχικών (σχέδιο)».

Πρόκειται για ένα σχέδιο με σκοπό την οργάνωση των αναρχικών, που εκδόθηκε το Νοέμβριο του 1926 από μια «ομάδα ρώσων αναρχικών του εξωτερικού» και φαίνεται ν' απευθύνεται ιδιαίτερα στους ρώσους συντρόφους μας. Εξετάζει, όμως, ζητήματα που ενδιαφέρουν εξίσου όλους τους αναρχικούς· επιπλέον, είναι φανερό – ακόμη κι από το γεγονός ότι έχει γραφεί σε γαλλικά – ότι επιδιώκει να συσπειρώσει συντρόφους απ' όλες τις χώρες. Οπωσδήποτε, πάντως, αξίζει να εξεταστεί, απ' τους ρώσους κι απ' όλους μας, το αν οι προτάσεις αυτές είναι σύμφωνες με τις αναρχικές αρχές, κι έτσι, αν το να υλοποιηθούν πρακτικά θα βοηθούσε πράγματι την αναρχική υπόθεση.

Τα κίνητρα των συντρόφων που προτείνουν την πλατφόρμα είναι αξιέπαινα. Παραπονούνται, δικαιολογημένα, ότι οι αναρχικοί δεν είχαν κι ούτε έχουν επιρροή στα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα ανάλογη με τη θεωρητική και πρακτική αξία των θεωριών τους, ούτε βέβαια με τον αριθμό, το θάρρος και το πνεύμα της αυτοθυσίας τους – και πιστεύουν ότι ο κύριος λόγος γι' αυτή τη σχετι-

κά μικρή επιτυχία είναι η απουσία μιας πλατιάς, σοβαρής κι αποτελεσματικής οργάνωσης.

Μέχρι εδώ, γενικά, θα συμφωνούσα κι εγώ.

Η οργάνωση, που στην πραγματικότητα δεν είναι τίποτε περισσότερο από την πρακτική εφαρμογή της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, είναι μια φυσική και αναγκαία συνθήκη της κοινωνικής ζωής: είναι γεγονός αναπόφευκτο που πρέπει να μας απασχολεί όλους μας, τόσο την ανθρώπινη κοινωνία γενικά, όσο και οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων που θέλουν να πετύχουν έναν κοινό στόχο.

Αφού ο άνθρωπος δεν έχει ούτε την επιθυμία ούτε τη δυνατότητα να ζει απομονωμένος, αφού δεν μπορεί να γίνει πραγματικός άνθρωπος και να ικανοποιήσει τις υλικές και ηθικές του ανάγκες αν δεν ζει κοινωνικά κι αν δεν συνεργάζεται με τους συνανθρώπους του, είναι αναπόφευκτο εκείνοι που δεν έχουν τα μέσα ή που δεν έχουν μια ικανοποιητικά αναπτυγμένη συνείδηση ώστε να δημιουργήσουν μια ελεύθερη οργάνωση μαζί με άλλους που έχουν τα ίδια συμφέροντα και συναισθήματα, να υποταχθούν στην οργάνωση κάποιων άλλων, γενικά μιας άρχουσας τάξης ή ομάδας, που σκοπό έχουν να εκμεταλλευτούν προς όφελος τους την εργασία των υπόλοιπων. Η προαιώνια καταπίεση των μαζών από μια μικρή και προνομιούχα ομάδα ήταν πάντα συνέπεια του ότι οι εκμεταλλεζόμενοι στην πλειονότητά τους δεν μπορούσαν να έρθουν σε συνεννόηση και να δημιουργήσουν οργανώσεις, μαζί με άλλους εργάτες, για την παρα-

γωγή και τη διασκέδαση και, στην προκειμένη περίπτωση, για την άμυνα ενάντια στους εκμεταλλευτές και τους καταπιεστές τους.

Ο αναρχισμός δημιουργήθηκε για να διορθώσει αυτή την κατάσταση πραγμάτων. Βασική του αρχή είναι η ελεύθερη οργάνωση, που δημιουργείται και διατηρείται από τους συμμετέχοντες με την ελεύθερη θέλησή τους χωρίς κανένος είδους εξουσία, χωρίς, δηλαδή, κανέναν να έχει το δικαίωμα να επιβάλλει τη θέλησή του στους άλλους. Είναι, επομένως, φυσικό να προσπαθήσουν οι αναρχικοί να εφαρμόσουν αυτή την ίδια αρχή, πάνω στην οποία θα έπρεπε κατά τη γνώμη τους να στηρίζεται ολόκληρη η ανθρώπινη κοινωνία, και στη δική τους ιδιωτική κι οργανωτική ζωή.

Από ορισμένα επιχειρήματα θα μπορούσε να φανεί ότι υπάρχουν αναρχικοί που είναι αντίθετοι σε κάθε λογής οργάνωση· στην πραγματικότητα, όμως, οι πολλές, οι υπερβολικά πολλές, συζητήσεις που γίνονται ανάμεσα μας πάνω σ' αυτό το ζήτημα, έστω κι αν τις δυσκολεύει η διαφορετική ορολογία κι αν τις δηλητηριάζουν προσωπικές διαφορές, ξεετάζουν ουσιαστικά τη μορφή κι όχι την αρχή της οργάνωσης. Συμβαίνει, έτσι, οι σύντροφοι που, αν κρίνουμε απ' αυτά που λένε, είναι οι πιο άκαμπτοι πολέμιοι της οργάνωσης, να οργανώνονται όπως ακριβώς οι υπόλοιποι, και συχνά καλύτερα, αν θέλουν πράγματι να κάνουν κάτι. Το πρόβλημα, επαναλαμβάνω, είναι καθαρά πρόβλημα μεθόδου.

Γι' αυτό, μόνο συμπάθεια μου προκαλεί η

πρωτοβουλία αυτών των ρώσων συντρόφων γιατί πιστεύω ότι μια πιο γενική, πιο αρμονική, πιο στέρεη οργάνωση απ' όσες έχουν επιχειρήσει μέχρι σήμερα να δημιουργήσουν οι αναρχικοί θα ήταν οπωσδήποτε ένας σημαντικός παράγοντας δύναμης κι επιτυχίας, ένας ισχυρός φορέας για τη διάδοση των ιδεών μας, έστω κι αν δεν κατάφερε να σβήσει όλα τα σφάλματα και τις αδυναμίες που είναι αναπόφευκτα σ' ένα κίνημα σαν το δικό μας — που βρίσκεται τόσο μπροστά από την εποχή του και που έχει επίσης ν' αγωνιστεί κατά της ακατανοησίας, της αδιαφορίας και συχνά της εχθρότητας της πλειονότητας.

Νομίζω πως είναι πάνω απ' όλα επιτακτικό και ουσιαστικό να φτάσουν οι αναρχικοί σε συνεννόηση και να οργανωθούν όσο πιο γερά και πιο καλά μπορούν, ώστε να γίνουν ικανοί να επηρεάσουν την κατεύθυνση που θα πάρουν οι μάζες στον αγώνα τους για τη βελτίωση της κατάστασής τους και για την απελευθέρωσή τους.

Σήμερα, η μεγαλύτερη δύναμη του κοινωνικού μετασχηματισμού είναι το εργατικό κίνημα (το συνδικαλιστικό κίνημα) κι απ' τη δική του κατεύθυνση εξαρτάται κατά μέγα μέρος η πορεία που θ' ακολουθήσουν τα γεγονότα κι ο στόχος που θα πετύχει η επόμενη επανάσταση. Μέσα στις οργανώσεις που έχουν δημιουργηθεί για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, οι εργάτες συνειδητοποιούν την καταπίεση που υφίστανται και τ' ανταγωνιστικά συμφέροντα που τους χωρίζουν από τ'

αφεντικά τους, αρχίζουν να ονειρεύονται μια καλύτερη ζωή, συνηθίζουν να παλεύουν όλοι μαζί, να δείχνουν την αλληλεγγύη τους ο ένας στον άλλο και μπορούν να πετύχουν εκείνες τις βελτιώσεις που συμβιβάζονται με τη διατήρηση στη ζωή ενός καπιταλιστικού και κρατίστικου καθεστώτος. Έπειτα, όταν η σύγκρουση έχει προχωρήσει πολύ και δεν μπορεί να σταματήσει, έχουμε επανάσταση ή αντίδραση. Οι αναρχικοί πρέπει να καταλάβουν καλά τη χρησιμότητα και τη σπουδαιότητα του συνδικαλιστικού κινήματος, πρέπει να το βοηθήσουν ν' αναπτυχθεί και να το κάνουν όργανο δράσης, βάζοντας τα δυνατά τους για να εξασφαλίσουν το ότι, σε συνεργασία με τις άλλες προοδευτικές δυνάμεις, θα οδηγήσει σε μια κοινωνική επανάσταση που θα φέρει την κατάργηση των τάξεων, την απόλυτη ελευθερία, την ισότητα, την ειρήνη και την αλληλεγγύη μεταξύ όλων των ανθρώπων. Θα ήταν, όμως, μεγάλη και μοιραία αυταπάτη το να πιστέψουμε, όπως κάνουν πολλοί, ότι το εργατικό κίνημα μπορεί, και πρέπει, από μόνο του, απ' την ίδια του τη φύση, να οδηγήσει σε μια τέτοια επανάσταση. Αντίθετα, όλα τα κινήματα που βασίζονται σε υλικά και βραχυπρόθεσμα συμφέροντα (κι ένα πλατύ εργατικό κίνημα δεν μπορεί να βασιστεί σε τίποτε άλλο) μα που δεν έχουν ενεργητικότητα, ορμή κι ανθρώπους ιδεολόγους — που αγωνίζονται και θυσιάζονται για ένα ιδανικό μέλλον — τείνουν αναπόφευκτα να προσαρμοστούν στις περιστάσεις· ενισχύουν το πνεύμα του

συντηρητισμού και το φόβο για την αλλαγή σ' εκείνους που καταφέρνουν να βελτιώσουν τις δικές τους συνθήκες, και, συχνά, καταλήγουν στη δημιουργία καινούριων προνομιούχων τάξεων και στη στήριξη και την ισχυροποίηση του συστήματος που θέλουν να καταστρέψουν.

Γι' αυτό κι είναι επιτακτική ανάγκη να δημιουργηθούν καθαρά αναρχικές οργανώσεις που θ' αγωνίζονται, μέσα κι έξω από τα συνδικάτα, για να οδηγήσουν τον κόσμο σε μια καθαρά αναρχική κοινωνία και να καταστρέψουν όλα τα σπέρματα της αποσύνθεσης και της αντίδρασης.

Είναι, όμως, φανερό ότι για να πετύχουν τους στόχους τους οι αναρχικές οργανώσεις πρέπει, ως προς τη συγκρότηση και τη λειτουργία τους, να είναι σύμφωνες με τις αρχές του αναρχισμού, δεν θα πρέπει, δηλαδή, να μολυνθούν με κανέναν τρόπο από το εξουσιαστικό πνεύμα· πρέπει να μπορούν να συνδυάζουν την ελεύθερη δράση των ατόμων με τις ανάγκες και την πραγματοποίηση της συνεργασίας και να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της συνείδησης και της πρωτοβουλίας των μελών τους· πρέπει να είναι χώροι εκπαίδευσης των ανθρώπων που συμμετέχουν σ' αυτές και να τους προετοιμάζουν ηθικά και υλικά για το μέλλον που επιθυμούμε.

Ανταποκρίνεται το σχέδιο που εξετάζουμε σ' αυτές τις απαιτήσεις;

Νομίζω πως όχι. Κατά τη γνώμη μου, αντί να παρακινεί τους αναρχικούς να οργανωθούν, φαίνεται ότι έχει διατυπωθεί με τη ρητή πρόθεση να ε-

νισχύσει τις προκαταλήψεις εκείνων των συντρόφων που πιστεύουν ότι οργάνωση σημαίνει υποταγή σε ηγέτες και εγκλεισμός σ' έναν εξουσιαστικό, συγκεντρωτικό θεσμό που πνίγει κάθε ελεύθερη πρωτοβουλία. Πράγματι, εδώ διατυπώνονται εκείνες οι ίδιες προθέσεις τις οποίες κάποιιοι, σε αντίθεση με τη φανερή αλήθεια και παρόλες τις διαμαρτυρίες μας, επιμένουν ν' αποδίδουν σ' όλους τους αναρχικούς που περιγράφονται σαν οργανωτές.

Ας δούμε.

Πρώτα απ' όλα, φαίνεται λαθεμένο – και είναι, εν πάση περιπτώσει, ανέφικτο – το να θέλουμε να ενωθούν όλοι οι αναρχικοί σε μια «Γενική Ένωση», δηλαδή, όπως λέει το σχέδιο, σε μια μόνο δραστήρια επαναστατική ομάδα.

Εμείς οι αναρχικοί λέμε ότι ανήκουμε όλοι στο ίδιο κόμμα, αν με τη λέξη κόμμα εννοούμε όλους εκείνους που βρίσκονται στην ίδια πλευρά, δηλαδή που συμμερίζονται τις ίδιες γενικές απόψεις και που, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, αγωνίζονται για τον ίδιο σκοπό εναντίον κοινών εχθρών. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι είναι δυνατόν – ούτε, ίσως, κι επιθυμητό – να ενωθούν όλοι μαζί σε μια μόνον οργάνωση. Υπάρχουν πάρα πολλές διαφορές περιβάλλοντος και συνθηκών πάλης, πάρα πολλές ενδεχόμενες κατευθύνσεις της δράσης που προτιμά ο ένας ή ο άλλος, πάρα πολλές διαφορές στην ιδιοσυγκρασία και προσωπικά προβλήματα που δεν συμβιβάζονται με μια Γενική Ένωση, αν θέλουμε αυτή – αν την πάρουμε στα σοβαρά – να

μη γίνει, αντί για μέσον συντονισμού και σύνθεσης των συνεισφορών ολονών, ένα εμπόδιο στην ατομική δραστηριότητα και, ίσως ακόμη, ένα αίτιο για τις πιο πικρές εσωτερικές διαμάχες. Πώς, λογουχάρη, θα μπορούσε κάποιος να οργανώσει με τον ίδιο τρόπο και με τους ίδιους ανθρώπους, μια ανοιχτή ένωση για προπαγάνδα και αγκιτάτσια ανάμεσα στις μάζες, και μια μυστική εταιρία, που είναι αναγκασμένη απ' τις πολιτικές συνθήκες της χώρας όπου δρα, να κρύβει τις προθέσεις, τα μέσα και τα μέλη της απ' τον εχθρό; Πώς θα μπορούσαν οι εκπαιδευτές κι οι επαναστάτες να υιοθετήσουν τις ίδιες τακτικές, όταν οι πρώτοι πιστεύουν ότι η προπαγάνδα και το παράδειγμα είναι αρκετά για να μετασηματίσουν βαθμιαία τα άτομα και επομένως την κοινωνία, ενώ οι δεύτεροι πιστεύουν ότι είναι απαραίτητο να καταστραφεί με τη βία μια τάξη πραγμάτων που στηρίζεται στη βία και να δημιουργηθούν, ενάντια στη βία των καταπιεστών, οι αναγκαίες συνθήκες για την ελεύθερη διάδοση της προπαγάνδας και την πρακτική εφαρμογή των ιδεολογικών κερδών; Πώς να κρατήσουμε μαζί ανθρώπους που, για προσωπικούς λόγους, δεν συμβαθούν ή δεν εκτιμούν ο ένας τον άλλο και με κανέναν τρόπο δεν θα μπορούσαν να είναι εξίσου καλοί και χρήσιμοι αναρχικοί αγωνιστές;

Επιπλέον, οι συντάκτες του σχεδίου θεωρούν «απαράδεκτη» την ιδέα να δημιουργηθεί μια οργάνωση που θα συγκέντρωνε τους εκπροσώπους των διαφορετικών ρευμάτων του αναρχισμού. Μια

τέτοια οργάνωση, λένε, «που θα περιλαμβάνει, θεωρητικά και πρακτικά, ετερογενή στοιχεία δεν θα ήταν τίποτε περισσότερο από ένα συνονθύλευμα ατόμων που βλέπουν με διαφορετικό τρόπο όλα τα ζητήματα που απασχολούν το εργατικό κίνημα και αναπόφευκτα θα διαλυόταν μόλις θα δοκιμαζόταν στην πραγματική ζωή».

Πολύ ωραία. Τότε, όμως, αν αναγνωρίζουν την ύπαρξη αναρχικών διαφορετικών τάσεων, πρέπει να τους δώσουν το δικαίωμα να οργανωθούν κι εκείνοι με τη σειρά τους και να δουλέψουν για την αναρχία με τον τρόπο που θεωρούν εκείνοι καλύτερο. Ή μήπως σκοπεύουν να διώξουν από τον αναρχισμό, ν' αφορίσουν όλους εκείνους που δεν δέχονται το δικό τους πρόγραμμα; Λένε ότι «θέλουμε να συγκεντρώσουμε σε μια μόνον οργάνωση όλα τα υγιή στοιχεία του ελευθεριακού κινήματος»: φυσικά, θα χαρακτηρίσουν υγιή στοιχεία μόνον όσους σκέφτονται σαν κι αυτούς. Τι θα κάνουν, όμως, με τα μη υγιή στοιχεία;

Βέβαια, υπάρχουν και μέσα στους αναρχικούς, όπως και σ' όλες τις ανθρώπινες κοινότητες, λογίων λογίων στοιχεία: τα χειρότερα, όμως, είναι εκείνα που, στο όνομα της αναρχίας, διαδίδουν ιδέες που έχουν μια εξαιρετικά αμφίβολη συγγένεια με τον αναρχισμό. Πώς να το αποφύγουμε αυτό; Η αναρχική αλήθεια δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνει μονοπώλιο ενός ατόμου ή μιας επιτροπής, κι ούτε μπορεί να εξαρτάται από τις αποφάσεις πραγματικών ή φανταστικών πλειοψηφιών. Είναι

αναγκαίο μόνο — και αρκετό — να έχει ο καθένας τη μεγαλύτερη ελευθερία κριτικής, και να μπορεί να υποστηρίζει τις ιδέες του και να διαλέγει τους συντρόφους του. Σε τελευταία ανάλυση, το ποιος έχει το δίκιο θα το δείξει ο χρόνος.

Ας αφήσουμε, λοιπόν, την ιδέα να μαζέψουμε όλους τους αναρχικούς μαζί σε μια οργάνωση κι ας δούμε τη Γενική Ένωση που μας προτείνουν αυτοί οι ρώσοι σαν αυτό που είναι πραγματικά, δηλαδή σαν ένωση ενός μόνο κλάδου των αναρχικών κι ας δούμε, αν η μορφή οργάνωσης που προτείνουν ταιριάζει με τις αναρχικές αρχές και μεθόδους, κι αν, επομένως, θα μπορούσε να οδηγήσει στο θρίαμβο της αναρχίας.

Και πάλι νομίζω πως δεν θα μπορούσε.

Δεν αμφισβητώ την ειλικρίνεια των προθέσεων αυτών των ρώσων συντρόφων: θέλουν να φτάσουν στον αναρχικό κομμουνισμό και γυρεύουν τον συντομότερο δρόμο που θα οδηγήσει σ' αυτόν. Δεν αρκεί, όμως, να θέλουμε κάτι: είναι απαραίτητο να υιοθετήσουμε και τα σωστά μέσα, όπως ακριβώς όταν θέλουμε να φτάσουμε κάπου είναι απαραίτητο να πάρουμε το σωστό δρόμο, αλλιώς θα φτάσουμε τελικά σ' άλλο μέρος. Έτσι, η τυπικά εξουσιαστική τους οργάνωση, όχι μόνο δεν θα οδηγήσει στον αναρχικό κομμουνισμό αλλά θα διαστρεβλώσει το πνεύμα του αναρχισμού και θα έχει συνέπειες ολωσδιόλου διαφορετικές απ' αυτές που επιδίωκαν.

Στην πραγματικότητα, η Γενική Ένωσή τους,

θα αποτελούνταν από πολλές επιμέρους οργανώσεις με γραμματείες που θα διεύθυναν ιδεολογικά την πολιτική και τεχνική δραστηριότητα· και για το συντονισμό των δραστηριοτήτων όλων των οργανώσεων-μελών θα υπήρχε μια Εκτελεστική Επιτροπή της Ένωσης, επιφορτισμένη με το να εκτελεί όλες τις αποφάσεις που πήρε η Ένωση και με το να ελέγχει την «ιδεολογική κι οργανωτική συμπεριφορά των οργανώσεων, αν συμφωνεί με την πολιτική ιδεολογία και την εν γένει πολιτική τακτική της Ένωσης».

Είναι αυτό αναρχικό; Κατά τη γνώμη μου, εδώ έχουμε τα χαρακτηριστικά μιας κυβέρνησης και μιας εκκλησίας. Είναι αλήθεια ότι δεν υπάρχουν αστυνομικοί και ξιφολόγχες, όπως δεν υπάρχουν ούτε πιστοί οπαδοί έτοιμοι να δεχτούν την ιδεολογία που θα τους υπαγορεύσουν· αυτό, όμως, σημαίνει απλώς ότι η κυβέρνησή τους θα ήταν αδύναμη και σκιώδης κυβέρνηση, κι ότι η εκκλησία τους θα ήταν τόπος εκκόλαψης σχισμάτων και αιρέσεων. Το πνεύμα, η τάση, παραμένουν εξουσιαστικά, το δε εκπαιδευτικό αποτέλεσμα θα ήταν οπωσδήποτε αντιαναρχικό.

Κρίνετε μονάχοι σας αν έχω δίκιο ή όχι.

«Το εκτελεστικό όργανο του γενικού ελευθεριακού κινήματος – η αναρχική Ένωση – εισάγει στις τάξεις της την αρχή της συλλογικής υπευθυνότητας· όλη η Ένωση θα είναι υπεύθυνη για την επαναστατική και πολιτική δραστηριότητα κάθε μέλους· και, κάθε μέλος θα είναι υπεύθυνο για την ε-

παναστατική και πολιτική δραστηριότητα της Ένωσης».

Κι έπειτα απ' αυτό, που είναι η απόλυτη άρνηση κάθε ανεξαρτησίας και δράσης του ατόμου, οι εισηγητές, θυμούμενοι ότι είναι αναρχικοί, περιγράφονται σαν φεντεραλιστές (ομοσπονδιακοί) κι εξαπολύουν τους μύδρους τους εναντίον της συγκεντροποίησης, «που τα αναπόφευκτα αποτελέσματα της», λένε, «είναι η υποδούλωση κι η μηχανοποίηση της κοινωνικής ζωής και της ζωής της οργάνωσης».

Αν, όμως, η Ένωση είναι υπεύθυνη για ό,τι κάνει κάθε μέλος, πώς μπορεί να παραχωρήσει στα μέλη της και στις διάφορες ομάδες την ελευθερία να εφαρμόσουν το κοινό πρόγραμμα με τον τρόπο που θεωρούν εκείνα καλύτερο; Πώς μπορεί να είναι κάποιος υπεύθυνος για μια πράξη που δεν έχει τη δυνατότητα να την εμποδίσει; Η Ένωση, επομένως, και, μέσα απ' αυτήν, η Εκτελεστική Επιτροπή, πρέπει να επιβλέπει τις δραστηριότητες των μελών και να τα διατάσσει τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουν και, αφού η αποδοκιμασία κατόπιν εορτής δεν μπορεί ν' ανισταθμίσει την υπευθυνότητα που έχει αποδεχτεί απ' τα πριν, κανένας δεν θα μπορεί να κάνει τίποτε πριν αποσπάσει την έγκριση και τη συναίνεση της Επιτροπής. Κι έπειτα, μπορεί ένα άτομο ν' αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις μιας οργάνωσης πριν μάθει τι θέλει να κάνει αυτή κι αν δεν μπορεί να την εμποδίσει να κάνει κάτι στο οποίο εκείνο αντιτίθεται;

Επιπλέον, οι συντάκτες της Πλατφόρμας λένε

ότι αυτό που θέλει και ρυθμίζει είναι η «Ένωση». Όταν, όμως, μιλούν για θέληση της Ένωσης, εννοούν μήπως τη θέληση όλων των μελών της; Σ' αυτή την περίπτωση, για να μπορεί η Ένωση να λειτουργήσει, θα ήταν απαραίτητο να έχουν όλοι, πάντα και πάνω σ' όλα τα ζητήματα, την ίδια γνώμη. Αν, όμως, είναι φυσικό να συμφωνούν όλοι σε κάποιες γενικές και βασικές αρχές, μας κι αλλιώς δεν θα είχαν ενωθεί κι ούτε θα έμεναν ενωμένοι, είναι αδιανόητο όλα τα σκεπτόμενα όντα να έχουν, την ίδια στιγμή, την ίδια γνώμη πάνω στο τι θα πρέπει να γίνει σ' όλες τις περιπτώσεις και στην επιλογή των ανθρώπων που θα κατέχουν τις εκτελεστικές θέσεις.

Στην πραγματικότητα — όπως δείχνει το κείμενο της Πλατφόρμας — η θέληση της Ένωσης μπορεί να σημαίνει μόνο τη θέληση της πλειοψηφίας, που εκφράζεται σε συνέδρια, τα οποία ορίζουν και ελέγχουν την Εκτελεστική Επιτροπή κι αποφασίζουν για όλα τα σημαντικά ζητήματα. Φυσικά, τα συνέδρια θα συγκροτούνται από αντιπροσώπους που θα εκλέγονται από τις πλειοψηφίες των ομάδων-μελών της Ένωσης, κι αυτοί οι αντιπρόσωποι θ' αποφασίζουν για το τι πρέπει να γίνει, πάλι πλειοψηφικά, κατόπιν ψηφοφορίας. Έτσι, στην καλύτερη περίπτωση, τις αποφάσεις θα τις παίρνει η πλειοψηφία μιας πλειοψηφίας, που μπορεί θαυμάσια, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν περισσότερες από δυο διαφορετικές απόψεις, να μην αντιπροσωπεύει τίποτε άλλο από μια μειοψηφία.

Θα πρέπει, ακόμη, να σημειωθεί ότι, με δεδομένες τις συνθήκες μέσα στις οποίες ζουν κι ενεργούν οι αναρχικοί, τα συνέδριά τους θα είναι ακόμη λιγότερο αντιπροσωπευτικά από τα αστικά κοινοβούλια, ο δε έλεγχος τους πάνω στο εκτελεστικό, αν εκείνο έχει πραγματικές εξουσίες, θα μπορούσε μόνο με μεγάλη δυσκολία να είναι έγκαιρος κι αποτελεσματικός. Πρακτικά, αυτοί που πηγαίνουν στα συνέδρια των αναρχικών, είναι εκείνοι που μπορούν, που έχουν χρήματα και που δεν τους έχει ρίξει στη φυλακή η αστυνομία· εκείνοι που αντιπροσωπεύουν μόνο τον εαυτό τους ή μια μικρή ομάδα φίλων, καθώς κι εκείνοι που είναι γνήσιοι εκφραστές των απόψεων και των πόθων μιας πλατιάς κοινότητας. Και εκτός από τις προφυλάξεις που παίρνονται απέναντι στους προδότες και τους χαφιέδες, στην πραγματικότητα εξαιτίας ακριβώς αυτών των αναγκαίων προφυλάξεων, είναι αδύνατη μια σοβαρή εξέταση των διαπιστευτηρίων και της αξίας τους.

Εν πάση περιπτώσει, εδώ έχουμε ένα πραγματικό πλειοψηφικό σύστημα, πέρα για πέρα κοινοβουλευτικό.

Είναι γνωστό ότι οι αναρχικοί δεν δέχονται την πλειοψηφική κυβέρνηση (δημοκρατία), όπως δεν αποδέχονται και την κυβέρνηση των λίγων (αριστοκρατία, ολιγαρχία, δικτατορία μιας τάξης ή ενός κόμματος), ούτε την κυβέρνηση ενός (απολυταρχία, μοναρχία, ή δικτατορία ενός προσώπου).

Οι αναρχικοί έχουν κάνει αναρίθμητες κριτι-

κές των λεγόμενων πλειοψηφικών κυβερνήσεων, οι οποίες επιπλέον, πρακτικά, οδηγούν πάντα στην κυριαρχία μιας μικρής μειοψηφίας.

Είναι ανάγκη να τα ξαναπούμε αυτά για χάρη των ρώσων συντρόφων μας;

Οπωσδήποτε, οι αναρχικοί αναγνωρίζουν ότι στη ζωή μιας κοινότητας είναι συχνά απαραίτητο να υποτάσσεται η μειοψηφία στη γνώμη της πλειοψηφίας. Όταν είναι αναγκαίο ή καθαρά χρήσιμο να γίνει κάτι, κι αν γι' αυτό είναι απαραίτητη η συνεργασία ολονών, τότε οι λίγοι πρέπει να συνειδητοποιήσουν πως πρέπει να υποταχθούν στη θέληση των πολλών. Και γενικά, για να μπορούν όλοι να ζουν ειρηνικά και συλλογικά, και με ίσες κοινωνικές δυνατότητες, είναι απαραίτητο να είναι όλοι υπεύθυνοι, ανεκτικοί και συμβιβαστικοί. Αυτή, όμως, η αποδοχή της μιας κι έπειτα της άλλης θέσης πρέπει να γίνεται απ' όλους και με τη θέλησή τους, και να απορρέει από τη συνειδητοποίηση μιας αναγκαιότητας και από την προθυμία κάθε ατόμου, αν δεν θέλουμε να παραλύσουν οι έχθρες την κοινωνική ζωή· δεν πρέπει να επιβάλλεται σαν αρχή ή σαν καταστατικός κανόνας. Κι αυτό είναι ένα ιδανικό το οποίο, ίσως, στην πρακτική της κοινωνικής ζωής θα είναι δύσκολο να το εφαρμόζουμε παντού και πάντοτε· είναι, όμως, βέβαιο ότι σε κάθε ανθρώπινη ομάδα, όσο πιο ελεύθερη και πιο αυθόρμητη είναι η συμφωνία ανάμεσα σε πλειοψηφία και σε μειοψηφία, όσο πιο απαλλαγμένη είναι από διατυπώσεις που δεν απορρέουν από τη φύση των

πραγμάτων, τόσο πιο κοντά βρίσκεται στην αναρχία.

Έτσι, αν οι αναρχικοί αρνούνται στην πλειοψηφία το δικαίωμα να κυβερνά την ανθρώπινη κοινωνία γενικά, όπου το άτομο είναι υποχρεωμένο να δέχεται ορισμένους περιορισμούς αφού δεν μπορεί ν' απομονωθεί χωρίς ν' απαρνηθεί τις συνθήκες της ανθρώπινης ζωής, κι αν θέλουν όλα να γίνονται έπειτα από ελεύθερη συμφωνία όλων, πώς διάολο θα μπορούσαν να υιοθετήσουν την ιδέα της πλειοψηφικής κυβέρνησης στις δικές τους, ουσιαστικά ελεύθερες κι εθελοντικές ενώσεις και ν' αρχίσουν να διακηρύσσουν πίστη στις αποφάσεις της πλειοψηφίας, πριν ακόμη τις μάθουν;

Μπορούμε να καταλάβουμε το ότι οι μη αναρχικοί πιστεύουν πως η αναρχία — δηλαδή η ελεύθερη οργάνωση χωρίς την κυριαρχία της πλειοψηφίας και το αντίθετο — είναι ουτοπία που θα μπορέσει, ή δεν θα μπορέσει, να πραγματοποιηθεί στο μακρινό μέλλον δεν μπορούμε, όμως, να καταλάβουμε το ότι εκείνοι που ευαγγελίζονται τις αναρχικές ιδέες και θα ήθελαν να φτάσουν στην αναρχία, ή τουλάχιστον ν' αρχίσουν να προσανατολίζονται στα σοβαρά προς αυτή την κατεύθυνση, τώρα κι όχι αύριο, απαρνούνται τις θεμελιακές αρχές του αναρχισμού με την ίδια τη μέθοδο που προτείνουν για να εξασφαλίσουν την επίτευξή του.

Μια αναρχική οργάνωση πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να θεμελιώνεται σε βάσεις πολύ δια-

φορετικές απ' αυτές που προτείνουν οι ρώσοι σύντροφοι.

Πλήρης αυτονομία, πλήρης ανεξαρτησία και, επομένως, πλήρης υπευθυνότητα του ατόμου και της ομάδας· ελεύθερη συμφωνία εκείνων που θεωρούν χρήσιμο το να ενωθούν και να συνεργαστούν για να πετύχουν έναν κοινό στόχο· ηθικό χρέος να υποστηρίζουν τα εγχειρήματα που αναλαμβάνονται και να μην κάνουν τίποτε που θα αντέβαινε προς το συμφωνημένο πρόγραμμα. Πάνω σ' αυτές τις βάσεις χτίζεται έπειτα το πρακτικό πλαίσιο, που διαμορφώνεται κατάλληλα ώστε να δώσει πραγματική ζωή στην οργάνωση. Το ίδιο επεκτείνεται στις ομάδες, στις ομοσπονδίες των ομάδων, στις συναντήσεις, στα συνέδρια, στις επιτροπές που αναλαμβάνουν τις επαφές, κλπ. Όλα αυτά, όμως, πρέπει να γίνονται ελεύθερα για να μην παρεμποδίζουν τη σκέψη και την πρωτοβουλία των ατόμων, κι αυτό, μόνο για να δίνεται περισσότερο βάρος σε εγχειρήματα που, μεμονωμένα, θα ήταν ανέφικτα ή δεν θα έφερναν κανένα αποτέλεσμα.

Μ' αυτό τον τρόπο, τα συνέδρια μιας αναρχικής οργάνωσης, ενώ θα πάσχουν — μιας κι είναι αντιπροσωπευτικά σώματα — απ' όλα τα ελαττώματα που ανέφερα πιο πάνω, θα είναι απαλλαγμένα από κάθε ίχνος εξουσιασμού, αφού ούτε θεσπίζουν νόμους ούτε επιβάλλουν τις αποφάσεις τους σε άλλους. Εξυπηρετούν στη στήριξη και στο πλαίσιο των προσωπικών επαφών ανάμεσα στους πιο δραστήριους συντρόφους, στην υποβοήθηση

και στην ενθάρρυνση προγραμματικών μελετών για τους τρόπους και τα μέσα δράσης, στην πληροφόρηση για την κατάσταση που επικρατεί στις διάφορες περιοχές και για τις πιο επείγουσες δραστηριότητες που πρέπει ν' αναληφθούν σε κάθε περιοχή, στη διαμόρφωση των διάφορων απόψεων που έχουν σε μια δεδομένη στιγμή οι αναρχικοί και στη στατιστική καταγραφή και μελέτη τους — ενώ οι αποφάσεις τους δεν είναι υποχρεωτικοί κανόνες, αλλά υποδείξεις, συμβουλές, προτάσεις προς όλους τους συμμετέχοντες, κι όχι δεσμεύσεις παρεκτός για 'κείνους που τις δέχονται. Τα διοικητικά όργανα που ορίζουν Επιτροπή Επαφών, κλπ, δεν έχουν καμία εκτελεστική εξουσία, παίρνουν μόνο πρωτοβουλίες στο όνομα εκείνων που θέλουν και δέχονται αυτές τις πρωτοβουλίες, και δεν έχουν κανένα δικαίωμα να επιβάλουν τις απόψεις τους· μπορούν, βέβαια, να τις υποστηρίξουν και να τις προπαγανδίσουν, όπως κάθε άλλη ομάδα συντρόφων, δεν μπορούν όμως να τις παρουσιάσουν σαν επίσημη γραμμή της οργάνωσης. Δημοσιεύουν τις αποφάσεις του συνεδρίου, καθώς και τις απόψεις και τις προτάσεις που τους κοινοποιούν ομάδες και άτομα· βοηθούν, όσους το θέλουν, διευκολύνοντας τις επαφές μεταξύ των ομάδων και τη συνεργασία με οποιονδήποτε συμφωνεί κάποιος σε διάφορα σημεία: ο καθένας είναι ελεύθερος να έχει απευθείας επαφή μ' όποιον θέλει, ή να χρησιμοποιήσει άλλες επιτροπές που ορίστηκαν από επιμέρους ομάδες.

Σε μια αναρχική οργάνωση, τα μέλη μπορούν να εκφράσουν οποιαδήποτε γνώμη ή ν' ακολουθήσουν οποιαδήποτε τακτική, φτάνει αυτές να μην αντιβαίνουν προς τις παραδεδεγμένες αρχές και να μη βλάπτουν τη δραστηριότητα των άλλων ανθρώπων. Σε κάθε περίπτωση, μια δεδομένη οργάνωση διατηρείται για όσον καιρό οι λόγοι που προκαλούν την ένωση είναι ισχυρότεροι απ' τους λόγους που θα προκαλέσουν διάσπαση. Αλλιώς, η οργάνωση διαλύεται, και στη θέση της δημιουργούνται άλλες, πιο ομοιογενείς ομάδες.

Βέβαια, η διάρκεια ζωής, η μακροβιότητα μιας οργάνωσης, είναι συντελεστής επιτυχίας στη μακρόχρονη μάχη που πρέπει να κάνουμε, είναι όμως επίσης φυσικό κάθε θεσμός να προσβλέπει, απο ένστικτο, σε άπειρη ζωή. Η διάρκεια ζωής, όμως, μιας ελευθεριακής οργάνωσης πρέπει να είναι απόρροια της πνευματικής συγγένειας των μελών της και της προσαρμοστικότητας του τρόπου συγκρότησης της στις αδιάκοπες αλλαγές των συνθηκών. Όταν δεν μπορεί πια να εκπληρώσει μια χρήσιμη αποστολή, είναι προτιμότερο να πεθάνει.

Αυτοί οι ρώσοι σύντροφοι θα βρουν, πιθανόν, την οργάνωση, όπως την εννοώ εγώ κι όπως είναι, αναποτελεσματική.

Καταλαβαίνω. Αυτούς τους συντρόφους τους βασανίζει η επιτυχία των μπολσεβίκων στη χώρα τους· θα ήθελαν, με τον μπολσεβίκικο τρόπο, να ενώσουν τους αναρχικούς σ' ένα είδος πειθαρχημένου στρατού που, κάτω απ' την ιδεολογική και

πρακτική διεύθυνση λίγων ηγετών, θα βαδίσει, συμπαγής, στην επίθεση κατά των τωρινών καθεστώτων και, κατόπιν, αφού κερδηθεί η υλική νίκη, θα επιβλέψει την οικοδόμηση της καινούριας κοινωνίας. Κι ίσως είναι αλήθεια ότι, μ' αυτό το σύστημα, αν οι αναρχικοί το δεχτούν κι αν οι ηγέτες είναι ιδιοφυείς, η υλική μας αποτελεσματικότητα θα γίνει πολύ μεγάλη. Με τι αποτελέσματα, όμως; Δεν θα γινόταν με τον αναρχισμό ό,τι έγινε στη Ρωσία με το σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό;

Αυτοί οι σύντροφοι αδημονούν για την επιτυχία, κι εμείς το ίδιο· αλλά, για να ζήσουμε και να κερδίσουμε τη νίκη, δεν είναι ανάγκη ν' απαρηνηθούμε τους ίδιους τους λόγους για τη ζωή, ούτε και να διαστρεβλώσουμε το χαρακτήρα της τελικής νίκης.

Υστερόγραφο: Η πεποιθήση, την οποία συμμερίζομαι, εκείνων που θεωρούν αναγκαία μιαν επανάσταση με σκοπό την κατάργηση των υλικών δυνάμεων που υπάρχουν για να υπερασπίζονται τα προνόμια και να εμποδίζουν κάθε πραγματική κοινωνική πρόοδο, έχει οδηγήσει πολλούς να πιστέψουν ότι το μόνο σημαντικό πράγμα είναι η εξέγερση, και να παραβλέψουν το τι πρέπει να γίνει αν δεν θέλουμε να μείνει η εξέγερση μια άγονη πράξη που θα προκαλέσει τελικά την αντιδραστική βία. Γι' αυτούς τους συντρόφους όλα τα πρακτικά ζητήματα — οργάνωση, πώς να γίνουν οι προμήθειες κι η διανομή τροφίμων, κλπ. — είναι σήμερα αδιάφορα: γι' αυτούς, τα παραπάνω προβλήματα θα λυθούν μόνα τους, ή θα τα λύσουν οι ε-

περχόμενες γενιές... Το συμπέρασμα, λοιπόν, στο οποίο φτάνουμε είναι το ακόλουθο: η αναδιοργάνωση της κοινωνίας είναι κάτι που πρέπει να σκεφτούμε όλοι τώρα αμέσως, γιατί όσο η παλιά κοινωνία καταστρέφεται θα δημιουργείται μια πιο ανθρώπινη και πιο δίκαιη κοινωνία, που θα ευνοεί τις μελλοντικές προόδους. Η άλλη εναλλακτική πρόταση είναι να σκεφτούν γι' αυτό τα προβλήματα «οι αρχηγοί» και ν' αποκτήσουμε μια καινούρια κυβέρνηση που θα κάνει ό,τι ακριβώς έκαναν όλες οι προηγούμενες κυβερνήσεις: θα υποχρεώνει τους ανθρώπους να πληρώνουν για τις ανεπαρκείς και φτωχές υπηρεσίες που τους προσφέρουν, θα τους στερεί την ελευθερία και θ' αφήνει να τους καταπιέζουν τα κάθε λογής παράσιτα κι οι κάθε λογής εκμεταλλευτές.

Πιστεύω ότι για να καταργήσουμε το «χωροφύλακα» κι όλους τους βλαβερούς κοινωνικούς θεσμούς, πρέπει να ξέρουμε τι να βάλουμε στη θέση τους, και μάλιστα όχι στο μακρινό μέλλον αλλά αμέσως, την ίδια τη μέρα που θ' αρχίσουμε το γκρέμισμα. Καταστρέφουμε, αποτελεσματικά και για μια πάντα, μόνον εκείνο που το αντικαθιστούμε με κάτι άλλο*.

* Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ρεβέιγ στις 15 του Οκτώβρη 1927.

Σημειώσεις

1. Αυτή τη βιογραφία του Ε. Μαλατέστα την έγραψε ο Μαξ Νετλάου στα τέλη του 1920 και δημοσιεύτηκε στην «Φρίντομ». Ο ίδιος ο Μαξ Νετλάου έγραψε αργότερα και τη νεκρολογία του Μαλατέστα, από την οποία έχουν παρθεί και τα στοιχεία που συμπληρώνουν τη βιογραφία.

Ο αυστριακός αναρχικός ιστορικός και βιογράφος Μαξ Νετλάου (1865-1944) πέρασε τη ζωή του μαζεύοντας στοιχεία για το αναρχικό κίνημα και γράφοντας την ιστορία του. Έγραψε πολλά βιβλία: γενική ιστορία του αναρχισμού, βιογραφία του Μπακούνιν (το κυρίως έργο του) και τις βιογραφίες των Κροπότκιν και Μαλατέστα. Προς τα τέλη της ζωής του εργάστηκε στο Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας του Άμστερνταμ, όπως φυλάσσονται τα αρχεία του και τα αδημοσίευστα χειρόγραφα του.

2. Η Α΄ Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων ιδρύθηκε στα 1864 στο Λονδίνο και αυτοδιαλύθηκε, εξαιτίας της σύγκρουσης Μαρξ-Μπακούνιν στα τέλη του 1872 (με τη μεταφορά της έδρας της στη Ν. Υόρκη).

3. Ο Τζουζέπε Ματσίνι (1805-1872) ήταν αστός δημοκράτης που έπαιξε δραστήριο ρόλο στην πάλη για την ενοποίηση της Ιταλίας. Ήταν συνδεδεμένος και με τη Διεθνή.

4. Εδώ θα έπρεπε να συμβουλευτούμε τα πρακτικά του Συνεδρίου (Βέρνη 1876) (Σημ. του Μ. Νετλάου).

5. Ο Μπακούνιν είχε δώσει παρόμοιες συμβουλές σε μερικούς βούλγαρους επαναστάτες που είχαν ζητήσει τη γνώμη του στη Γενεύη. Αυτό ήταν, οπωσδήποτε, άγνωστο στους Ιταλούς, οι οποίοι, πάνω απ' όλα, ήθελαν ν' αποφύγουν τα λάθη του 1874 (Σημ. του Μ. Νετλάου).

6. Ένα χειρόγραφο αντίγραφο αυτού του εγχειριδίου μου έδωσε ο παλιός μπακουνικός Τζ. Ραλί στο Βουκου-

ρέσει στα 1893, για να το επιστρέψω στον παλιό του φίλο Στέπνιακ. Όταν, στα 1894, ζήτησα από τον Στέπνιακ να μου πει τις εντυπώσεις του από τον Μπακούιν (που τον έζησε στα 1875), ήταν σε κάπως ήμερη διάθεση κι άρχισε να καταφέρεται εναντίον της αναρχικής βίας. Δεν ξέρω αν η στιγμή ήταν κατάλληλη ή ακατάλληλη για να του δώσω πίσω το παλιό του πόνημα για τις αναρχικές ένοπλες ομάδες· εν πάση περιπτώσει, το απόθεσα εκεί, μπροστά στα μάτια του, κι εκείνος αργά, αλλά σταθερά, το αναγνώρισε. Στο πρόσωπο του, τότε, παρατήρησα κάποιες θαυμαστές αλλαγές, η αρχική καθαρή έκπληξη μετατράπηκε σ' ένα περίεργο χαμόγελο, και σταμάτησε την επίθεση του κατά της βίας. Δεν ήξερα τότε την ιστορία του χειρογράφου, αλλιώς θα το είχα αντιγράψει. Μπορεί ακόμη να βρίσκεται στα χαρτιά του Στέπνιακ. (Σημ. του Μ. Νετλάου).

7. Ένας από τους συνηγόρους ήταν κι ο Φ. Μερλίνιο, που έγραψε μια «περιγραφή της δίκης του Μπενεβέντο» (1878). Περισσότερες λεπτομέρειες μπορούμε να βρούμε στο βιβλίο του Τζ. Γκιγιόμ *Η Διεθνής*. (Σημ. του Μ. Νετλάου).

8. Ελληνική έκδοση, Ελεύθερος Τύπος.

9. Στα 1883-84 πήγε στη Νάπολι σαν νοσοκόμος για να βοηθήσει στην περίθαλψη των θυμάτων μιας φοβερής επιδημίας χολέρας. Πολλοί αναρχικοί και σοσιαλιστές (όπως ο Κόστα) έκαναν, τότε, το ίδιο. Εκεί πέθανε, αν θυμάμαι καλά, κι ο αναρχικός εκδότης του περιοδικού «Πρόξιμους Τάους». (Σημ. του Μ. Νετλάου).

10. Εδώ θα έπρεπε να συμβουλευτούμε την «περιγραφή της δίκης του Μαλατέστα και των συντρόφων του» (Τύνις, 1898), την «Αυτοϋπεράσπισή» του, κ.ά. (Σημ. του Μ. Νετλάου).

11. Βλ. τις απόψεις του Γκράμσι για τα ίδια γεγονό-

τα στο *Τα εργοστασιακά συμβούλια*, εκδ. Στοχαστής.

12. Η Τρίτη (Κομμουνιστική) Διεθνής ιδρύθηκε στα 1919 στη Μόσχα και βρισκόταν από την αρχή κάτω από την επιρροή των ρώσων κομμουνιστών. Για να γίνει δεκτό ένα κόμμα σ' αυτήν, έπρεπε να δεχτεί τα «21 σημεία». Οι διαμάχες αυτές στο Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα γίνονται στα 1921.

13. Ο τότε ηγέτης του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος.

14. Πρόκειται για την «οργανωτική πλατφόρμα» που επεξεργάστηκε στα 1926 ο Π. Αρσίνοφ επηρεασμένος από τη συντριβή του μαχνοβίτικου κινήματος από τους μπολσεβίκους – και υποστηρίχθηκε κι από τον Μάχνο. (Βλ. τις θέσεις του Αρσίνοφ στην *Ιστορία του μαχνοβίτικου κινήματος*, έκδ. Ελεύθερος Τύπος). Διαφώνησαν με την «πλατφόρμα» – εκτός από το Μαλατέστα – και οι Α. Μπέρκιμαν, Ε. Γκόλντμαν, Βολίν, κ.ά. (Βλ. τις θέσεις του Μπέρκιμαν στο *Αλφαβητάρι του αναρχισμού*, εκδ. Κατσάνος).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Ερίκο Μαλατέστα. Βιογραφία (γραμμένη απ' τον Μαξ Νετλάου).....	9
Συνδικαλισμός και αναρχισμός.....	49
Πειθαρχία!.....	59
Η εξουσιαστική ψύχωση του σοσιαλιστικού κόμματος.....	63
Τι είναι επιτέλους η «δικτατορία του προλεταριάτου»;.....	69
Ολίγη θεωρία.....	74
Απάντηση στην πλατφόρμα των ρώσων αναρχικών...	83

ΚΑΤΣΑΝΟΣ
ΣΕΙΡΑ :
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
ΦΡΑΝΚΑ ΡΑΜΕ
μαρμά φρηκιό

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
κλέψε λιγότερο

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
Ο τυχαίος
θάνατος ενός
αναρχικού

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
είχε δυο πιστόλια
(η απεργία των κακών)

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
οι αρχάγγελοι
δεν παίζουν
φλίπερ

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
δεν πληρώνω !
δεν πληρώνω !

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
η μαρικουανα
της μamos
είναι πιο γλυκία

αναρχισμός και οργάνωση

Δεν αγωνιζόμαστε για να πάρουμε τη θέση των σημερινών εκμεταλλευτών και καταπιεστών, ούτε κι αγωνιζόμαστε για το θρίαμβο μιας αφηρημένης ιδέας . . . Εμείς, θέλουμε να είναι ευτυχισμένοι όλοι, χωρίς εξαίρεση, οι άνθρωποι. Θέλουμε κάθε άνθρωπος να είναι ελεύθερος ν' αναπτυχθεί και να ζήσει όσο το δυνατόν πιο ευτυχισμένα.

Και πιστεύουμε ότι, αυτή την ευτυχία, δεν μπορεί να την χαρίσει στους ανθρώπους κανένας άνθρωπος και κανένα κόμμα, πιστεύουμε ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει, με τις δικές τους προσπάθειες, να βρουν τις συνθήκες που είναι απαραίτητες για την ευτυχία και να τις κατακτήσουν.

Πιστεύουμε ότι μόνον η πιο ολοκληρωμένη εφαρμογή της αρχής της αλληλεγγύης μπορεί να βάλει τέλος στις συγκρούσεις, στην καταπίεση και στην εκμετάλλευση.